Fr. Hinko Krolević O.P.

DR JORDAN KUNIČIĆ
MAG. THEOL.

KATOLIČKA MORALKA

P. I. 30. I

SVEZAK IV

ZAGREB 1961

Izdaje Nadb.bogoslov.sjemenište - Zagreb,Kaptol 29.
Umnoženo vlastitim ciklostilom u 2oo primjeraka za potrebe bogoslova.
Odgovara o.Dr. Jordan Kunčić - Zagreb, Kontakova ul.1

ZAGREB 1961

U ovom se IV. svesku obradjuju dvije posljednje stožerne kreposti, naime: duhovna jakost i umjerenost. Pravednost regulira naše djelovanje u odnosu prema drugima, ove dvije posljednje kreposti reguliraju naše imanentno teženje kao izvor unutarnjeg i izvanjskog djelovanja. Osjećaji ili afekti moćna su počela djelovanja, jer neki od njih vuku čovjeka prema užitcima ili nasladama, i njih će krepost umjerenosti regulirati i obuzdavati; neki pak čovjeka zaustavljaju na putu dobra radi poteškoća. Zato je potrebita duhovna jakost, koja dušu učvršćuje da može podnositi i svladavati poteškoće, koje joj stoje na putu. Na taj način čovjek krepošću duhovne jakosti doživljuje neko oslobodjenje i neko ojačanje.

T R E Ć A R A S P R A V A

O KREPOSTI DUHOVNE JAKOSTI

Sv. Toma, II-II, q. 123-141.

Raspravu dijele u dva dijela, u prvom o duhovnoj jakosti u sebi, u drugom dijelu o krepostima - pratiliccma ili sudionicama te kreposti. Ova nam rasprava predočuje kršćanina u borbi s poteškoćama, crta nam put njegova herojstva. Zar kršćanin nema temelja, da razvija krepost "vrijednosti"? Zar ono nije dokazalo muževnost, jakost, sukobljujući se sa snagama zla? Na području borbe sa strastima, u odvažnosti pri ispovijedanju vjere, u ustrajnosti pred progoniteljima, u smrtnoj stisci na areni i t.d., kršćanin dokazuje svoju jakost. Ta je krepost od kapitalne važnosti za današnji kršćanski naraštaj.

1/ Trajna zamjerka kršćanstvu. Od progonitelja prvih kršćana do danas neprestano se kršćanima predbacuje, da je kršćanstvo izdajstvo života; da ono devirilizira čovjeka i paralizira njegove energije; kršćanska je poniznost degradacija, kršćansko ufanje pasivna resignacija iščekivanja; u eri tehnike i afirmacije organizatorskih snaga kršćanstva ističe "ženske" kreposti dobrote, nježnosti, mukotrpnosti, a gdje je dinamika razvoja, zov napretka?

2/ Značenje izraza u Sv.Pismu. Biblijski izraz "dinamis" označuje vrijednost u mnogostrukom značenju, na pr. vojničku, moralnu. Čovječja je snaga isprazna, ništava, jedina je snaga u Bogu, pa ako je čovjek jak, ta je jakost dar Božji. Takva se jakost krije na pr. u kršćanskom ufanju. Tako nalazimo u N. Zavjetu nauku o kršćanskoj životnoj dinamici, koja njegov život podiže, da realizira Božje namisli; stavlja nam pred oči i krepost potrebitu da kršćanin ponese medju ljude veselu vijest Evandjelja, naime otvorenost, spontanost, superiornost, kao neku slobodu duha; često pak govori o strpljivosti u kušnjama, o dugotrpnosti. Medjutim kršćanska se snaga utjelovljuje osobi-

to u mučenicima, svjedocima istine, jakim duhovima, koji preziru svijet i tijelo, da dobiju Krista/1/.

3/ Značenje izraza kod starih Grka. Grčki ideal snage jest "andreia" ili muževnost onoga koji umire bezosjećajno, jer je takva smrt lijepa. Čovjek mora u sebi posjedovati neku tvrdoću, superiornost nad nižim prohtjevima; on mora dokazati svoju veličinu, osvajalačku snagu, steći slavu, to je onaj ideal starog Grka, ideal "megalopsihie", kao neke grandomanije. Čovjek je u sebi nosilac veličine, ali oko sebe osjeća neke tegobe, zato teži k nekom oslobodjenju od sudbine, od zla u svijetu. Očekuje li to oslobodjenje od naklonosti bogova? Aristotel govori, da čovjek mora biti svoj osloboditelj, da u sebi mora naći sreću. Prezreti svijet, prezreti sve, što ne spada na samoodredjenje čovjeka - to je put uzdizanja istog čovjeka, to je uvjet njegove veličine i njegove sreće.

4/ Antiteza. Grčki i kršćanski ideal izgledaju nesvedivi. Grčki ideal naglasuje veličinu čovjeka, njegovu snagu; zastupa neosjetljivu beznadnost, zatvaranje u sebe, prezir svijeta kao uvjet vlastite veličine; u jednu riječ ideal je: autonomni humanizam čovjeka.- Kršćanski pak ideal jest svijest vlastite slabosti, uzdizanje Božje snage i veličine, strpljivo podnošenje nevolja u podredjenosti vrhovnoj volji Božjoj, prezir svijeta i sebe, ali radi svijesti Božje veličine, ponizna molitva upravljena Bogu; u jednu riječ: teologalni humanizam.

5/ Rasplet. Sveti Oci eliminiraju grčki ideal, ostaje kršćanski. Makar kod njih i bili neki izrazi isti, značenje je različito. Ako je i kršćanin "impassibilis" to nije stoička neosjetljivost već zapostavljanje stvorenih vrednota iz ljubavi i ufanja za nebeskim vrednotama. Grčke kreposti prelijevaju se u kršćansku poniznost. Što znači biti jak? Prezirati svijet. Što znači biti ponizan? Prezirati sebe, ali ova dva prezira samo su jedan prezir: prezir stvorenog ništavila ili "nihileitatis" pred veličinom Božjom. Ovaj se rasplet ostvario osobito u Srednjem Vijeku. Grčka "megalopsihia" postaje božanska snaga kršćanina, koji osvaja nebo, ali Božjom pomoću, te ona prelazi u veličinu i snagu kršćanskog ufanja.

6/ Uloga sv.Tome. On je prvi integrirao osnovne misli starih Grka u kršćansku sintezu. On nam prvi pruža teologiju jakosti, koja će ujediniti nauku Biblije i starih Grka, uzveličenje Božje i veličinu čovjeka. Nauka sv.Tome o dinamizmu kršćanske jakosti, u vezi njenih pratilica ili sudionica, predstavlja "une doctrine dont notre temps encore peut vivre, car sa portée est éternelle"/2/. Ona "megalopsihia" postaje krepost kršćanskog ufanja, koje nekako rastvara čovjeka prema nebu i prema zemlji; ona postaje posebnim oblikom ili stilom života; u njoj se krije neki kršćanski, aristokratski humanizam, orijentiran prema Bogu. Time joj poniznost nije tudja, već postaje njenim zahtjevom. Kada nadodamo da "megalopsihia" dolazi kršćaninu i kao ulivena krepost, osim toga da postoji i dar jakosti kao poklon Duha Svetoga, još više ćemo se diviti originalnoj misli sv.Tome, koji je ideal grčki kristianizirao. Sv. Toma poziva i one koji se bave ovozemnim vrednotama, da i oni mogu i moraju na tom svom području gojiti samopouzdanje kao uvjet efikasnog djelovanja, ali samopouzdanje podredjeno Bogu. Kako je ovo uzvišenije nego li pretjerani supernaturalizam?! Nikada nadnarav ne smije apsorbirati narav, već

/1/ INITIATION, sv.III, str.960-978.
/2/ Ist.mj. str.981.

je usavršavati, podizati! Možemo doista ustvrditi s Pijom XI (Mit brennender Sorge" 1937), da Crkvi nije potrebito, da joj netko dijeli pouku ni o herojstvu osjećaja, ni o herojstvu djelovanja.

I. O KREPOSTI DUHOVNE JAKOSTI U SEBI

Tu ćemo krepost najbolje shvatiti u njenoj bitnosti, ako je proučimo u vezi s njenim objektom, njenim vlastitim činima te oprečnim manama.

§ 1. Duhovna jakost u sebi

7/ Definicija. Svaka je krepost neka snaga, neki znak muževnosti, ali u strogom smislu duhovna je jakost krepost, koja jača moć sjetilnog teženja, da se čovjek ne odvrati od puta dobra pa niti radi najvećih pogibli tjelesnog života.

"Krepost", jer uvodi razumnost u jednu sferu djelovanja, u područje odolijevanja nasrtajima velikih pogibli, osobito pogibli smrti. Za kršćanina može biti stečena i ulivena, naravna i nadnaravna.

"Duhovna", jer iako regulira sjetilnu moć teženja, ipak to reguliranje dolazi od razuma i volje. Tim riječima odstupamo od svih krivih koncepcija fizičke, materijalne jakosti, sportomanije, prava jačega i t.d. Subjekt je, dakle, duhovne jakosti moć sjetilnog teženja, ali vodstvo je u duhu, razumu i volji.

"Jača", njezin je vlastiti čin: jačanje toga teženja, da ne klone na putu, t.j. u dužnosti da slijedi razum, iako mu dodju ususret pogibli života. Zato su te pogibli života kao materijalni objekt duhovne jakosti.

"Od puta dobra", ili od diktata razuma, t.j. slijediti razum ili djelovati u skladu sa zadnjom svrhom na tom području, predstavlja bližnji motiv, formalni objekt ove kreposti.

> Bilješka: Govorimo "duhovna jakost" u značenju "duševna", da je razlikujemo od tjelesne, fizičke. Ona nije intelektualna krepost, jer se subjektira u sjetilnom teženju, ona je "duševna" ili duhovna, koliko "duh" shvatimo samo kao višu, čisto duhovnu stranu čovječjeg bića, dok "duša" uključuje i sjetilno-vegetativno područje istog bića.

8/ Objekt jakost. U klasifikaciji afekata (sv.I,br.77) upoznali smo afekt straha i smionosti, koji se odnose na pogibli, a treba ih rektificirati, da čovjeka ne odvrate od dobra pred navalom nekih nevolja, osobito pogibli smrti. Niti se smije popustiti od stra-

ha, niti se nesmotreno ili smiono izložiti tim pogiblima. To traži dostojanstvo čovjeka, interes vječne sreće. Tko se pak izloži pogiblima, na pr. iz kršćanske ljubavi, taj će čin biti čin jakosti, ali naredjen od te kršćanske ljubavi.

9/ Stožerna krepost. Njezin je objekt osobito važan i osobito težak, a ona čovjeka odgaja, da postojano, odlučno djeluje. Njezin je donekle radius vrlo velik, jer ako učvršćuje proti najvećih pogibli, učvršćuje i proti manjih, drugim riječima ona nam pomaže da odolijevamo nasrtajima proti svih kreposti (sv.I,br. 1o4-5).

1o/ Dva vlastita čina jakost. To su: odolijevati strahu (sustinere) i stavljati mjeru smionosti (aggredi). Što je teže? Teže je i zaslužnije uzdržati ili podnosti nego napadati, kako smo rekli u sv.I, br.99. Tko podnosi, pretpostavlja se, da je napadnut od jačega, dakle nalazi se u tešoj situaciji; tko podnosi, jer je napadnut, već je pod pritiskom zla, onaj pak koji napada još nije, ovomu je lakše; tko podnosi ostaje duže vremena jak, tko navaljuje to čini možda trenutačno/3/.

Bilješke: 1/Jakost ćeš naći u ratu; u borbi s nasrtajima proti pravednosti, vjere, spolne čistoće, religioznosti; naći ćeš je takodjer u slučaju bolesti, nevremena i t.d. Naći ćeš i mnogo karikatura jakosti, t.j. onih koji se ne straše, kad bi se morali strašiti, ili ne suzbijaju smionost, a morali bi. Tako je i Aristotel označio kao karikature jakosti kod onih, koji su impulsivno jaki, koji su častohlepni, koji se boje onoga što nije zlo i t.d./4/. Što se protivi diktatu razuma, što nije izmedju ekscesa i defekta - nije krepost. Razne bravure i manije samo su karikature jakosti, iako mogu biti znak spretnosti.

2/Kod kreposnog čovjeka, odnosno kreposno jakog čovjeka, naći ćeš radost i žalost, mir i neku uznemirenost. Krist je bio žalostan, ali i smiren radi podložnosti volji Očevoj (Mat.26,42); sv.Pavao piše: "Sad se radujem patnjama, koje trpim za vas" (Kol. 1,24). Moguće je zamisliti, da je sveta Kristova duša bila na svom vrhuncu u oceanu radosti radi blažene vizije, a da je istovremeno niži dio bića, tijelo, osjećalo boli, jer "nihil prohibet, contraria eidem inesse non secundum idem", zato, jer je Krist bio "viator, non fiebat redundantia gloriae a superiori parte in inferiorem, nec ab anima in corpus" kako piše sv.Toma/5/.

§ 2. Mučeništvo, najsjajniji čin jakosti

11/ Izraz "mučenik". Od značenja prostog svjedoka, spremnog da svjedoči na pr. da je vidio uskrsnulog Krista (Mark. 12,9; Luk. 21,12), dolazimo do onoga koji mukom ili smrću svjedoči vjeru. To je značenje izraz primio u II.stoljeću, dok je izraz "svje-

/3/ Sv.Toma, II-II, 123, a.6 ad 1.
/4/ Vidi sv.Tomu, IN ETH.AR., br. 533-5, 577; II-II,64, a.5 ad 5, gdje samoubojstvo onih koji se boje osude pripisuje "mollitiei animi".
/5/ Isti, III P, q. 16, a.8.

dok" bez smrti prešao na "ispovjedalac" ili "homologetes". Sv.Klement Rimski prvi upotrebljava izraz "mučenik" u današnjem smislu, te mučeništvo zove divnim dokazom strpljivosti. U tom pak činu strpljivosti progovara vjera, ufanje i ljubav, po primjeru Kristovu (Iv. 15,13).

Bilješke: 1/Mučeništvo je čin kreposti jakosti, jer mučenik postupa odvažno po diktatu razuma proti napadača na istinu i na krepost. Krist obećaje nagradu (Mat.5,1o) za tu jakost. Čin je jakosti, ali veličina mučeništva još više odskače, ako ga promatramo kao plod ljubavi, naredjen od svete ljubavi prema Bogu, koji je istina i svetost.

2/Mučeništvo svodimo na biblijski izraz "hipomonē t.j. na kršćansku strpljivost, dok poganskog junaka resi "andreia" - srčanost, "karteria" ili "megalopsihia" - krepost velike duše, radije recimo grandomanije. Poganskog junaka uzdrži pomisao na vlastito dostojanstvo, čast čovjeka, svjedočanstvo za čovjeka, zato takav umire nepomično, neosjetljivo; kršćanskog mučenika uzdrži strpljivost, plod ufanja u vječni život, u pomoć Božju, svjedočanstvo za Boga, u stvarnom humanizmu, koji u tijelu trpi, u duši se raduje, pjeva, što je bio dostojan trpjeti sramotu, ali "za ime Isusovo" (Dj.Ap. 5,41).

12/ Definicija. Kršćanski je mučenik onaj, koji je dao svjedočanstvo kršćanskoj istini time, što je podnio smrt, koju mu je progonitelj prouzročio. Svaki, dakle, mučenik riječju ili djelom, barem virtualno i uključno, ispovijeda vjeru u istinu kršćansku ili katoličku. Ne smije mučenik sebe ubiti. Što o onim svetica-ma, koje Crkva slavi kao mučenice, a koje su se bacile u more ili u vatru da sačuvaju djevičanstvo? Progonitelji su ih na taj čin nagnali, one su pak vjerojatno tako postupale po nadahnuću Duha Svetoga. Nije isključena ni subjektivna "bona fides", odnosno nedužno pogrešna savjest.

13/ Koji se uvjeti traže za mučeništvo? Radi se o nekim više izvanjskim, kanonskim uvjetima, da Crkva nekomu prizna čast mučeništva, ali sam Bog zna, koliko ima ljudima nepoznatih kršćanskih heroja. Crkva mora biti oprezna, jer za poganskog junaka je dovoljna vanjština. Crkva pak računa prvotno na unutarnjost, na motive ili pokretače one kreposti "hipemonē ili strpljivosti.

Prvi uvjet: smrt mora doista uslijediti, jer samo smrt označuje da se prezire ono najdragocjenije, naime život (Hebr. 11,2). Nije mučenik onaj koji samo želi podnijeti smrt za Krista, niti onaj koji mrtvi tijelo radi kreposti; ali posjeduje ovaj uvjet za mučeništvo onaj, koji umre od zadobivene rane, od pretrpljenih muka, dakle "si ex carcere, exilio, inedia, rapina, bonorum, etiamsi sine vulnere, mors sequatur"/6/, razumije se, ako grješno ne zapusti liječenje, odnosno ako ne zanemare naravna sredstva da se održi u životu.

Drugi uvjet: Smrt treba podnijeti svijesno-voljno, jer se radi o činu kreposti, zato ne izgleda da možemo zvati mučenikom odrasloga, koji bi bio ubijen u snu, ako o mučeništvu nije mislio. Djeca, i u snu ubijena, mogu se smatrati mučenicima, jer njihovu voljnost nadomješta posebna milost krštenja, budući da "effusio sanguinis propter Christum vicem gerit baptismi", kako piše sv.Toma/7/. Ima teologa koji misle, da i odrasli, ubijen

/6/ Fanfani, III, br. 144.
/7/ Sv.Toma, II-II, q.124, a.1.

u snu radi vjere ili morala može biti smatram mučenikom, ako je u stanju milosti ili pokajanja, jer time je usmjeren prema Bogu. Ovo mišljenje zastupa Kajetan, niječe ga na pr. Merkelbach/8/.

3. Treći uvjet: Da se smrću posvjedoči istina vjere ili morala, koju nam je Krist objavio, dosljedno, da se obrani od grijeha ili da se afirmira koja krepost, ali uvijek radi Boga. Zato Crkva štuje i sv.Ivana Krstitelja kao mučenika, jer je ustao proti preljuba. Nijesu mučenici u strogom smislu oni koji umru, jer su obolili dvoreći bolesnike, ili u radu za istine naravnoga reda, ili u herezi kao I.Hus, kao ni oni koji su sebe ubili, da sačuvaju kršćansku krepost, osim ako se ispričaju radi "bona fides" ili nadahnuća Duha Svetoga, kako smo rekli pod br.12.

4. Četvrti uvjet: Smrt treba podnijeti u stanju milosti ili barem u dovoljnom raspoloženju za milost, jer sažgati tijelo, a ne imati ljubavi, ništa ne koristi, kako tvrdi Apostol (I Kor. 13,3). Tko se ne nalazi u stanju milosti, potrebno je barem, da odloži privrženost grijehu, da tako milost ne nadje zapreke. Dovoljno je nesavršeno pokajanje, kao kod primanja sakramenta pokajanja.

Bilješka: Općenito govoreći nije dozvoljeno spontano ili samoinicijativno izložiti se mučeništvu, jer to bi značilo svijesno izazvati tudji grijeh, osim ako opravdani razlog na to potiče. Samo krepost Boga slavi, a takvo izlaganje mučeništvu postaje "temerarium et praesumptuosum"/9/, kako smo spomenuli u sv. II, br.5o, odnosno nije čin kreposti.

14/ Plodovi mučeništva. Važan je apologetski moment mučeništva kao unutarnjeg motiva vjerodostojnosti religije, kako se uči u apologetici. Taj je moment osobito dolazio do izražaja u prvim vjekovima, što je Tertulijan izrazio u klasičnoj tvrdnji, da je krv mučenika sjeme novih kršćana. I danas mučeništvo igra veliku socijalnu ulogu u izgradnji mističnog tijela Kristova.

Osobni su pak plodovi ovi: najprije diže sve smrtne grijehe, t.j.pred Bogom opravdava svakoga, bilo krštenika ili nekrštenika, odrasloga ili dijete, jer je mučeništvo kao krštenje krvi. Zgodna je opaska nekog teologa, da smo mi danas više skloni na to, da insistiramo na unutarnjim raspoloženjima ili na nakani onoga koji podnosi smrt za Krista, dok se u prvim vjekovima gledalo na prolijevanje krvi kao na neki sakrament obnove, kao na krštenje, zato su nevina djeca priznata kao mučenici, jer "passi sunt propter te, Domine". Nijesu prvi kršćani gledali isključivo niti prvotno na unutarnje raspoloženje, već, kako piše sv.Augustin o nevinoj djeci: "Quam beata aetas, quae necdum Christum potest loqui, et iam pro Christo meretur occidi! Nondum opportuna vulneri, et iam idonea passioni"/1o/. Da odrasli čovjek bude dionikom ovog prvog ploda traži se barem nesavršeno pokajanje za počinjene grijehe, kako smo rekli, a traži se, ako nije kršten, barem uključna želja da primi krštenje, zato, ako nekršteník prije mučeništva može primiti krštenje vodom, neka ga primi.

Drugi je plod mučeništva taj, da mučeništvo diže sve lake grijehe i sve vremenite kazne, razumije se i vječnu kaznu. U prvom trenutku poslije podnesena mučeništva savršena ljubav diže sve ostatke grijeha, zato za mučenike ne treba moliti, jer mučenik odmah leti u nebo.

/8/ Merkelbach, II, br.9o8.
/9/ Fanfani, III, br.144; Sv.Toma, II-II, q.3, a.2 ad 3.
/1o/ INITIATION, III, str.992; Sv.Augustin, SERMO 1o, DE SANCTIS, app.72.

Kao treći plod mučeništva navodi se posebni vijenac u nebu, jer su mučenici izdržali u osobito teškoj borbi kao pravi heroji duha, zato i zaslužuju posebnu radost. Slično i djevice zaslužuju poseban vijenac radi pobjede nad zahtjevima tijela, naučitelji i propovjednici kršćanske istine radi osobite pobjede nad zloduhom, knezom tame i laži/11/.

§ 3. Mane oprečne jakosti

15/ Jakost u zlatnoj sredini. Strah ili prijetnja zla potiče na bijeg i to je bojažljivost; smionost pak neoprezno nasrće na pogibli, i tu se nalaze mane neoprezne nebojažljivosti i smionosti.

16/ Defekt jakosti: bojažljivost. Ova se sastoji u tome, da se netko proti diktata razuma boji gdje, kako, kada, čega se ne smije bojati. O tom je govorio Krist (Mat.1o,28) i sv.Petar (I posl.3,14). Doista u svakom se grijehu krije neka bojazan da se ne izgubi koje vremenito dobro, na pr. novac, naslada i sl.; osobita pak bojazan odnosi se na smrt, i taj strah smrti u oprečnosti je s kreposti jakosti, ako nije reguliran razumom i vjerom.

Bojažljivost je po naravi grijeh lake naravi, jer je eksces u dobroj ili indiferentnoj stvari, ali može postati težak grijeh, ako naime netko iz strah ili bojazni počini težak grijeh ili je spreman počiniti ga, na pr. tko iz straha pred kaznama zaniječe vjeru. Na ovo se svodi i"ljudski obzir" na području ispovijedanja vjere ili prakticiranja religioznosti.

17/ Eksces jakosti: neoprezna nebojažljivost i smionost. Nebojažljivost je mana kad je neoprezna, kada se netko ne boji smrti ni onda kada se mora bojati. U tu manu upadaju oholice (Job 41,24-25); upadaju i nepametni, kako se govori "Celtae propter stultitiam nihil timent"/12/; upadaju i bezosjećajni, koji naime ne cijene dobra, kojih se smrću lišavaju. Jasno je, da će ova mana biti grijeh teške ili lake naravi prema tome, kako vrijedja ljubav prema sebi, da li izlaže teškom ili lakom grijehu, da li izvire iz teško ili iz lako griješnog izvora.

Smionost se sastoji u neopreznom nasrtaju na pogibli ili na poteškoće, u kojima život dolazi u pitanje. I ova se mana nalazi kod oholica, ispraznih ili taštih tipova, kod glupih, ali uvijek je proti razuma. Zato će i ona biti teži ili lakši grijeh prema težini ili lakoći uzroka i posljedica. U današnje vrijeme razne sportomanije ili natjecanja, osobito dvoboji, predstavljaju često primjer smionosti ili neoprezne nebojažljivosti.

========

11/ Sv.Toma, SUPPL. q. 96, a. 5-7.
/12/ Sv.Toma, II-II, q.126, a.1.

II. KREPOSTI PRATILICE ILI SUDIONICE JAKOSTI

Što razumijevamo pod tim krepostima vidi sv. I, br.1o6. Sve se ove kreposti pomoćnice ili sudionice klasificiraju oko dva glavna čina jakosti, naime u vezi sa "aggredi" i sa "sustinere" t.j. napadati i podnositi.

18/ Vrsni ili subjektivni dijelovi. Ovih na području jakosti nema, jer materija kojom se bavi jakost, po sebi je odredjena, specialna, pa ne trpi neke podvrsti. Smrt kao zadnja točka radiusa ove kreposti, nema podvrsti.

19/ Integralni dijelovi. Elementi čina jakosti, uvjeti koji se za taj čin traže jesu ovi: a/u vezi sa "aggredi": krepost velike duše i dosljednost u provedbi velikih djela; b/u vezi sa "sustinere" imamo: ustrajnost i postojanost.

2o/ Potencijalni dijelovi. To su iste kreposti kao i integralne, jer spomenute četiri kreposti integriraju čin jakosti, bez kojih se ovaj ne može verificirati; te iste su kao pratilice ili nadodane, drugotne kreposti, jer što jakost čini na području smrtne pogibli to ove čine na području lakših pogibli, zato su i podredjene jakosti/13/.

§ 1. Krepost velike duše - magnanimitas!

21/ U čemu se sastoji? To je krepost onoga koji se zanosi za velikim stvarima, visokim idealima, te ih provodi u djelo. "Magnanimus" t.j. velika duša, upravo ide za onim što je veliko i naporno, što pribavlja veliko ime, čast, jer je časno baviti se velikim i teškim idealima na pr. idealom zajedničkog dobra, spasa domovine, zahtjevima pravednosti, štovanjem Boga, dijeljenjem dobročinstava, kultiviranjem duha i t.d. Na području svih kreposti "magnanimus" ide do maksimuma, jer "dignificat seipsum maximis bonis, et eis dignus existit"/14/.

22/ Vlastitosti. Karakteristike, koje crtaju profil velike duše su ove: velika se duša izlaže i pogiblima, da ostvari ideale ili velike stvari; spremna je dijeliti dobra; ako primi dobročinstva, nastoji vratiti mnogo više, ali ne prima od drugoga rado darove; tko posjeduje krepost velike duše nerado pita u drugoga, rado dijeli; s velikima je velik, pred osrednjima ne želi blistati; ne bavi se sitnicama niti mnogim stvarima, jer samo velike stvari njega zanimaju, njima se bavi; više se brine za istinu nego za mišljenja drugih ljudi; prezire ili cijeni drugoga prema tome kako je netko zaslužio; rado se druži s prijateljima; ne zalazi u bilo koja društva niti je zanimaju neznatne vijesti; uopće o ljudima malo govori; sjeća se samo velikih stvari, samo se njima divi; ne tuži se niti prosi zemaljska dobra, ako ih nema. Prema tome onaj koji posjeduje doista veliku dušu i u pokretima je "gravis, et vox videtur esse gravis, et locutio eius est stabilis et tarda"/15/.

/13/ Sv.Toma, II-II, q.128.
/14/ Isti, IN ETH.AR., br.745.
/15/ Isti, IN ET.AR., br. 782.

23/ Kršćanska "gordost". Kršćanin je ponizan, kad promatra svoju bijedu a Božju veličinu. "Velika duša" gleda na darove, koje Bog dijeli, pa je ponosna. Dok smo starogrčku "megalopsihiu" nazvali više grandomanijom, jer ide za veličinom bez Boga, kršćanin je ponosan, on se diči predmetima svoje veličine, ali u podredjenosti Bogu. Vrijedan je pohvale i priznanja samo onaj, koga Bog preporučuje (II.Kor.1o,18). Kada sv.Pavao tvrdi, da može sve, ali u onomu koji ga krijepi, u Kristu (Filip. 4,13), najbolje označuje izvor veličine duše u kršćanina i razlog te veličine. Zato piše sv.Leo: "Agnosce,o Christiane, dignitatem tuam: et divinae consors factus naturae, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cuius capitis, et cuius corporis sis membrum"/16/.

Bilješka: U strukturi duhovne veličine ili kršćanskog pojma "magnanimitatis" nalazi se osjećaj pouzdanja, koje je nekako plod uvjerenja u vrijednost najviših kršćanskih ideala; gdje kraljuje pouzdanje i ufanje tu vlada neki mir, spokojstvo,osjećaj sigurnosti; bez sumnje i vremenita dobra su nekako potrebna, da se veličina duše ne sukobi s teškoćama egzistencije. I pouzdanje i spokojstvo i vremenita dobra nekako pripadaju kreposti velike duše te pomažu njenom razvoju.

24/ Što se protivi toj duševnoj veličini? Neurednost će nastati, ako se djela, vrijedna časti, neuredno žele, ili ako pohlepa za čašću uzme prvo mjesto.

a/ PREUZETNOST je pretjerano pouzdanje u svoje snage, precjenjivanje svojih snaga, nesmotreno poduzimanje poslova, koji te snage nadilaze, na pr. nositi preteški teret, uzeti službu suca ili advokata bez spreme i t.d. Iako po sebi nije grijeh teške naravi, jer se ne protivi ljubavi Boga ni bližnjega, ipak lako može postati teški grijeh, ako izvire iz teškog nereda ili postane uzrokom teškog nereda ili grijeha.

b/ ČASTOHLEPLJE ili neuredno traženje časti, na pr. za umišljene zasluge, za nevaljanštinu ili grijeh, bez podredjenosti Bogu, u svrhu samoobmane. I ovo je po naravi grijeh koji ne prelazi laki, ali može postati teškim, kako je rečeno za preuzetnost, na pr. ako netko želi postati čašćen radi zla, ili ako je spreman učiniti zlo,da dodje do nekih časti ili priznanja.

c/ TAŠTINA ili TAŠTA SLAVA jest neuredna težnja za slavom i slavnim glasom medju ljudima. Spada i na oholost, kako smo rekli u sv.I,br. 132. Neuredno ide za slavom onaj, koji je traži u varavim dobrima, lažnim priznanjima; onaj koji očekuje priznanje od onih, koji su nesposobni prosuditi vrijednost;

onaj koji svoju vrijednost ne upravlja na slavu Božju, na duhovnu i vremenitu korist svoju ili svoga bližnjega. Po svojoj je naravi laki grijeh, ali može postati teškim, na pr. ako bi netko tražio slavu radi grijeha, ili ako bi bio spreman radi neke slave sagriješiti teško, ili ako bi prouzročio tešku štetu i t.d.

d/ MALODUŠNOST se protivi duševnoj veličini kao defekt, dok joj se tri spomenute protive kao eksces, jer preuzetnost je pretjerano poduzimanje čina dostojnih časti; častohleplje je neuredno teženje za časti;tašta

/16/ Sv.Leo, SERMO I, de Nat.Domini.

slava je neuredno teženje za pohvalama. Malodušnost ne poduzima poslove, koje bi čovjek, uzevši u obzir sve okolnosti, mogao i morao poduzeti. Nastaje iz odgovornog neznanja, a može biti i grijeh teške naravi, ako bi netko iz neosnovana straha odustao od teških zapovijedi.

Bilješka: Čovjek mora nastojati, da sam sebe upozna, ali nije savršeniji ako njega drugi upoznaju. Ako posjeduje dobre kvalitete, neka nastoji još više oko njih, da drugi budu edificirani. S ovog je stanovišta pohvalno, da se svatko brine za dobar, slavan glas, te da nastoji činiti dobra pred Bogom i pred ljudima, ali ne smije se isprazno zaustavljati na ljudskim pohvalama/17/.

§ 2. Krepost velikih pothvata

25/ U čemu se sastoji? Latinski izraz "magnificentia" označuje krepost, koja upotrebljava velike troškove, da poduzme velike pothvate, na pr. gradnju velebnih crkava, bolnica i t.d. Ona mora stavljati mjeru u želji za velikim bogatstvom, potrebnim za velike pothvate, za velika izvanjska djela. Na taj način i ta krepost ima za objekt nešto "teško", jer nije lako držati mjeru u odnosu prema velikim vanjskim djelima i velikoj količini potrebnog novca.

26/ Oprečne mane. Te su: rastrošnost, koja se ne drži mjere razuma u trošenju prema djelu, kako djelo traži, već troši nepotrebno; tjesnogrudnost ili duševna malenkost ide za tim, da malo potroši, na pr. elegantnoj zgradi postavi neprikladan krov, da što manje potroši.

Razumljivo, da i rastrošnost i tjesnogrudnost mogu postati i teški grijesi, ako su plod teškog grijeha, ili dovedu u teški grijeh, na pr. ako bi netko ludo trošio, a ne bi plaćao dugova, ili ako netko ne bi htio poduzeti velike pothvate (a mora poduzeti po zakonu ili kontraktu), jer uvijek nastoji malo trošiti.

Bilješka: Veliki pothvati mogu pripadati pojedinoj osobi, a mogu se odnositi na zajednicu. Zajednički veliki pothvati su časniji, zato spomenuta krepost prvotno gleda velike pothvate na čast Božju, kao gradnju velikih crkava, ukrasivanje istih. Nije li time ova krepost bliska svetosti, pobožnosti, koje idu za štovanjem Boga? Pred velikim Bogom ništa nije veliko; On je dostojniji većih pothvata nego li mu to čovjek može iskazati.

§ 3. Strpljivost

27/ Pojam. Ova krepost drži čovjeka u granicama razuma, iako se sukobljuje s neugodnostima, koje ga žaloste. Njena je uloga u tome, da čovjek pod udarcima neugodnosti ili patnja ne izgubi ravnotežu duha ni u unutarnjosti niti na vanjštini. Strpljiv čovjek nije neosjetljiv, dapače, on osjeća neugodnosti, ali ne postaje njihovom žrtvom. Ona nas uči podnositi te patnje. Nevolja je povod, da se vježbamo u strpljivosti (Rimlj. 5,3-5).

/17/ Sv. Toma, II-II, q. 132, a. 1 ad 3.

28/ Odlike ove kreposti. Sv.Pismo ističe te odlike (Prov.16,32; 15,18), a osobito sv.Jakov poziva na tu krepost (5,7; 5,8). Ima doista mnogo bolnih podražaja u ovom životu. Strpljiv čovjek posjeduje samoga sebe, osvaja vrednote duha (Luk. 21,19). Ona je znak i faktor unutarnje ravnoteže, harmonije, superiornosti; ona je elitna krepost. Da i ne govorimo kako je i s higijenske strane dobra, jer mnoge moderne "neuroze" nijesu drugo nego dokazi nestrpljivosti.

29/ Odgajaj tu krepost! To nije pasivna krepost, ona traži pravo muževno zalaganje. Promatraj Boga, koji podnosi grješnike.- Sjeti se Svetaca i njihovih patnja, pa slijedi i njihov primjer strpljivosti.- Strpljivošću zadovoljavaj za grijehe, pribavljaj sebi slavu u nebu. - Oslobadjaj sebe unaprijed od patnja drugoga života. - Uoči kako nestrpljivost degradira čovjeka, onesposobljuje za rad, nagoni na tolike grijehe, čini smiješnim i t.d.

3o/ Oprečne mane. Defekt se nalazi u neosjetljivosti, koja se nalazi kod onoga koga ne diraju ni vlastite ni tudje nevolje. To je znak tvrdoće duše, a takvo stanje ne stvara zadovoljstva niti prouzrokuje ugodnost života. - Eksces se nalazi u nestrpljivosti, t.j. pretjeranom reagiranju, što se opaža i na vanjštini, na pr. u riječima, pokretima, grimazi i sl. Nestrpljivost često izvire iz pretjerane ljubavi prema vrednotama ovoga života, iz nemarnosti prema višim vrednotama.

Oba su ova grijeha po sebi lake naravi; mogu postati teškima, ako izviru iz teško griješnog stanja ili ako prouzroče teške grijehe, ako povrijede velike zapovijedi ljubavi, pravednosti, religioznosti (kao psovači).

Bilješka: Na strpljivost se svodi i "longanimitas", kao neka dugotrpnost, koja očekuje daleka dobra, dugo trpi. Ova daljina, u prvom redu vremenska, doista predstavlja posebnu poteškoću, zato je potrebita krepost, koja će moderirati depresiju ili žalost, koja se lako ugnijezdi u duši onoga koji čeka.

§ 4. Ustrajnost - postojanost

31/ Pojam. Ne radi se ovdje o posebnom daru milosti, kojim netko umire u stanju milosti; ovdje se radi o kreposti ustrajnosti, koliko je ona plod čovječjeg nastojanja, ili je takodjer i ulivena, ali time, da čovjek ustraje u kreposti ili dobru usprkos neugodnosti, koje izaziva taj dugotrajni napor, kao što vojnik ustraje u borbi do svršetka borbe.

32/ Oznake kreposti. Njezin je objekt prava razumska vrijednost; i taj je objekt čini posebnom kreposti, jer ustrajati u dobru usprkos dugotrajnosti predstavlja posebnu časnost, posebnu teškoću, posebnu odliku. Dužina ili dugotrajnost doista predstavlja posebnu teškoću, kratkotrajnost lakoću. Vrijednost se jakosti nalazi osobito u odolijevanju strahu od smrti, vrijednost ustrajnosti se odnosi na nešto, što je lakše od smrti, na teškoću, koja dolazi od dugotrajnosti kreposnog djelovanja, zato je ustrajnost sudionica i podredjenica kreposti jakosti.

33/ Protivne mane. Eksces u ustrajnosti nalazi se u tvrdoglavosti, kada netko ustraje u mišljenju ili djelovanju proti diktata razuma: defekt u ustrajnosti zove se popustljivost ili mlitavost (mollities), koja, kao neki labavi predmet, popusti svakom dodiru, pa tako i ta labavost čini, da čovjek odustane od kreposna djelovanja radi težine dugotrajnosti.

Obe su ove mane lako griješne, ali mogu postati težak grijeh bilo radi teško krivog uzroka, bilo radi teških posljedica ili učinaka.

Bilješka: Spominje se i "constantia" ili postojanost, koja čovjeka uzdrži u kreposnom djelovanju proti raznih izvanjskih zapreka, koje prouzrokuju žalost ili depresiju. Svrha im je ista, zato postojanost spada na ustrajnost. Čim se postojanost mora boriti? S nesvladanim težnjama sjetilnog aparata, zato postojanost se nalazi kod svakoga, kod koga je volja svladala sjetilno težnje po diktatu razuma.

==========

III. ŽIVOTNA ULOGA KREPOSTI JAKOSTI

U ovom trećem dijelu ostaje da razmotrimo jakost kako nam je Bog naredio, da je prakticiramo, jer je smatrao potrebnom za ispravan život. I ona pak prolazi razne faze u ljudskom životu, ne pristaje svakomu na isti način. Duh Sveti svojim darom usavršiti će je i spremiti za uzvišena herojska djela. Na taj će način odskočiti njena životna uloga.

§ 1. Zapovijedi jakosti

34/ U St.Zavjetu. Svrha je Božjih zakona ta, da čovjeka usmjere prema Bogu. St.Zavjet ima pred očima ovozemna dobra, zato nalazimo poticaje, da se čovjek jako bori za zemaljski posjed (Joz. 8,1; Iz. 7,4).

35/ U N.Zavjetu. Ovaj poziva na duhovnu borbu za osvajanje kraljevstva nebeskoga. Silnici osvajaju to kraljevstvo (Mat. 11,12); demonu se treba opirati kao lavu (I Pet.5,8), i pobjeći će (Jak. 4,7), ali treba biti jak i proti tjelesnih pogibli (Mat.1o,28).

36/ Zapovijedi se odnose i na pomoćne kreposti. Drugotne, nadodane kreposti igraju također važnu ulogu u životu. I o njima postoje zapovijedi, tako postoje zapovijedi o strpljivosti (Eccli. 2,4; Rimlj. 12,12; Jak. 5,7; Heb. 1o,36), o ustrajnosti (Heb. 12,7; I Kor. 15,58). jer ove se kreposti odnose na nevolje života, koje su svima zajedničke, dok

(magnanimitas) magnificentia
kreposti velike duše i velikih pothvata više spadaju pod savjet, jer ne pristaju svima.

37/ I civilni zakoni proglasuju zapovijedi jakosti. Neke ovozemne vrednote nije moguće postići bez jakosti, strpljivosti, ustrajnosti. Civilna vlast izdaje zakone o obrani države, o ustrajnosti u borbi, o strpljivosti u nekim težim prigodama života pa zabranjuje odstupanje od rada, kažnjava dezerterstvo i t.d.

§ 2. Jakost u čovječjem životu

38/ Kriza prave jakosti. Ne radi se o krizi tjelesne snage već o krizi duhovne jakosti, kako smo je opisali. Tko je spreman stradati za duhovne vrednote? Nije li jedna od oznaka današnjeg mentaliteta moralna dekadencija, podatljivost zavodljivosti zla? Ne govore li neki psiholozi o efeminiranom čovjeku XX.stoljeća, o pojavama infantilizma kod starijih? Ne vlada li neka opća neuroza, opća nestrpljivost? Neumjereno reagiranje?

39/ Poziv kršćanina. Bez sumnje mora se osudjivati bojažljivost mnogih kršćana u privatnom i u javnom životu. Ta bojažljivost mnogo škodi napretku kraljevstva Božjega na zemlji. Bolne su posljedice mlitavosti u privatnom, obiteljskom i u javnom životu.

Kršćanski je život po naravi kao neki dvoboj. Sv.Pavao rado govori o sportskim vrlinama kao primjer duhovne jakosti (Efež. 6,1o-16; Rimlj. 13, 12; II Kor. 6,7; I Tes. 5,8). Kršćanin se mora boriti s demonom, sa svijetom, s puti. Monastički pak život smatra se bojnim poljem nekako "ex offo" proti sotone, zato sv.Benedikt govori o monahu da je upućen kao "Domino Christo vero regi militaturus". Svaki pak kršćanin u zadnjim časovima života mora odigrati odlučnu borbu, zato govorimo o "agoniji", kada se kršćanin izlaže zadnjim nasrtajima zloduha.

4o/ Sredstva sticanja ove kreposti. Često promatraj ništavost svijeta i života, da se zaneseš za duhovnim i vječnim vrednotama.- Budi oprezan prema nastupu zla u raznim njegovim oblicima, pa te ne će naći nepripravna.-Nauči se od djetinjstva poštivati red, disciplinu, zapovijedi, biti svoj gospodar.- Promatraj i divi se primjerima jakosti, herojima duha. - Napreduj u ljubavi prema Bogu i bližnjemu, pa ćeš lakše snositi tegobe na putu svetosti, preko opsluživanja tih kreposti. - Pročitaj češće poslanicu Rimlj. 8, 35 i slijed.

41/ Razni stupnjevi. Početnici se moraju boriti proti straha ili teškoća, koje prate ispunjanje dužnosti, zato moraju poduzimati napore, da se čuvaju grijeha. Moraju se otresti ljudskog obzira, kritike zlih; moraju koji put ostaviti i prijatelje, ako su im ovi uzročnici ili povod za grijeh. Traži se jakost.

Oni koji su već napredovali, prakticiraju jakost u njenoj pozitivnoj ulozi, zanose se promatranjem jakosti Kristove duše. Osobito im je pred očima Kristov primjer jakosti proti zla, proti formalizma, u smrtnoj stisci i t.d.

Savršeni posjeduju jakost, spremni su da ih Duh Sveti potakne i uputi na herojska djela. Oni se sužívljavaju s kršćanskim herojima, svecima i mučenicima, spremni da smrću posvjedoče vjeru, dokažu svoju jakost, triumf milosti.

§ 3. Jakost kao dar D. Svetoga

42/ Pojam. Taj je dar ulivena kvaliteta, kojom netko posebnim pokretom D. Svetoga i mimo naravnog procesa ustraje u pothvatu s pouzdanjem da će sve poteškoće svladati. Nije li najveća pobjeda ulazak u nebo? Nije li u nebu zaklon od svih zala i nevolja? D.Sveti jača kršćanina da opslužuje zapovijedi, bez kojih nema ulaska u nebo; On ga jača, da se nastoji upriličiti Kristu. On stvara u čovjeku raspoloženje, da bude spreman podnijeti za Krista i smrt. Taj zanos kršćanske jakosti odzvanja u riječima sv.Ignacija mučenika kad on piše: "Ultinam fruar bestiis, quae mihi sunt praeparatae; quas et oro mihi veloces esse ad interitum... Quod si venire noluerint, ego vim faciam... Tota tormenta diaboli in me veniant" i t.d. Herojski duh završava: "Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar".

43/ Blaženstvo. Ovoj kreposti može odgovarati ono četvrto blaženstvo: "Blaženi koji gladuju i žedjaju pravde". Doista nije lako postupati kreposno, t.j. pravedno u širem smislu. Ovu teškoću svladava dar D.Svetoga. Osobito pak je teško da netko ne samo kreposno postupa, već da kreposno postupa iz neutažive želje, kao što gladan i žedan želi hranu i piće.

44. Plodovi. Ovom daru odgovaraju osobito dva ploda Duha Svetoga, naime: strpljivost, koja podnosi nevolje, i dugotrpnost, koja dugo očekuje dobra, kojima se nada, ali ne odustaje od puta kreposti.

==========

Č E T V R T A R A S P R A V A

O KREPOSTI UMJERENOSTI

Sv. Toma, II-II, q. 141-171.

"Ne sagriješi bludno" - "Ne poželi žene bližnjega svoga" (Ex. 2o,14; 2o.17). Zabranjuje se prvotno preljub sa strane žene, a muškarac je mogao imati i više žena; zabranjuje se i želja tudje žene, ali se ta zabranjena želja ne sankcionira nijednom kaznom, jer težište je zabrane bilo u tome, da ne dodje do otimanja tudje žene, što bi prouzročilo društveni nered. Žena se smatra kao neko dobro bližnjega. Poligamija je postepeno nestajala, time se otvara put, da se veza muža i žene shvati uzvišenije, te postaje izražaj misterija zavjeta Jahve i Izraela/1./. Ovim je zabranama St. Zavjet odvraćao od nepravda na području spolnih odnosa.--- Krist usavršava zabrane, jer i sami požudni pogled smatra preljubom (Mat. 5,27), vrijednim osude, kao zla u sebi. Zabranjuje poligamiju; zabranjuje otpust žene; traži djetinjstvo u pogledu. Nikakvi etničko historijski momenti ne mogu opravdati, što je zlo (Gal. 3,28). --- Manualisti su običavali razmatrati o bludnosti u raspravi o VI. i IX. zapovijedi Dekaloga, ali posjedujemo viši pojam "umjerenosti", koja u sebi uključuje reguliranje ili upravljanje, odnosno gospodstvo nad svim požudama ili uživanjima tijela, koje se okupljaju oko funkcioniranja nagona za samoodržanjem i za održanjem vrste.

45/ Pogled u povijest. Krije li se neka naglašena putenost u onim riječima Kristovim o tvrdoći srca židovskoga naroda? (Mat. 19,8). Seksualne nastrojenosti Davida, Salomona i drugih upućuju na Jeremijinu optužbu, da je zemlja prepuna "adulteris" (23, 1o), u čemu se slaže i Izaija (57,3). Najuzvišenija veza duše s Bogom prikazuje nam se u CANT-CANT. u obliku sjetilne ljubavi. Ni sv. Pavao nije izostao, da nam nabroji grijehe svoga naroda (I Kor. 6,1o; I Tim. 1,1o).

Kod ostalih starih naroda bilo je slično. Medjani i Perzijci su nagradjivali one, koji su izmislili nove načine uživanja. I Stari su Grci zastupali mišljenje, da se život sastoji u jelu-piću-Veneri/2/. Antiohija i Korint prednjačili su u razvratnosti, te "živjeti kao u Korintu" značilo je živjeti razuzdano/3/. Rim je osvajao zemlje, osvojio je i Grčku, te je Horac označio tu blagodat riječima: "Graecia capta ferum victorem cepit et artem intulit agresti Latio", ali je Rim baštinio ne samo znanje i umijeće već i svu mekoputnost Orijenta, te je došlo i do štovanja "phallus-a". Narodi i epohe se izmjenjuju, a kod svih se izmijenjuje i podavanje tim nagonima. O današnjici piše mudro pero jednog učenjaka, da je izgubila poštovanje prema smislu života i prema njegovu izvoru, te da se danas isparuje isti zadah smrti i sperme kao u dekadentnom Rimu, u Bizantu, u Aleksandriji Ptolomejevića i na dvoru Borgija/4/. Današnjica proživljuje poživinčeni sud o svijetu.

Bez sumnje bilo je i svijetlih figura na ovom području. Sjećamo se uzvišenih figura čiste Suzane, Judite i drugih. Plato je upozoravao na po-

/1/ Vidi Haring, III, str. 381.
/2/ A. Weiss, APOL., II, 8, str. 27o-299.
/3/ Vimer, ŽIVOT SV. PAVLA, str. 133.
/4/ Daniel-Rops, u SEKSUALNI PROBLEMI, ZAGREB 1939, str. 271.

gibelj tjelesnih naslada; Aristotel je konstatirao niskost toga grijeha i radi srama koji se u čovjeku pokazuje; Cicero je sluge toga nagona smatrao nižim od čovjeka i t.d./5/. Međutim Krist je prvi srušio svu dekadentnu staru kulturu i lansirao u svijet poziv na umjerenost, na čistoću, na prevrat u dotadašnjim shvaćanjima (Mat. 5,27). Da se uspije u tom pothvatu traži se gospodstvo nad tijelom (Rimlj. 7,23; Kol. 3,4). Kršćanstvo tijelu daje njegovo, podredjeno mjesto.

46/ Integralno shvaćanje. Kršćanin najprije promatra veličinu i bankrot umjerenosti u otajstvu stvaranja čovjeka, koji je i sam pozvan da pomaže u djelu evolucije, u što je Stvoritelj uklopio dinamizam raznih nagona/6/, a ovo možemo najočitije vidjeti u koncepciji sv.Tome, koji raspravlja o stvaralačkoj moći čovječjoj u q.lo7. prvog dijela Sume, dakle gdje raspravlja o raznim faktorima upravljanja svijetom; kršćanin, nadalje, uočuje neravnovjesje, što je nastalo uslijed iskonskog grijeha, koje muči dušu, te ova čezne za nekim oslobodjenjem (Rimlj. 7,24); konačno kršćanin se obraća Kristu, da uzmogne seksualno podrediti i integrirati u erotično, ovo pak u agape/7/, da se tako dobije pravi smisao seksualnosti. U ovom poslu je potrebito da sudjeluje muž i žena, muškarac i ženska, da razlike podrede harmoničnoj integraciji/8/.

47/ Teološka umjerenost. U teološkoj sintezi moramo odbaciti onu teologiju, koja ignorira tijelo i njegovu dinamiku; niti je autentično kršćanska ona teologija, koja se gubi u supernaturalizmu te zaboravlja vrhovno programatsko načelo sv.Tome: "In omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, praeter ea quae auctoritate divina traduntur quae sunt supra naturam"/9/; odbijamo i onu, koja u smislu dualističko-manihejskom svu krivnju prebacuje na tijelo ili svu seksualnost procjenjuje jedino u vezi s tijelom; jasno, odbacujemo i onu panseksualnu, koja daje prvenstvo raspravljanju DE SEXTO; nije ispravna ni ona, koja ne vodi računa o pedagoškom zahtjevu, da se naime prema fazama života i o ovom pitanju odmjereno raspravlja/lo/.

48/ Učenje ove rasprave. Mnogi kazuisti iznose nepotrebna pitanja/ll/; neki raspravljaju pretjeranim mistificiranjem, nepotrebnim patosom. Potrebno je govoriti prirodno, u granicama razuma, ali jasno. Je li istina, da tkogod se osudi, da je krivac i ovog grijeha, ili da se većina osudjuje radi ovog grijeha, kako bi htio sv.Alfons?/12/. To Bog zna. Nije potreba govoriti o nekom "seksualnom problemu", jer je ovo jednostavno jedno pitanje etike ili morala. Umjerenost je pozvana, da drži ekvilibrij na području najjačih nagona. Ona čovjeka čini gospodarom težnje za slasti dodira. Ona je doista "lijepa krepost".

/5/ Weiss, APOL., II, 8, str.271.
/6/ INITIATION, III, str. lool-loo4.
/7/ Haring, III, str. 385.
/8/ Isti, str. 394-4o3.
/9/ Sv.Toma, I P, q. 99, a.1.
/lo/ J.Kunićić, SPOLNI NAGON I ŽENITBA, Dubrovnik, 1943.
/ll/ Prümmer, II, br. 68o.
/12/ Sv.Alfons, HOMO AP., br. 413.

49/ Dioba rasprave. Prvi dio raspravlja o umjerenosti u sebi, općenito; drugi o postu ili suzdržljivosti u hrani; treći o trijezvenosti ili suzdržljivosti u piću; četvrti o spolnoj čistoći; peti o krepostima-pratilicama (pomoćnicama).

==========

I. O KREPOSTI UMJERENOSTI OPĆENITO

§ 1. Umjerenost u sebi

50/ Definicija. Svaka je krepost neka umjerenost, ali ona krepost, koja ravna požudama ili teženjem za nasladama dodira, da budu u skladu s razumom i s vjerom, zaslužuje u pravom smislu naslov umjerenosti. To je "krepost", jer uvodi diktat i vlast razuma u po prirodi nesredjeno područje. To je posebna krepost, jer su naslade dodira, koji se prostire po ljudskom tijelu, poseban i težak zadatak njena odredjenja.

51/ Objekt umjerenosti. To su dodirne naslade hrane i pića, kojima se uzdržava pojedinac, te spolne, kojima se uzdržava vrsta. Tamo spadaju čini uzimanja hrane i pića kao i spolni odnosi, jer u tom funkcioniranju je potrebito držati na uzdi jakost dodirnih strasti ili naslada.

52/ Kriterij dozvoljenosti. Prvi je kriterij: Užitci dodira i okusa primaju svoju vrijednost, koliko služe zadovoljenju ovozemnih potreba, jer imaju oznaku sredstva, kojemu se vrijednost mjeri prema svrsi, t.j. mjera hrane i pića jest zdravlje tijela, mjera spolnosti jest abstiniranje izvan zakonita braka, a u braku su spolni čini dozvoljeni, koliko služe postizavanju cilja, radi kojega se brak sklapa. Drugi je kriterij: Osim potrebe uzdržavanja treba gledati i zahtjev službe, položaja i drugih okolnosti subjekta, jer dogodi se, da što prelazi mjeru za ovoga, ne prelazi za onoga. Treći kriterij: Kao čovjek gledaj mjeru razuma, na pr. da ti pijanstvo ne škodi zdravlju, kao kršćanin poviše toga u mrtvljenju računaj na to, da se upriličiš Kristu (Gal. 5,24).

Bilješke: 1/Griješi proti umjerenosti onaj, koji škodi zdravlju ili onemogućuje začeće; griješi i onaj koji ide isključivo ili poglavito za užitcima, jer užitci hrane, pića i spolnosti samo su sredstvo, a krepost je cilj, kako smo rekli u sv.I,br. 85-88.

2/Umjerenost se odnosi na porive sjetilnog teženja, u kojima se čovjek sastaje s nižim bićima, zato će nerazumnost na tom području predstavljati "ružnu" manu, a umjerenost će biti "lijepa krepost".

§ 2. Oprečne mane

53/ Pojava defektnosti. To je neosjećajnost, koja može biti patološke naravi kao defekt u samoj naravi (ovamo spada anafrodizia ili frigidnost kao zapreka ženidbe), ali na moralistu spada kao voljna neosjećajnost ili neosjetljivost, koliko naime netko odbija naslade, koje bi mogao i morao pripustiti. Ako tim svojim postupkom povrijedi tešku zapovijed, na pr. uskrati bračni dug, bez dovoljna razloga, može i teško sagriješiti.

54/ Eksces. Pojava ekscesa jest neumjerenost, t.j. ići za nasladama proti diktata razuma. Mana je, jer se protivi razumu. Odurna je, jer pristaje i nižim živim bićima, a vrlo lako liši čovjeka njegova specifikuma, t.j. razuma. Nije pak posve i uvijek težak grijeh već može biti i laki, osim ako se radi o veneričnim nasladama, koje, realizirane, uvijek predstavljaju teški grijeh.

§ 3. Kako dijelimo umjerenost?

55/ Integralni dijelovi. To su uvjeti ili dispozicije, koje čine kao neki portret umjerenog čovjeka. Amo spadaju: STRAH OD SRAMOTE ili "verecundia", koja je kao neki zazor od niskosti neumjerenosti; LJUBAV, CIJENA umjerenosti, zanos za njenom ljepotom, jer "honestum sua vi nos trahit et sua dignitate nos allicit"/13/, t.j. ona je lijepa, ona blista, čovjeku služi na čast, stvara veličinu čovjeka("honestas").

56/ Subjektivni dijelovi. To su vrste iste umjerenosti, a razlikuju se po objektu. Amo spadaju: UZDRŽLJIVOST ili umjerenost u hrani, kojoj se protivi proždrljivost,i suzdržljivost u piću ili trijezvenost, kojoj se protivi pijanstvo, a obe se odnose na reguliranje nagona za samoodržanjem; UZDRŽLJIVOST ili umjerenost u spolnim nasladama ili spolna čistoća, kojoj se protivi bludnost, a na spolnu čistoću svodi stidljivost ili "pudicitia", koja se odnosi na znakove i pomoćne čine spolne čistoće, a protivi joj se bezstidnost; ove se odnose na reguliranje nagona za održanjem vrste.

57/ Potencijalni dijelovi? To su kreposti, koje se bave lakšom, drugotnom materijom, zato ne dostižu svu dinamiku glavne kreposti, u našem slučaju umjerenosti, već su kao njezini načini. Ove kreposti nemaju kao objekt dodirne naslade, ali obilježuju čovjeka ravnotežom, stilom, harmonijom, redom, znakom superiornosti. Amo spadaju: OTPOR nasrtajima na spolnu čistoću, t.j. "continentia"; UMILJATOST t.j. "mansuetudo" kao neka pitomost ili neosvetljivost, kao i BLAGOST ili "clementia", koja stavlja mjeru u težnji za kažnjavanjem; PONIZNOST ili kočenje nade i smjelosti, koje idu za isticanjem i "važenjem"; umjerena ŽELJA ZA ZNANJEM, koja regulira težnju za znanjem. Ova skupina kreposti temperira ili uvodi gospodstvo nad imanentnim pokretima duševnog života.

Kreposti, koje reguliraju vanjske nastupe, svrstavamo pod: ČEDNOST, da vanjski pokreti budu harmonični, u skladu s razumom, koja u ozbiljnim pokretima ili gestikulaciji prima naziv pristojnosti i učtivosti;u igri je pak nazivamo eutrapelijom ili staloženošću.

/13/ Sv.Toma, IN ETH.AR. br. 2o7o.

IZVANJSKA ČEDNOST, koja uključuje skromnost i jednostavnost, reguli-ra težnju za nasladama u izvanjskim pojavama, kao u nošnji, govoru.

II. UZDRŽLJIVOST U HRANI - POST I NEMRS

Ne uzimati hranu možemo općenito nazvati postom. Bez sumnje uzdrž-ljivost u hrani može predstavljati krepost, jer hrana privlači, lako je na tom području preći granice razuma. Ima ih, osim toga, koji se radjaju skloni na proždrljivost. Na tom je, dakle, području potrebita krepost.

§ 1. Ne-uzimanje hrane općenito

58/ Post kao krepost. Onaj ne jede, jer mu je zabranio liječnik - to je zahtjev medicine ili interes zdravlja; onaj drugi ne jede, jer želi nesmetano prionuti za učenje - to je zahtjev gola razuma; tko pak ne jede u svrhu promicanja duhovnih, viših vrednota, na pr. u duhu pokore, kao diktat religioznosti i sl. taj ne je-de po zahtjevu kreposti umjerenosti, radi dostojanstva ljudske naravi i radi poziva kršćanskih ideala.

59/ Finalizacija posta. Koja je? Obuzdati požudu tijela (II Kor 6,5); o-mogućiti pameti, da se slobodnije vine k božan-skim vrednotama (Dan. lo); zadovoljiti za grije-he (Joel, 2,12); slijediti poziv Crkve, primjer Svetaca (Dj.Ap. 13,3; 14, 22; II Kor. 6,5). Razum otkriva mjeru ili kriterij uzimanja hrane, naime, da čovjek preživi i da može dolično raditi; tko hotice ne jede i time u-grožava život ili rad taj može i teško sagriješiti.

6o/ Ne-jesti je sredstvo. Ono predstavlja vrednotu sredstva. Mjerimo mu vrijednost prema cilju. Ciljevi se posta mogu postići i drugim sredstvima, zato zakon naravi ne naredjuje svima post već samo nekima, prema potrebi i prema mogućnosti. I Crkva naredjuje post i nemrs, ali samo u odredjeno vrijeme i odredjenim osobama.

§ 2. Crkveni zakon posta

61/ Smisao Crkvene zapovijedi. Ona vodi duše k vječnoj sreći, zato može izdavati zakone, koji to postizavanje sre-će čine sigurnijim i bržim, - Zakon je pri-kladan, da sve vjernike pouči o jedinstvu u zajedničkoj obitelji Crkve.- Crkva ne opterećuje preko mogućnosti (Mat. 23,4), ona luči duh zakona od slova zakona (II Kor. 3,6), odvraća od formalizma, ne obvezuje "cum gravi incommodo", ali zakon posta smatra ozbiljnim i korisnim. O posluhu Crkvi vidi D.Index syst. XI m. Crkva je ovaj zakon proglasila "ab immemorabili", a sankcionirao ga je Crkveni Zakonik (k. 1251-2).

62/ Objekt crkvenog posta. Prema k.1251. naredjeno je, da se u dane posta smije samo jedan put normalno najesti, ne isključujući da se jutrom i navečer nešto pojede prema običajima mjesta. Bitnost je posta u tome, da se od pola noći do pola noći samo JEDANPUT uzme hrana do sitosti. Kakva se hrana uzima bilo na tom jedinom redovitom obroku, bilo u jutro i navečer to ovisi o običajima mjesta (k. 32, § 1; 1251, § 1). Može se, dosljedno, koliko se odnosi na zakon posta, jesti i meso u dane, kada je naredjen sami post (k.1252, § 3), jer je danas zakon posta različit od zakona nemrsa.

63/ Tko je obvezan na post? Ovaj zakon obvezuje samo krštene, koji su navršili dvadeset i prvu godinu, a nijesu počeli šesdesetu (k.1254, § 2; 12). O putnicima vidi k. 13-14. Zakon posta spada u "odiosa" t.j. putnici nijesu dužni opsluživati pojedinačni, teritorialni zakon posta, ako je negdje proglašen, osim "ratione scandali".

64/ U koje dane obvezuje zakon posta? Ti su dani: Korizma; kvatri; uoči Duhova, Svih Svetih, Bezgriješne, Božića; dani odredjeni od Ordinarija; dani posta iz zavjeta; uoči posvete crkve (k. 1252; 1244, § 2; 1253; 1166, § 2).

65/ Kada post prestaje? U nedjelje; u zapovjedne blagdane, ako dodju izvan korizme; na dan Velike Subote od podne (k.1252).

66/ Težina obaveze. Obaveza je po naravi teška: a/ jer je od velike važnosti za duhovno dobro vjernika; b/ Crkva je prije strogo kažnjavala prekršitelje toga zakona; c/ Crkva naučava da smrtno griješi tko krši zakon posta, makar ga i ne kršio iz prezira (D.1123).

Moguća je malenkost, t.j. može biti i laki grijeh, jer umjerenost na području uzimanja hrane i pića ima i laku materiju. Teškom materijom možemo smatrati onu koja prelazi 12o gr., t.j. tko bi izvan onog jednog glavnog obroka, te izvan malih obroka jutrom i uvečer, izio više od 12o gr. hrane sagriješio bi. Nije važno da li bi to izio odjednom ili u više puta (D.1129).

Pamti: Na onom jednom obroku možeš jesti koliko hoćeš.- Na tom istom obroku možeš jesti i meso pomiješano s ribom (k.1251, § 2).- Taj jedan obrok možeš uzeti kad hoćeš (k.1251, § 1 i 2).- Taj isti obrok mora biti neprekinut i ne smije previše trajati; koliko se može prekinuti, to ovisi o razboritom prosudjivanju svakog pojedinca i o uzroku, radi kojega se obrok prekinuo, jer znatan prekid umnaža broj obroka; niti je dozvoljeno taj obrok protegnuti više od dva sata, osim u iznimnim slučajevima. - U jutro i na večer može se jesti kad se hoće, a o količini i kakvoći odlučuje običaj mjesta (k.1251).

67/ "Liquida ieiunium non frangunt". Nekada se u danima posta nije ni pilo, danas pak je usvojeno spomenuto pravilo; ali što je "liquidum"?

Prvo pravilo: Što se jede ili što je poglavito odredjeno za prehranu, smatra se hranom; što se pak pije ili je odredjeno da pomogne probavu hrane smatra se pićem. Hrana je u danima posta, izvan spomenutih obroka, zabranjena; piće je dozvoljeno, na pr. zabranjena je čokolada, marmelada, - dozvoljen je čaj, pivo i t.d.

Drugo pravilo: Ako u smjesi od likvidnih i krutih stvari prevladava kruta tvar ili hrana, smatra se hranom, ako likvid, smatra se pićem, na pr. dozvoljeno je piti kafu s pomiješanom čokoladom, ako nije tako gusta da se smatra čokoladom i da hrani kao ona.

Treće pravilo: Što je dozvoljeno uzeti rastopljeno, dozvoljeno je uzeti i smrznuto, na pr. sladoled. A bonboni? Mogu se uzeti, koliko se rastapaju u ustima, koliko je opravdan razlog, te u manjoj količini, jer ovdje vrijedi i ona: "parum pro nihilo reputatur".

Bilješka: Zašto Crkva naredjuje post samo poslije 21.godine, a ~~prije to~~? Jer djeci, mladosti i starcima treba više okrepe/14/ poslije 60?

§ 3. Crkveni zakon nemrsa

68/ Što zabranjuje taj zakon? Da se u odredjene dane ne smije jesti meso od ptica i toplokrvnih životinja te ižimka od mesa ("ius", t.j. juhe, čorbe). Tako odredjuje k.1250.

Bilješka: Koji je uzrok ovoj zabrani? Nekada se isticao fiziološki razlog, kao da bi to meso stvaralo u čovječjem organizmu najviše nepotrebna i štetna suviška. Kako bilo da bilo, izvjesno je to, da je svaka zabrana jedno iskušenje; sredstvo stvaranja čina posluha; prigoda za mrtvljenje; promicanje duha društvene solidarnosti; dokaz vjerskog duha, odnosno posluha Crkvi. Zakon obvezuje pod težak grijeh, kako je rečeno i o postu, ali je moguć i laki grijeh. Poteškoća je u tome, da se shvati, što je "meso", odnosno što je "riba". Zato nije potrebna teorija zoologa već opće razumijevanje i zakoniti običaji pojedinih krajeva ili mjesta (k.1251, § 1). Kratko rečeno: Pod izrazom "meso" razumijevamo sve dijelove životinjskog tijela, ako te životinje žive na zemlji, dišu, te imaju toplu krv, prema tome razumijevamo moždinu, krv, jetre, bubrege, slaninu i sve, što je po sadržini pretežni čisti izvod iz mesa; pod izrazom "riba" razumijevamo ribe, gmazove, vodozemce kao žabe, kornjače, mekušce, kao puževe, školjke, oštrige, potočne i morske rake, sisavce što žive u vodi i oko vode, kao: vidre, dabare, tuljane, morževe, ronke, patke crnih nogu, pliske.

69/ Kada obvezuje? Zakon samog nemrsa obvezuje svakog petka (k.1252, § 1). To se razumije kao zahvalni spomen na muku Kristovu.

70/ Tko je podložan tomu zakonu? Krštenici, koji su navršili sedmu godinu života (k.1254, § 1). Zakon je čisto crkveni (k.12). Razumije se, da nije podložan zakonu onaj koji je navršio sedmu godinu života, ali nije stekao razuma, zato ludjaci nijesu dužni na nemrs. Na opće zakone obvezan je svaki krštenik, kudgod išao, ali posebnim teritorijalnim zakonima nijesu vezani putnici, kako je rečeno gore pod br. 63. "Putnik" se smatra tko boravi izvan mjesta svoga boravka do petnaest dana/15/, ali ti isti se mogu služiti privilegijima teritorija, na kojemu prolazno borave (k.14, § 1,br.3).

/14/ Sv.Toma, II-II, 147, a.4.
/15/ Fanfani, I, br.145.

71/ Težina zakona. I ovaj je zakon teške naravi, kako je rečeno i o postu, pod br. 66. Koja je teška materija? Bez sumnje dozvoljeno je kuharu da kuša mrsnu hranu, ako je sprema, ali neki moralisti tvrde, da se malenkost materije proteže do 60 gr., što drugi smatraju vrlo blagim tumačenjem, jer to je količina dovoljna da se nekim mesom (na pr. žambonom) izvrši redovito zasićenje. Tko bi na taj način obavio redoviti obrok, bez sumnje bi sagriješio/16/.

§ 4. Crkveni zakon posta i nemrsa zajedno

72/ Kada obvezuje? Na dan Pepelnice; u korizmene petke i subote; u kvatrene dane; uoči Duhova, Svih Svetih, Bezgriješne i Božića (k.1252, § 2).

Bilješka: Prije je zakon posta i nemrsa obvezivao uoči "Assumptae", kako je predvidjeno u Kodeksu, ali od god. 1957. to je preneseno na dan uoči Bezgriješne ili "Immaculatae". --- Pazi, da se vigilija ne anticipira (k.1252, § 4).

73/ Kada ne obvezuje? Zakon posta i nemrsa ne obvezuje u nedjeljne dane, ni u zapovjedne blagdane (izvan Korizme). Prestaje također poslije 12 sati na dan Velike Subote (k. 1252, § 4; Pont. Com. 12. XI. 1920).

§ 5. Koji razlozi ispričavaju?

74/ Nemogućnost ili znatna teškoća. Ovo je u skladu onoga, što smo rekli u sv.I, br. 227-229. Nijesu, dakle, dužni opsluživati zakon nemrsa: redoviti radnici, ni vojnici, ni mornari, ni oni koji momentalno ne mogu bez velikih neugodnosti doći do druge hrane, ni gosti koji bi nemrsom prouzročili domaćinu velike neprilike, ni putnici koji ne mogu naći druga dovoljno hraniva jela u gostionici, ni oni koji su iz neznanja već spremili mrsnu hranu pa im je teško prebaciti tu hranu za sutra.- Nijesu dužni na post: prosjaci, radnici, siromasi, putnici, pješaci koji pješače pet i više sati, profesori i studenti koji veći dio dana predavaju ili uče, propovjednici ili ispovjednici koji osjećaju umornost radi naporna rada, u jednu riječ: svi oni koji ne bi mogli obavljati dužnosti svoga staleža, a da se ne izlože slabosti ili teškom umoru. - Od posta i nemrsa oslobadjaju se: bolesnici, rekonvalescenti, žene koje su "praegnantes" ili "nutrientes" ili se nalaze u doba "fluxus menstrui".

75/ Dispensa ili oprost. Mogu dati dispensu: Papa svakomu, a Ordinariji pojedincima, pojedinim obiteljima, iznimno cijelom mjestu i diecezi - Župnici, i koji im se izjednačuju pojedincima i pojedinim obiteljima svoje župe - Starješine izuzetih Redova svojim podanicima - Delegirani od Ordinarija, župnika ili redovničkih starješina (k. 1254). Ispovjednik ne može dati dispensu od zakona posta i nemrsa.

Bilješka: U praksi često puta je potrebito riješiti slučaj sudjelovanja u krš-enju zakona posta i nemrsa, na pr. ako muž traži od žene da sprema mrsna jela u doba kada obvezuje zakon nemrsa i

/16/ Fanfani, III, br. 162.

sl. Dovoljno je primijeniti načela iznesena u sv.I, br. 183; II, br.174, u vezi sv.I, br. 55.

§ 6. Proždrljivost

76/ Pojam. Proždrljivost je neuredna želja za hranom, odnosno i pićem. Radja se iz neuredne težnje za nasladama, koje prouzrokuje uzimanje hrane i pića. Ta se neurednost može očitovati na više načina, odnosno: tražiti skupocjena jela - prvoklasno spremljena - jesti preko mjere - jesti neuredno - jesti prije ili poslije odredjena vremena.

77/ Težina. Rekli smo u sv.I, br. 136, da proždrljivost nije po svojoj naravi težak grijeh, jer je to eksces u teženju za stvari, koja je po sebi indiferentna. Ne bi sagriješio teško ni onaj koji bi prouzrokovao bluvanje, da može opet jesti, osim ako bi time izazvao sablazan ili pretvorio jelo u kumira.

Težak grijeh može nastati "per accidens", na pr. ako bi netko bio spreman ukrasti teško grješnu stvar, da se domogne jela; ili ako bi sebi prouzrokovao tešku bolest; ili, ako bi postao nesposoban da obavlja svoje poslove; ili, ako bi rasipao imanje, a ne vraćao dugove; ili, ako bi ta proždrljivost bila uzrokom bilo kojeg teškog grijeha.

11. III. 64

III. UMJERENOST U PIĆU - TRIJEZNOST

78/ Pojam. Trijeznost, umjerenost u piću, jest krepost koja vlada željom i rukovodi uzimanjem pića. Zar nije lako u tome preći mjeru? Zar nije časno za čovjeka, da se drži na svojoj visini i na tom području? Bez sumnje uzimanje pića predstavlja posebnu poteškoću, a umjerenost na tom području posebnu odliku, posebnu čast. Piće, koje lako digne funkcioniranje razuma, predstavlja poseban, vrlo težak i vrlo pogibeljan predmet.

Bilješka: Piti, pa i ono opojno vino, nije po sebi grijeh (I Tim. 5,23); nijedno piće nije u sebi zlo (Mat.15,11). Može postati grijehom "per accidens", na pr. ako se netko lako opija, ako predje mjeru u piću, ako sablažnjuje druge. Umjerenost u piću napose služi na čast mladosti, ženskim osobama, starcima i onima koji su na čelu drugih, kao starješinama, zapovjednicima.

O pijanstvu

79/ Pojam. Ono uključuje grijeh proti umjerenosti, a sastoji se u tome, da netko svijesno uzima toliko opojne materije (vina, likera, etera i sl.), da protuprirodno ili nasilno spriječi uporabu razuma, i to ne u vidu zdravlja, dapače proti interesa zdravlja.

Bilješka: Zaključi da slučajno pijanstvo nije po sebi grijeh (Gen.9).- Ne opija se samo likvidom, to se može ostvariti i udisavanjem, na pr. etera. - Tko se liši razuma u svrhu liječenja (terapeutsko pijanstvo), može biti dozvoljeno, jer u tom slučaju postaje lijekom.- Tko puno pije, ali se ne opije, jer je na opojno piće navikao, ili upotrebljava sredstva, da piće ne djeluje, taj griješi proti umjerenosti u piću, ali ne počinja pijanstvo.- Griješe grijehom pijanstva oni koji se opiju da se s drugima natječu, da udovolje nagovaranjima prijatelja, da se upriliče društvu.

8o/ Kvalifikacija. Svijesno i potpuno pijanstvo, koje čovjeka lišava razuma tako da on više nije sposoban odgovorno postupati, predstavlja po naravi težak grijeh. - SV. PISMO ga oštro osudjuje (I Kor. 6,1o). - RAZUM uvidja: a/da je veliki nered lišiti sebe razuma, svoga specifikuma; b/grijeh je izložiti se teškim grijesima, šteti, društvenom neredu.

Nepotpuno pijanstvo, t.j. stanje u kojemu je razum pomućen, ali ne potpuno spriječen, po sebi je grijeh lake naravi, jer uključuje neurednu uporabu dozvoljene stvari, dok razum još funkcionira. Postati "veseo" ili uopće ne dostiže grijeh, ili je grijeh lake naravi. Medjutim, i nepotpuno pijanstvo može postati težak grijeh radi sablazni (na pr. ako bi svećenik češće bio "veseo"od vina), ili radi štete (na pr. ako bi otac obitelji u piću rasipao novac).

Bilješke: 1/Zanimljivo je, da je sv.Toma u mladosti smatrao da je pijanstvo po naravi laki grijeh, ali je kasnije to opozvao, te jednostavno pisao, da onaj koji se opije griješi smrtno "volens et sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur et peccata declinet, et sic peccat mortaliter, periculo peccandi se committens"/17/.

2/Neumjesna izgleda opaska Noldina, da bi bilo dozvoljeno opiti se za malo vremena, recimo za manje od jednog sata/18/,jer se zloća pijanstva prosudjuje po neurednom, nasilnom lišavanju razuma, što je neovisno o dužem ili kraćem trajanju; to je naime posve sporedno, ako gledamo na čin u sebi, jer bitna specifikacija čina se uzima po objektu, ne po trajanju.

3/Rekli smo, da bi bilo dozvoljeno pripustiti pijanstvo u terapeutske svrhe. Postojalo je mišljenje teologa od XV.stoljeća do sv. Alfonsa, da je gubitak razuma čin "intrinsece malus",zato nikada dozvoljen. To se mišljenje oslanjalo na nekom apokrifnom tekstu sv.Augustina. Sv.Toma pak misli, da je lišenje razuma po sebi više stvar indiferentna, a da je dovoljan razlog opravdava, kako smo rekli/19/. Uostalom i spomenuti tekst neki ispravno shvaćaju, jer u njemu sv.Augustin smatra nedozvoljenim pijanstvo, ako bi netko prijetio drugomu smrću, ako se ne opije. Smrt nije "effectus per se sumptionis vini, neque aeque immediate ac amissio rationis ex nimia sumptione vini procedit",i zato bi pijanstvo pod tom prijetnjom bilo nedozvoljeno/2o/. Isto tako nije

/17/ Za prvo mišljenje vidi DE MALO, q.2, a.8 ad 3; q. 7,a.4 ad 1; za retraktaciju vidi zrelo mišljenje II-II, q.15o, a.2.
/18/ Noldin, DE PRINCIPIIS, br.346.
/19/ Palazzini, CASUS, I, str. 7o3.
/2o/ Fanfani, III, br. 154.

dozvoljeno pijanstvo, da se otjera melankolija ili žalost,nema naime dovoljna razloga, a ima drugih sredstava, da se melankolija otjera.

81/ Odgovornost. Pijanac nije odgovoran za djela,koja učini u pijanom stanju, ako ih nije niti konfuzno predvidio. Djela pak koja je predvidio, ili je morao predvidjeti, ili ih je u trenutku opijanja postao svijestan, ubrajaju mu se i to prema stupnju svijesnosti ili pažnje. Jasno je, da se pretpostavlja da je predvidio ona djela ili čine, što pijanice općenito čine, ili on posebno u takvom stanju učini, ili zna iz iskustva da je prije činio, ili na što je sklon i u svijesnom stanju, na pr. na svadje ili tučnjavu.

82/ Alkoholizam. Pod tim izrazom razumijevamo naviku konsumiranja alkoholnih pića, što izaziva skoro nesavladivu strast, pa iako ne kulminira uvijek u pijanstvu, svakako alkoholičara duševno i tjelesno upropašćuje.

Alkoholizam je stara navika ljudskoga roda. Osobito je raširen kod sjevernih naroda, i to kod nižih slojeva, a učinci alkoholizma su češći kod hipobulika, neotpornih ili "konstitucionalnih psihoneurotika". Konsumirani alkohol sagorijeva u organizmu 6-8 sati, a sagorijeva ga 85%, dok ga 15% organizam eliminira na pr. kroz bubrege. Alkoholičari pak ne mogu stati više od 3 sata, a da ne piju, i tako su trajno pod utjecajem alkohola.

Kobne se posljedice alkoholizma pojave na svim organima. Srce lako oboli od hipertrofije, želudac od kroničnog gastritisa, arterija se sklerotizira i t.d.; alkoholizam prouzrokuje i duševne bolesti, kao "delirium tremens" sa vizivnim halucinacijama, delirij ljubomore; često je uzrokom prometnih nesreća; baca sjeme obiteljskih katastrofa.

Profilaksa alkoholizma se sastoji u preodgajanju, u uzdržavanju od uzimanja alkohola, u zdravijim stambenim prilikama, u umjerenoj zaposlenosti, u boljoj prehrani. Od god. 1948. upotrebljava se kao lijek proti alkoholizma "antabus", koji bez sumnje efikasno djeluje, ako se prikladno upotrijebi.

Moralna je kvalifikacija alkoholizma jasna. Nije po sebi zabranjeno upotrebljavati alkoholna pića, ali je zabranjeno uzimati ih pretjerano, ili omogućivati, da se razviju kobne posljedice po zdravlje i život. Odgovornost je alkoholičara kao i pijanice, prema onomu što smo rekli pod br. 81.

83/ Narkotična sredstva. Uporaba ovih sredstava, kao opiuma, morfija, kokaina, kloroformija, etera i t.d. može biti dozvoljena, ako se uzima za obnovu snaga i za smirenje živaca. - Upotrijebiti ta sredstva bilo kao piće, bilo u obliku podkožnih injekcija, bilo respiratorno i sl. tako da razum prestane funkcionirati, ali s dovoljna i proporcionalna razloga, te uz dužne prekaucije, može biti dozvoljeno, kako smo rekli o piću, dosljedno dozvoljeno je uzeti narkotična sredstva da se izvrši operacija, da se smanje bolovi.- Uzimati pak ta sredstva zato, da se poluči neka "veselost" ili raspoloženje, barem je laki grijeh, jer ne samo da ta praksa disponira na razne bolesti, već se stvara morfinomanija, koja škodi zdravlju duše i tijela.

Bilješka: Je li dozvoljeno upotrijebiti narkotično sredstvo i primijeniti ga u teškoj bolesti, na smrti, da umirući umre bez bolova? Bez sumnje dozvoljeno je i umirućima olakšati boli, ali

nije dozvoljeno potpuno dignuti razum umirućemu, pa makar bio duhovno raspoložen na smrt, jer to bi stvarno značilo skraćivanje duševnog života. Osim toga, korisno je, da i umirući može svijesno-voljno steći razne zasluge, na pr. strpljivosti, predanosti volji Božjoj. Nastavlja Lumbreras:"Si agatur de moribundis bene dispositis qui in periculo versantur committendi peccatum grave, nonnulli silentium seu tolerantiam probant coram praxi seu industria medicorum"/21/.

IV. SPOLNA UMJERENOST (ČISTOĆA)

Govoriti o umjerenosti na spolnom području, o svladavanju spolnog nagona, o spolnoj čistoći u raspravi o VI. i IX. zapovijedi Dekaloga doista je proti načela pedagogije, i može postati izvorom mnogih nepoželjnih posljedica. Taj način obradjivanja ovog pitanja pretvara odgojni fenomen u legalistički problem, a moral o tome pretvara u paragrafski moral, a ne u moral kreposti i milosti Božje. Mora se gojiti nepovjerenje prema takvim djelima ili knjigama, u kojima se redovito moralka svodi na kazuistiku/22/. Mnogi manualisti zalaze u nepotrebne detalje u ovom pitanju. Glavno je iznijeti koliko je potrebno da se uvidi razlika specifičnih i numeričnih, teških i lakih grijeha, radi cjelovitosti ispovijedi.

PRVO POGLAVLJE: SPOLNA ČISTOĆA KOD POJEDINCA

Ovdje promatramo komponente ove kreposti kod čovjeka samca, da kasnije, u drugom poglavlju, posvetimo promatranje o istoj kreposti u bračnoj zajednici. Tu ćemo raspravljati posebno o bračnoj spolnoj čistoći.

§ 1. Spolna čistoća

84/ Pojam. Latinski "castitas" kao da dolazi od "castigare", jer je spolni nagon potrebito obuzdavati, kažnjavati njegovu nepokornost; hrvatski pak izraz "čistoća" označuje sjaj, manjak mrlje, prema tome latinski izraz kao da insistira na uzroku, hrvatski na učinku. Spolna je čistoća krepost, koja obuzdava neuredne spolne porive, te na tom području uvodi mjeru razuma. Prvotno se odnosi na venerične naslade, t.j. na one, koje nastaju uslijed komocije generativnih organa. Venera je bila staroitalska božica spolne ljubavi, kako je to mislilo poganstvo (kod Grka Afrodita).

/21/ Lumbreras, CASUS, I, br.17o, str.1o4; o alkoholizmu vidi literaturu i kratak prikaz u DIZIONARIO, str.38-41.

/22/ INITIATION, III, str. 1o75.

85/ Odlike posebne kreposti. To je krepost, dakle muževna odlika, plod snage volje i milosti, znak superiornosti, pojava harmonije. Umjerenost grčki znači "sofrozine", t.j. "salvans mentem", kako tumači sv.Toma/23/, jer na nijednom području razum nije u tolikoj pogibli, nigdje se tako nisko ne spušta kao u neredu proti ove kreposti.

Posebna je krepost, jer ima poseban objekt, ona označuje gospodstvo nad prohtjevima tijela u vezi sa spolnosti. Svima je očita vitalna uloga spolnog nagona, pa je potrebito da posebna krepost upravlja tom elementarnom snagom. Objekt je spolne čistoće: suzbijati i dovoditi u mjeru unutarnje i vanjske, duševne i tjelesne pojave seksualnosti.

Bilješka: Budno pazi na razliku izmedju sjetilne (sensibilne) i seksualne (venerične) naslade. Sensibilna je naslada plod kontakta sjetilne spoznajne moći sa svojim objektom, na pr. vida u posjedovanju onoga što je lijepo, dodira u kontaktu s mekušastim predmetom i t.d., i ova naslada ili je bez grijeha ili se svodi na područje koje kreposti pratilice stožerne kreposti umjerenosti; seksualna pak ili venerična naslada nastaje komocijom genitalnih organa, i ona je objekt spolne čistoće, dosljedno oprečnog grijeha bludnosti. Pazi nadalje, da i na području seksualnih komocija tijelo može osjetiti neku fiziološku komociju s popratnim nekim ugodnim osjećajem, nekom fiziološkom nasladom, a da pamet i volja ne pristanu na tu nasladu/24/, na pr. kod nehotične seminacije ili nehotična dodira.

86/ Razlikuj spolnu čistoću od stidljivosti. Sram ili stid nije plod navike, odgoja ili ambijenta, već struktualni zakon ljudske duše, te se nalazi kod svih ljudi i naroda u ovom ili u onom obliku, a svrha mu je, da služi kao kočnica ili ograda spolnom nagonu/25/.

Stidljivost se odnosi na znakove ili simptome spolnosti, odnosno seksualnosti, kao što su venerični pogledi, dodiri, poljubci. Ti su znakovi posebna okolnost u objektu spolne čistoće, zato stidljivost i spolna čistoća predstavljaju istu krepost, ali spolna čistoća više se odnosi na spolni akt, dok stidljivost se odnosi na uzroke i znakove venerične naslade, medju koje spada i dolično odijevanje, kojemu se protivi nudizam.

Bilješke: 1/U vezi gornje nauke vrijedno je spomenuti teoriju psihoanalize, predloženu od židovskog liječnika Sigismunda Freuda, preuredjenu od Karla Adlera i Karla-Gustava Junga. Ova teorija, promatrana kao psihološka i metafizička nauka, svodi sav život na "libido" t.j. na seksualnu požudu; promatrana kao metoda za diagnozu raznih bolesti podsvijesti posvećuje pažnju asocijativnom procesu, abnormalnim pojavama i sanjama; promatrana kao psihoterapeutsko umijeće traži točke libidinozne ingibicije. Jasno je, da je ova teorija, kao nauka, materializam, koji previše daje važnosti seksualnom nagonu i širi neki panseksualizam; kao diagnostička metoda je duga, teška i puna pogibli; kao profilaktična ili terapeutska umjetnost je nečasna/26/.

/23/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br.1169.
/24/ Sv.Toma, II-II, q.152, a.1 ad 4.
/25/ Häring, I, str. 320; III, str.406.
/26/ Palazzini, I, str.158; SEKSUALNI PROBLEMI, Zagreb, 1939, str.35-52; DIZ., str.1163.

2/Osudjujemo poganski nudizam, koji od starih "balnea mixta" do suvremenih pojava nudizma ne računa na jakost toga nagona. Ni estetski ni pedagoško-etički ni etnološki razlozi nijesu u stanju oboriti tradicionalnu nauku, da nudizam vrijedja osjećaj stida, ruši ograde čarobnosti, otvara put raspojasanosti spolnog nagona/27/. Estetika, odgoj, većina čovječanstva odbacuje nudizam, a kod rijetkih pojava nudizma kod nekih plemena postoje mnoge ograde, propisi, koji su kao brane proti eventualne erupcije seksualnog nagona, a koje moderni nudisti ne prihvaćaju, što znači, da se nalaze ispod stupnja civilizacije spomenutih primitivaca.

3/Jasno je, da spolna čistoća ima razne stupnjeve:u mladosti ona naredjuje "abstine"; u braku stavlja mjeru spolnom zadovoljenju, da se ono realizira u skladu s razumom i vjerom, a u vezi sa svim okolnostima; kod udovica ili udovaca naredjuje "abstine" bilo trajno bilo privremeno, t.j. do eventualnog drugog braka. Potpuna spolna čistoća potpuno abstinira od zadovoljenja spolnog nagona, nepotpuna abstinira samo od nedozvoljenog zadovoljavanja.

87/ Spolna čistoća je stroga zapovijed. Tako SV.PISMO u VI. i IX. zapovijedi Dekaloga, jer iako je jedna i druga zapovijed u obliku zabrane, ipak uključuju jesnu naredbu spolne čistoće. - RAZUM otkriva, da je narav uredjena tako, da su naslade, skopčane s realizacijom spolnog nagona dozvoljene jedino u zakonitu braku, jer jedino je takav brak zakoniti način pravilnog radjanja i odgajanja djece, za čim ide priroda. - Osim toga razum uvidja, da popuštanje tom nagonu čovjeka čini nesposobnim za viša dostignuća, za plemeniti rad, onesposobljuje ga u onomu što mu je vlastito, čime se razlikuje od životinja.- Slaba plodnost ili uopće neplodnost, koju prostitutkinje doživljuju, nije li očita pouka prirode,da je žena odredjena da u zakonitu braku radja djecu? - O gorkim plodovima bludnosti rekli smo u sv.I, br.134.

88/ Djevičanstvo. Latinski izraz "virginitas" kao da označuje "virorem", cvat, cvijet, t.j. stanje, koje nije ofureno vatrom strasti spolnog nagona. Razlikuje se od spolne čistoće, jer ne samo da se čuva od nedozvoljenih spolnih naslada kao spolna čistoća, već nastoji čuvati mladenačku čistoću tako, da se čuva svih, pa i dozvoljenih spolnih naslada.

a/ Ovdje ne raspravljamo o djevičanstvu samo fiziološki, t.j. o tjelesno spolnom integritetu, koji se kod muškarca sastoji u tome, da je seminalni rezervoir sačuvan od grješne seminacije, kod žene pak, da je nepovrijedjen djevičanski zalistak ili "hymen", niti o staležu ili stanju, u kojemu se nalaze oni, koji su do sada sačuvali tijelo od hotične spolne povrede, ali se namjeravaju oženiti odnosno udati; ovdje raspravljamo o djevičanstvu kao kreposti moralnoga reda, koja je krepost, dakle čvrsta volja onoga, koji je odlučio, da će se trajno čuvati od svake seksualne povrede. Formalno se djevičanstvo sastoji u toj čvrstoj odluci, koja se redovito učvrsti zavjetom. Takvo djevičanstvo jest pravo štovanje Boga, žrtvovanje tijela Bogu, čin religioznosti,kojoj služi i umjerenost.

/27/ DIZIONARIO, str.153; 960-961.

b/ Tri vrste djevičanstva. Ima djevica koje su (ili koji su) samo fizički nepovrijedjene, ali griješe unutarnjim grijesima bludnosti, i to stanje može imati neku vrijednost pred ljudima, kod Boga pak je to stanje bez zasluga i bez uzvišena sjaja; ima djevica, koje su proti svoje volje izgubili fizički integritet, ali unutarnjost duše sačuvali čistu, i te kod Boga imaju zaslugu djevičanstva; ima ih, koje čuvaju i materijalnu i formalnu komponentu djevičanstva, i to je djevičanstvo u potpunom, savršenom smislu.

c/ Djevičanstvo je posebna krepost, jer je posebno teško i časno sačuvati sebe od svakog doživljaja spolne naslade. Djevičanstvo se odnosi prema spolnoj čistoći kao neki "plus" prema "minus", kao "magnificentia" koja se odnosi na velike troškove ili izdatke, prema "liberalitas", koja se odnosi na svaku uporabu novca. Ona se, dakle, ističe iznad svih vrsta spolne čistoće, te se punim pravom zove "andjeoska krepost", koja ima posebnu nagradu (Apok. 14,4).

d/ Djevičanstvo, odabrano radi Boga, ima prednost nad ženidbenim stalešom. SV.PISMO to ističe (Mat. 19,1o; I Kor. 7,38,4o).- CRKVA tu istinu predlaže kao članak vjere (D.98o). - PRIMJER Kristov svijetli, jer od djevice rodjen najviše je cijenio djevičanske duše. - RAZUM zaključuje, da djevičanstvo ide za tim, da duša može slobodnije promatrati o uzvišenim, božanskim vrednotama, dok u braku čovjek mora misliti na tjelesne, ovozemne poslove. Od svetog života djevica cijelo čovječanstvo prima neki sjaj i ljepotu.

e/ Djevičanstvo je predmet savjeta ne zapovijedi. To je jasno iz riječi Kristovih (Mat. 19,11), iz riječi sv.Pavla (I Kor. 7,38), a to potvrdjuje trajna praksa u Crkvi, koja ga nikada nije naredjivala već samo hvalila i preporučivala.

f/ Kako se djevičanstvo izgubi? Gubi se samo materijalno-tjelesno: nehotičnim gubitkom hymena ili rezolucijom sjemena; samo mentalno psihički ili formalno: privolom na spolnu nasladu; materijalno i formalno, tjelesno i duševno: hotimičnim, stvarnim, tjelesnim i duševnim spolnim grijehom. Nastavlja Fanfani: "Verius videtur virginitatem et formaliter et materialiter amitti per omnes actus externos graviter libidinosos, etiam non secuta pollutione aut consummata delectatione"/28/, jer je "per accidens", ako nije uzslijedila naslada spolnog orgazma radi rezolucije sjemena ili splasnuća.

g/ Kako se djevičanstvo ponovno zadobije? Tko je odlučio čuvati djevičanstvo, pa stvorio odluku sklopiti ženidbu, a ne povrijedi integritet tijela, može se ponovno predomisliti i vratiti na prvotnu odluku; tko je sagriješio samo mentalno, t.j. izgubio djevičanstvo formalno, može pokajanjem ponovno zadobiti milost; tko je izgubio tjelesno djevičanstvo ne može ga više posjedovati.

Bilješke: 1/Moralna dekadencija malo cijeni djevičanstvo, dapače seksualizam smatra prirodnim, da svatko, ponajprije ženska osoba, što prije iskusi seksualni "doživljaj". S druge strane neki pretjerano uzveličuju tjelesno djevičanstvo, jer zaboravljaju, da je u djevičanstvu formalno "ipsum propositum perpetuo abstinendi a tali delectatione"/29/, dok se integritet ti-

/28/ Fanfani, III, br.198.

/29/ Sv.Toma, II-II, q.152, a.1 in corp.et ad 1. O djevičanstvu vidi osobito encikliku Pija XII., SACRA VIRGINITAS, od 23.III.1954.; izvrsno je djelo i J.M.Perran O.P., LA VIRGINITE CHRETIENNE, Paris 1955.

jela odnosi prema djevičanstvu "per accidens", a osjećaj naslade "materialiter", zato povrijediti slučajno djevičanstvo "non magis praejudicat virginitati quam si corumpatur manus aut pes".

2/Djevičanstvo spada i na muškarce i na žene, ali ženskim osobama osobito pristaje, jer ih je priroda obdarila "claustro virginitatis", zalistkom ili "hymenom" djevičanstva. Taj zalistak jednom izgubljen zauvijek je izgubljen. Kao što je spolni orgazam kod muškarca popraćen izbacivanjem sjemena, tako je kod ženske osobe popraćen izlučivanjem neke vaginalne sluzi,ali ovoga žena ne mora biti svijesna.

3/Spolna se čistoća, kako smo rekli, razlikuje od djevičanstva, zato se može zavjetovati jedna, a da se nije zavjetovala druga; može biti rezerviran zavjet spolne čistoće a ne onaj djevičanstva, kako vidimo u kan.13o9, da je pridržan ili rezerviran zavjet potpune čistoće, ali nije rezerviran zavjet materijalnog djevičanstva.

4/Za moralistu je uputno znati nešto o fenomenu menstruacije kod ženske osobe, jer taj fenomen ima svoju važnost u pastoralnom djelovanju. U ciklusu od više-manje 28 dana sazrijeva u ženskom organizmu jedno jajašce,i ono kreće prema mjestu oplodnje. Ako ne nastupi oplodnja, jajašce rasprsne i u obliku krvne smjese izlazi kroz genitalia. Taj proces se ponavlja od puberteta do involutivnog doba, t.j. do oko 5o.godine. Kroz vrijeme tog procesa menstruacije ženske osobe koji put mnogo pate, razdražive su, nervozne, tužne, preosjetljive, prkosne. I ispovjednik je dužan o tome voditi računa, jer je kod mnogih žena u to vrijeme smanjena svijesnost-voljnost. Smjesa, koju ženska osoba izlučuje u procesu menstruacije izlazi kroz mali otvor na "hymenu", što se odvija bez povrede materijalnog djevičanstva. Dužnost je osobito majke, da mladu kćer na vrijeme upozori na taj fenomen, da se kod djevojčice ne stvori lažni stid ili da ne shvati pojavu kao nešto grješno.

§ 2. Povreda spolne čistoće - bludnost

89/ Pojam. Bludnost uključuje neuredno teženje i upotrebljavanje ili realiziranje venerične naslade. Postavili smo razliku izmedju sjetilne i seksualne naslade (gore pod br.85), odnosno naslade koja je kao prirodna reakcija organizma, te naslade, koja je plod komocije genitalnih organa. Venerična naslada uključuje u kasnijem stadiju neki fenomen distilacije ili prokapljivanja kod muškarca i kod žene, odnosno kulminira u seminaciji kod muškarca te u izlučivanju vaginalne sluzi kod ženske osobe. Istaknuli smo takodjer, da i na području seksualne naslade treba razlikovati negrješnu slast organizma, koja je nastala negriješnim venerićnim uzbudjenjem, od grješne ili pristanka uz tu nasladu i odobravanje iste. O tome smo načelno govorili i u sv.I, br.184; br.49, bilj.2. Istaknuli smo, da treba u svakoj napasti razlikovati predočivanje, nesvijesno ugodno reagiranje te slobodni pristanak/3o/.Ovi su pojmovi prevažni za pravilno ocjenjivanje raznih pojava na području spolne čistoće, odnosno bludnosti.

/3o/ Merkelbach, I, br.484.

9o/ Grješnost bludnosti. Bludnost je grijeh "ex genere suo mortale". SV.PISMO taj grijeh oštro osudjuje (Gal. 5,19), a programatski je osudjen u Dekalogu. - CRKVA isto naučava (D.477; 717 g; 2231). - RAZUM uvidja da je bludnost prekršaj prirodnog finaliteta, jer je spolni nagon i spolna naslada usmjeren na sačuvanje vrste sklapanjem zakonita braka. - Osim toga svaka je naslada kao sredstvo, a služiti se sredstvom proti svrhe uključuje nered proti razuma, grijeh.

Dapače, izravno namjeravana bludnost, neuredno spolno zadovoljenje izvan zakonita braka, predstavlja smrtni grijeh "ex toto genere mortale" t.j. uvijek smrtni grijeh, u smislu nauke sv.I, br.167. Razlozi: a/ jer svaki takav čin, bio on ne znam kako neznatan, uključuje poremećaj prirode na području osnovnog prirodnog uredjenja, u vezi s primarnom nakanom Stvoriteljevom; b/ jer i najneznatnijim činom čovjek se izlaže pogibli teškog grijeha, budući da je taj nagon jak, a čovječja narav slaba; izravno se naime izložiti smrtnom grijehu znači barem "affectu" smrtno griješiti; c/ iz nauke Crkve zaključujemo, da se ne smije naučavati niti kao "opinio probabilis", da je poljubac iz seksualnih poriva laki grijeh (D.1140).

Neizravno izazvana venerična naslada, na pr. uslijed čitanja ljubavnih romana, gledanja ekscitativnih slika i t.d. prosudjuje se po načelima čina s dvostrukim učinkom, kako smo rekli u sv.I,br.55. U praksi je teško konstatirati, da li se ostvaruju uvjeti za dozvoljenost čina. Svakako pristati na nasladu, makar ona opravdano ili nehotice nastala, nije nikada dozvoljeno, grijeh je, kako smo rekli. Osobito treba paziti na uvjet, da čin ne smije po naravi, "ut in pluribus", po shvaćanju kreposnih ljudi, po zakonitim običajima predstavljati težak uzrok grijeha, jer takav čin nije ni dobar ni indiferentan/31/.

Bilješka: Neka ispovjednik ne vjeruje lako peniteńtima, osobito mladjima, koji tvrde, da im čitanje ljubavnih romana ili gledanje golotinje ništa ne smeta, jer to je područje za svakoga, više manje, uvijek pogibeljno. Isto tako treba svakomu preporučivati, da se ne zaustavlja na organskim ili fiziološkim reakcijama ugodnosti spolnih organa, jer prijelaz je na seksualnu ugodnost ili nasladu brz i lak.

91/ Posljedice bludnosti. O njima smo govorili u sv.I,br.134. Svakako, nikomu nije slobodno gaziti osnovno usmjerenje prirode, jer "tota natura corporalis agit ut instrumentum spiritualis virtutis et praecipue Dei"/32/, zato se u prirodnom procesu doživi osveta prirode za prekršaje proti tog osnovnog usmjerenja prirode. Ne zaboravimo, da "rectus ordo rerum convenit cum ordine naturae, nam res naturales ordinantur in suum finem absque errore" /33/. Ovakvo isticanje zdrava naturalizma služi na čast kršćanskoj misli.

Bilješke: 1/Može li opstojati pravo prijateljstvo izmedju spolova? Bez sumnje izmedju muškarca i ženske osobe mogu opstojati trgovačke, umjetničke, poslovne veze, ali je vrlo teško, ra-

/31/ Merkelbach, u sv.II,hr.1003 donosi različito praktično prosudjivanje raznih praksa prema mišljenju Billuarta s jedne strane te Kajetana i sv.Alfonsa s druge strane.
/32/ Sv.Toma, I P., q. 118, a. 2 ad 3.
/33/ Isti, C.GENTES, III, cap. 26.

dije recimo nemoguće, da se medju njima mogu naći sve komponente pravoga prijateljstva. Muškarac se može idejno zanositi za ono "vječno žensko", ali u praksi je nagon prejak, čovjek preslab. Izmedju muškarca i ženske osobe vlada zakon fiziološke i psihičke atrakcije, a ovaj je zakon izvor visoke napetosti i strastvenog užitka. Ta se veza lako izrodi u nedozvoljene odnose, barem u nježnost, sladunjavost, efeminiranost, koja osiromašuje i donekle degradira. Nije li Aristotel mudro rekao, da "Venus furatur intellectum multum sapientis"?/34/.Nekada se učila naizust jezična i poučna zagonetka:"Quid facies, facies si Veneris veneris ante? - Ne sedeas, sed eas; ne pereas per eas". Istaknuti su i poganski umovi spolne naslade zvali "serviles et bestiales". Latinski izraz za bludnost jest "luxuria", kao da dolazi od "luxare" ili "reluxare" t.j. omlohaviti, oslabiti, rastvoriti duševne i duhovne snage, devirilizirati.

2/Spolna naslada nastaje podraživanjem spolnih organa bilo fizičkim sredstvima, kao masturbacijom, doticanjem, trenjem, pritiskom, toplinom i sl., bilo psihičkim podražajima kao mišlju, predočivanjem, pogledom, željom. Od kapitalne je važnosti da se higijenskim životom, odijevanjem, nošnjom i nastupom ne potpiruje vatra spolne strasti, da ne predje u požar, koji ruši pojedinca i društvo.

3/Nije istina,da je bludnost prvotno vrijedna osude zato, što onemogućuje čuvanje ljudskoga roda, već zato, što uključuje zao čin po svom objektu. Zato osudjujemo kao bludnost i samu hotičnu bludnu misao, jer u njoj je početak grijeha, a "semper inchoatio alicuius ordinatur ad consummationem ipsius"/35/, što je jasno u prirodnom i umjetničkom procesu. Neuredno raspolagati s roditeljskom snagom, odnosno stvaralaštvom sjemenske moći u čovjeku, predstavlja atentat na život ljudski, jer u sjemenu se nalazi čovjek "in potentia propinqua"/36/. Bludnost je uzurpiranje Božjih prava na čovječje tijelo. Bludnost je oskvrnuće tijela kao Božjeg hrama (I Kor. 6,15).

4/Nije uputno ovijati problem seksusa u nepotrebno ruho tajinstvenosti, jer to može izazvati veću znatiželju, već treba govoriti prirodno, ozbiljno, čedno. Čovjek nije dužan izbjegavati one čine, koji iz daleka ili u maloj mjeri izazivaju spolnu podraživost, jer bi život bio nemoguć, ali teolozi označuju neke čine kao po naravi, teško ekscitativne, a neke lako ekscitativne, neovisno od stanja subjekta/37/.

92/ Opstoji li na ovom području negrješno neznanje? Rekli smo u sv.I,br. 2o2. općenito o mogućnosti privremenog neznanja zapovijedi Dekaloga. Ima ih bez svake sumnje, koji ne znaju, da su neefikasne misli na seksualnom području grijeh. Ima pubescenata, koji ne znaju da je samoblud grijeh. Mnogi smatraju, da je zaručnicima, još više bračnim drugovima,štošta dozvoljeno,što nije, kao što neki misle,da je bračnim drugovima dozvoljen i onanizam.

/34/ Sv.Toma, ETH.,br.612; II-II, q.53, a.6; q.55, a.8 ad 1.
/35/ Isti, i:II, q.1, a.6.
/36/ Isti, DE MALO, q.15, a.2; q.2, a.1o.
/37/ Noldin, DE SEXTO, br.13.

Bez sumnje, da i hotično tražena venerična naslada izmedju bračnih drugova predstavlja samo laki grijeh, jer je samo "excessus rei licitae", ali i kod njih može lako postati teški grijeh, na pr. ako se odvija proti prirode, ako disponira na teški grijeh kao na spriječavanje začeća.

§ 3. Razne vrste bludnosti

93/ Odakle nastaje ta razlika? Iz različite protivnosti razumu, radi diformiteta objekta s ljudskom naravi, odnosno sa zakonom Božjim. Svrha se naime venerič-nog čina onemogućuje u činima bludnosti proti smjera prirode, a odgoj se onemogućuje u činu vanbračnog prilega; venerični pak čin poremećuje pravilne odnose u činima rodoskvrnstva, preljuba, silovanja, nasilnog odvodjenja i svetogrdja.

A/ BLUDNOST U SMJERU PRIRODE

94/ Vanbračni prileg (fornicatio). Naziv dolazi od "fornicibus", odnosno "fornices" ili uske sobice, gdje su se prostituirale stare rimljanke. Vanbrač-ni je prileg spolni čin izmedju brakom nevezanih osoba, prolazan i dogovoren, ali tako, da je ženska osoba već "corrupta", jer ako nije "corrupta", onda je pitanje defloracije, makar i ne one prisilne.

Jasno je, da je vanbračni prileg po svojoj naravi zao čin, grijeh, zabranjen po naravnom zakonu. SV.PISMO ga osudjuje (Deut. 23,17; I Kor 6,9; Rimlj. 1,29; Efež. 5,5; Hebr. 12,16; 13,4; Gal. 5,19 i t.d.). - CRKVA taj grijeh osudjuje kao težak grijeh proti naravi (D.43, 453, 1198), te se nauka smatra kao članak vjere. - RAZUM otkriva njegovu zloću, jer taj prileg onemogućuje pravilno odgajanje djece, time nanosi štetu i uvodi nered u osobne, obiteljske i društvene odnose.

Bilješke: 1/Bitno je to, da sudionici u vanbračnom prilegu nijesu dužni boraviti zajedno, time se po naravi onemogućuje pravilan odgoj djeteta. Posve je slučajno, sporedno, van finaliteta prirode, ako se dogovore, da će zajednički odgajati dijete ili ga povjeriti drugomu, njihov je postupak lišen ispravne usmjerenosti, lišen je reda, nered je.

2/Posve zabacujemo mišljenja ateističkih liječnika, da bi vanbračni prileg bio zahtjev higijene, jer da i jest, ne slijedi, da bi bio dozvoljen, jer ima zakoniti lijek u braku. Vanbračni je prileg po sebi zao. Očito je, da nije spolna umjerenost zla, ali neumjerenost je zla u sebi i u svojim posljedicama.

3/O naknadi radi sudjelovanja u vanbračnom prilegu govorili smo u sv.III, br.llo. Odgovor se općenito ravna prema načelu: "Scienti ac volenti non fit iniuria". Dužnost naknade može nastati s drugih naslova.

4/Prostituciju ocjenjujemo kao spolni odnos ženske osobe s više muškaraca bilo iz želje za zaradom bilo iz želje za venerič-kim zadovoljenjem. Prostitutkinja je kao javno izložena, zato

prostituciju smatramo većim zlom nego prosti vanbračni prileg. Prostitucijom se oteščava ili onemogućuje začeće, plodnost žene; ona otvara vrata bolestima, neradu, rasipnosti, očaju.

Neki teolozi neoprezno govore, da je i sv.Toma smatrao prostituciju korisnom, dapače i potrebnom za društveni život kao što je potrebna kloaka za grad/38/. Na ovo primjećujemo: a/prostitucija spada na vanbračni prileg, zato je u sebi zla, izvor i uzrok tolikih zala; b/nitko nema vlast prostituciju pozitivno dozvoliti ni legalizirati, jer to bi značilo sudjelovati u grijehu; c/ona nije potrebna kao kloaka, jer ne spada na fizički već na moralni red, u kojemu vlada slobodno čovječje samoodredjenje, kojim se može oduprijeti nasrtajima spolnog nagona; d/Sv.Toma govori samo o tome, da se u izvjesnim okolnostima može prostitucija tolerirati, a to je nešto drugo nego dozvoliti /39/, kao što bi je bilo opravdano tolerirati, da se spriječi neminovan upad u gori grijeh, na pr. u sodomiju; e/državna vlast može u nekim okolnostima tolerirati, t.j. koercitivnim sredstvima ne spriječiti prostituciju, ali ne smije pozitivnim zakonima nju regulirati, jer to bi mnogi shvatili kao ovlaštenje ili odobravanje; f/što se moglo tolerirati kod poganskih naroda ili u državama s manjim postotkom kršćana, ne slijedi da bi isto bilo dozvoljeno u kršćanskim zemljama, napose u katoličkim; g/prostituciju treba liječiti moralnim i religioznim odgojem, a u tome moraju sudjelovati svi faktori javnog života/4o/.

95/ Nasilna defloracija (stuprum). Stari su pod izrazom "stuprum" shvaćali svaku defloraciju, dosljedno prvi spolni čin nezakonite veze s materijalnom djevicom. Ako djevica pristaje na defloraciju radi se samo o vrsti vanbračnog prilega, ako pak stuprator žensku osobu siluje, onda se verificira vrsno različiti grijeh bludnosti, i o njemu ovdje govorimo. Nasilno se defloriranje ostvaruje i onda, kad se spolni čin iznudja prijetnjama, prijevarom, zastrašivanjem, zloupotrebom njena stanja u snu, ludilu, neznanju.

Nasilna je defloracija poseban grijeh, različit od prostog prilega, vrijedan posebne osude: a/jer se protivi djevičanstvu, koje je različito od spolne čistoće; b/vrijedja pravednost prema defloriranoj i prema njenim roditeljima, kako smo rekli u sv.III, br.111-112; c/crkvena vlast odredjuje stroge kazne proti stupratora (kk. 2256-2257; 2357-9/, a i civilna vlast kažnjava takav nered (OGZ § 1328).

Silovana je djevojka dužna odolijevati spolnoj nasladi te raspoloživim silama, koliko je moguće, odstraniti nasilnika, ali, izgleda, da joj nije dozvoljeno eventualno ubačeni "semen" izbaciti/41/. Vidi sv.III, br. 98.

96/ Odvodjenje (raptus). Kao grijeh bludnosti uključuje nasilno odvodjenje ženske osobe u svrhu zadovoljenja seksualne strasti. Time se razlikuje od otmice u svrhu sklapanja braka, koja predstavlja ženidbenu zapreku prema kan.1o74.

/38/ Revija, PERFICE MUNUS, god. 1957, br.12, str.711.
/39/ Sv.Toma, II-II, q.1o,a.11; q.64,a.2; DE REG.PRINCIPUM, IV,cap.14.
/4o/ SEKSUALNI PROBLEMI, str.151-156; INITIATION, IV, str.761; DIZIONARIO, str. 885.
/41/ Merkelbach, II, br.1o1o.

Odvodilac počinja poseban grijeh bludnosti, jer vrijedja i pravednost prema odvedenoj i prema njenim roditeljima, zato je dužan na nakna-du svih šteta nastalih uslijed toga postupka.- Odvedena ima pravo i dužnost odbijati odvoditelja, kako je rečeno o silovanoj djevojci.

Bilješke: 1/Grijeh odvodjenja vrijedi i onda, kada ženska osoba odvede muškarca, ali delikt se smatra samo ako muškarac odvede žensku osobu, zato se kazne, eventualno rezerviranost grijeha, ako opstoji, primjenjuje samo ako muškarac odvede žensku osobu.

2/U nekim dijelovima naše države postoje "samodošle" t.j. običaj da djevojka podje ili se odvede u kuću zaručnika te živu kao vjenčani. Uzroka ovoj nevolji ima više/42/, a i lijekova.

3/Odvodjenje se realizira i prema udatoj, t.j. prema bilo kojoj ženskoj osobi. Još više taj se grijeh ostvaruje i onda, kada se nanese sila njenim roditeljima, čuvarima, t.j. bilo kada i kako se upotrebi nasilje u svrhu zadovoljenja pohote. Tako odvodjenje razlikujemo od defloracije i vanbračnog prilega.

97/ Preljub (adulterium). Kao delikt ostvaruje se spolnim činom s osobom vezanom bračnim vezom, kao grijeh pak ostvaruje se u bludnim činima, pa i u onim nepotpunim ili nedovršenim (želje, poljupci), ako su "cum affectu adulterino". Brakom vezana osoba, koja drugoj osobi predaje svoje srce, a svom životnom drugu samo tijelo, čini preljub u pameti ili srcu; pokušava ostvariti platonsku ljubav.

a/ Kako kvalificirano preljub? Svaki preljub, pa makar samo jedna strana bila vezana brakom, predstavlja uvijek težak grijeh: jer spolna čistoća i pravednost, koje preljub gazi, obvezuju pod težak grijeh. - To se zaključuje iz formulacije VI. i IX.zapovijedi Dekaloga. - To isto slijedi iz teških kazni, kojima još danas Crkva kažnjava preljubnike (kk.2256,n.2; 2357-9). Zato sv.Pavao jednostavno zaključuje, da preljubnici ne će posjedovati kraljevstva Božjega (I Kor. 6,9-1o).

b/ Višestruka zloća preljuba. Preljubnik vrijedja pravednost, jer spolnim činom opći s osobom, koja nije njegova, time vrijeda tudje i Božje pravo; vrijedja spolnu čistoću kao i onaj koji počinja prileg; vrijedja i ljubav, jer cijepa srce ili osjećaje, koji su vezani svetom vezom sakramenta ženidbe; vrijedja i društveni red, ako se rodi dijete, jer stvara nered u obitelji zakonite ženidbe i u pitanju odgoja.

c/ Smije li se otudjiti bračno pravo? Ljudska je pokvarenost i dotle došla, da smatra te se može bračnog druga "ustupiti". Istina je pak ta,da bračno pravo ne prelazi bračne drugove. - Osim toga, zakoni braka nijesu ovisni o volji pojedinaca. - Iako bismo mogli reći, da se u slučaju voljnog "ustupa" ne nanosi nepravda drugoj strani, ipak se nanosi nepravda objektivnom redu, ženidbenom staležu. - Osudjena je rečenica, koja je zastupala to "pravo" (D. 12oo). To bi "pravo" značilo negaciju svakog reda morala (D.2231; k. 2357, § 2).

d/ O dužnosti povrate s naslova preljuba vidi sv.III,br.113.

Bilješke: 1/Teže je ako udata griješi s više muškaraca, jer je veća pogibelj, da postane sterilnom, na teret zakonitog muža. Još

/42/ Živković, III, str.325.

teže je, ako vezana osoba griješi s drugom vezanom osobom, jer počinja dvostruku nevjeru i dvostruku nepravdu, zato je dvostruki preljub.

2/Grijeh bludnosti počinjen od onih koji su zaručeni ne predstavlja vrstno novi grijeh, različit od vanbračnog prilega. Penitent ga nije ni dužan ispovijedati nego kao obični prileg.Ako ispovjednik pita, penitent bi morao očitovati tu okolnost zaruka, jer spolni grijesi počinjeni od zaručenih osoba, osobito ako se radi o navici, bez sumnje nepovoljno mogu djelovati na budući brak. Oni koji su obavili zaruke moraju "sub gravi" izbjegavati sve eventualne zapreke budućeg braka.

98/ Rodoskvrnstvo (incestus). Pod tim razumijevamo grijeh bludnosti, kao delikt u potpunom, a kao grijeh i u nepotpunom smislu, kako smo rekli o preljubu, ako ga počine rodjaci ili srodnici unutar stepena koji po Crkvi predstavlja zapreke za ženidbu, t.j. u izravnoj liniji u svim koljenima, a u pobočnoj do trećega koljena uključno (k. 1076-7). Za srodstvo se takodjer gleda izravna loza u svakom koljenu, za pobočnu do drugog koljena uključno (k.1077). To vrijedi i za duhovno srodstvo po krštenju (k.768,1079) i za legalno po adopciji (k. 1059, 1080).

Počinjaju, dakle, grijeh rodoskvrnstva oni, kojima su djedovi bili braća ili sestre i bliže; djeca s roditeljima i djedovima; braća i sestre; rodjaci i rodice; unučad i praunučad; muž prema prvoj rodici žene, žena prema prvom rodjaku muža i bliže, na pr. prema bratu, jer u svim je tim slučajevima i zapreka za ženidbu. Ako pak civilni zakon ne prihvaća adoptaciju kao ženidbenu zapreku, ona ne predstavlja zapreku ni za crkveno područje, dosljedno, ne ostvaruje se ni grijeh - delikt rodoskvrnstva. Noldin niječe rodoskvrnstvo za duhovno i zakonsko srodstvo/43/, ali općenito je protivno mišljenje, koje smo iznijeli.

Rodoskvrnstvo uključuje dvostruki grijeh: proti spolne čistoće, kako je očito, ali i proti pieteta, jer taj grijeh umanjuje dužno poštovanje, koje mora vladati izmedju rodbinski i srodno vezanih osoba/44/.- Osim toga, življenje zajedničkim životom rodbine i svojbine omogućilo bi da se taj grijeh lako počini, kada ne bi opstojala stroga zabrana toga grijeha. - Konačno previše zbližavanje i onako bliskih osoba onemogućuje širenje prijateljskih odnosa ili zbližavanje s drugim osobama ljudske zajednice, što nije uputno.

I s jedne i s druge strane rodoskvrnstvo je težak grijeh, jer teško vrijedja spolnu čistoću i poštovanje rodbine i srodbine (I Kor. 5,1 slij.) zato sv.Pavao, u spomenutom tekstu, vrlo oštro osudjuje rodoskvrnstvo. I Crkva odredjuje stroge kazne (k.2357,§ 1, 2358-9), te ga smatra kao protivna Božjem zakonu (D.362). U nekim je biskupijama taj grijeh rezerviran ili pridržan, tako na pr. za zagrebačku nadbiskupiju rezerviran je grijeh ubojstva i "incestuosa perfecta copula inter consanguineos in primo aut secundo gradu lineae rectae vel collateralis".

Bilješka: Grijesi sa zakonski ili duhovno srodnom osobom medjusobno se vrstno razlikuju, jer se te dvije veze medjusobno vrstno razlikuju; obe se pak vrstno razlikuju od tjelesne veze

/43/ Noldin, DE SEXTO, br.21.
/44/ Sv.Toma, II-II, q.154, a.9.

ili rodbinstva, dosljedno od grijeha rodoskvrnstva s rodbinski vezanom osobom. "Notandum autem pro praxi, quod incestuosi neque ad ipsam specialem malitiam incestus advertunt, maxime si peccant cum remotis consanguineis et affinibus. Ergo non expedit in confessione nimis instistere quoad specificationem intimam incestus"/45/.- Što se pak odnosi na dužnost povrate, to se svodi na ono što je već rečeno o silovanju ili o bračnom prilegu.

99/ Tjelesno svetogrdje. To je onečašćenje svete osobe, mjesta ili predmeta i to veneričnim činom; to je svetogrdna bludnost. OSOBNO se tjelesno svetogrdje ostvari, ako osoba "in sacris" (k.132,§ 1) ili zavjetom vezana griješi bludno ili ako druga osoba s njom griješi. - MJESNA se svetogrdna bludnost ostvari, ako se počini vanjski bludni grijeh na svetom mjestu (k.1172,§ 1).- STVARNA se svetogrdna bludnost ostvari, ako se abuzira sa svetom stvari u vezi s veneričnim grijehom, na pr. abuzirajući vlašću ispovijedanja tako, da ispovjednik penitenta solicitira "ad turpia". Vidi sv.III,br.271.

Bilješka: Tko prekrši privatni zavjet spolne čistoće ne počinja svetogrdje, ali dodaje novu vrst grijehu, naime proti religioznosti, i na taj način taj grijeh nekako reduktivno spada na svetogrdje.- Sakristija, zvonik, krov i prostorije pogranične sa crkvom ne smatraju se u pitanju "locus sacer".- Ne počinja svetogrdja ni onaj, koji se posluži svetim predmetima, na pr. relikvijama, medaljicama i sl. te počini venerični grijeh, jer ti su sveti predmeti u slučaju samo materijalna, slučajna, izvanjska okolnost, osim ako bi netko tako postupao "in contemptum rei sacrae aut adhibeatur ad ipsum actum venereum"/46/.

B/ BLUDNOST PROTI SMJERA PRIRODE

Svaki je bludni grijeh proti prirode, proti naravnog zakona. Grijesi pak koje smo do sada opisali pretpostavljaju takvu uporabu generativne moći, da ipak može uslijediti začeće. Ovdje raspravljamo o takvim zastranjenjima, koja su u suprotnosti s normalnom procedurom začeća, zato ih zovemo da su proti smjera prirode.- Zastranjenje se može očitovati osobito na četiri načina: 1/ako se traži samozadovoljenje, t.j. zadovoljenje seksualnog instinkta bez partnera, govorimo o poluciji (masturbaciji, samotnom onanizmu, ipsaciji ili ipsatizmu); 2/ako čovjek uzme životinju, da zadovolji svoju strast, govorimo o seksualnoj deviaciji zvanoj bestialnost; 3/spolno zadovoljavanje unutar istoga spola zovemo sodomijom u pravom smislu; 4/konačno, ako osobe različita spola traže zadovoljenje spolnim činom u neprirodni organ, govorimo o sodomiji u nepotpunom smislu.- Jasno je, da su ovi grijesi na području bludnosti najteži, medju njima pak vrhunac neurednosti pripada bestialnosti, sodomiji pa poluciji. I ovi su grijesi vrstno različiti (D. 1124).- Kao što je stupanj morala kod pojedinaca različit, tako možemo re-

/45/ Fanfani, III, br.222.
/46/ Merkelbach, II, br.lol3.

ći, da i javni moral, pa i na području seksusa, varira prema vremenima ili epohama te prema naravi pojedinih naroda. To ne znači, da ne postoji obaveza teženja prema idealima, štapače, to nameće dužnost svima, da se u valu panseksualizma ide za tim, da se odgaja osjetljivost savjesti u svim pitanjima morala, napose na seksualnom području, jer tu se događaju najčešće duhovne katastrofe.

loo/ Samoblud(masturbacija,polucija,ipsacija,latinski "mollities"). Ovaj je grijeh vrlo raširen, izmišlja razna opravdanja, a uzrokom je mnogih zlih posljedica, zato zaslužuje veliku pastoralnu brigu.

a/ Fenomenološki. Pojavljuje se kao hotično izazivanje potpunog spolnog zadovoljenja bez prilega, zato se i zove samoskvrnuće, samoblud, samozadovoljenje, latinski "peccatum solitarium". Kod muškarca obično završava izbacivanjem "seminis prolifici", dok je taj "semen" kod staraca, uškopljenika i steriliziranih "non prolificum". Kod ženskih osoba završava nekim izlučivanjem glando-vaginalne slúzi. Ta izlučivanja prouzrokuju orgazam, splasnuće.

b/ Diagnoza. Ova nije potpuno izvjesna, ali nam mogu poslužiti ovi simptomi, po kojima zaključujemo, da je možda po srijedi samoblud. Ti su znakovi: plašljivo držanje, izraz neke otupljenosti na licu, naklonost na tugu i osamljenost, povučenost, bezrazložna osjetljivost, iznemogao pogled, malaksalost izgleda, zamaranje, nemogućnost koncentracije i t.d. Ako je navika prešla u strast, diagnoza je lakša.

c/ Namjeravani samoblud je uvijek smrtni grijeh, zabranjen naravnim i Božjim zakonom. SV.PISMO ga osudjuje (I Kor. 6,9-lo), te ga sv. Pavao naziva "nečistoćom" (Gal. 5,21). - CRKVA nas uči, da je samoblud zabranjen snagom naravnog zakona (D.717 g, 1199), te da nije dozvoljen niti, tobože, da se udovolji higijenskim zahtjevima (D.22ol), a svaki je onanizam teško grješan (D.2239).- RAZUM otkriva zloću samobluda: jer se u samobludu onemogućuje finalitet naravi, koja je čovjeka obdarila roditeljskom snagom, odnosno samoblud se protivi prvotnom cilju naravi. Osim toga, samoblud uzima nasladu za cilj, a ona je samo neko sredstvo, popratna vlastitost. Konačno, samoblud prouzrokuje mnoge fizičke, psihičke i moralne zle posljedice.

d/ Nenamjeravani samoblud, kojemu čovjek nije niti kriv, "in causa", nije uopće grijeh, jer nije voljan, tako nije ubrojiva noćna polucija ili seminacija. Ne smije se, razumljivo, ni izazivati ni nasladjivati nad događajem, osim koliko je "alleviatio naturae". Zdrava se priroda ovakvom spontanom polucijom olakoćuje od seksualnog pritiska, čovjeka oslobadja od napetosti i kompleksa. Ima slučajeva kada je sapetost tolika, da se nazrijeva morbidno stanje, te je potreba liječnika, koji će pomoći pacijentu zdravim umijećem, ali ne poput Kirke, koja je ljude pretvarala u svinje.

e/ Indirektno namjeravani samoblud, t.j. prouzrokovan "in causa",biti će grješan i ubrojiv prema tome, da li su usvojeni ili ne oni uvjeti čina s dvostrukim učinkom, o kojima u sv.I, br.55. Treba imati na umu ono, što smo rekli gore pod br. 9o. Prevažno je naime znati, da li se radi o bliskom ili daljnom, znatnom ili neznatnom poticaju na bludnost. Time spajamo nauku s općim načelima o pogibelji grijeha, o bliskoj ili daljnoj prigodi (sv.I, br.186).

Bilješka: Potrebno je spomenuti i prokapljivanje ili distilaciju, koja je kao preludij polucije. Kvalifikacija je jasna. Ako je ta distilacija plod teško grješnog seksualnog uzbudjenja, i ona je grješna. Ako je to izlučivanje plod naravnog procesa, jasno, da nije nikakav grijeh. Dogodi se, da je to izlučivanje plod uzročno voljnog čina, na pr. prethodne komocije, pogleda i t.d., tada ga ocjenjujemo po načelima iz sv.I, br. 29, 55 i dr./47/.

f/ Uzroci. Mogu se nabrojiti ovi: nemir svojstven našemu vremenu, pretjerano razvijeni nagon, česta podraživanja, navike, neke bolesti živaca, prerani duševni razvoj, nasljedje, besposlica, slabost volje, nedovoljna gimnastika, sedentarni život, boravak u zatvorenom prostoru, istaknuto naglašavanje razlike spolova i t.d., a da i ne govorimo o zlu primjeru drugih ili zavodjenju.

g/ Posljedice. Neki ih pretjeruju, neki umanjuju. Spomenuli smo gore simptome samobluda, a ti su istovremeno i posljedice. Kao prvi stadij loših posljedica navode se: fizičko i psihičko neraspoloženje; kao drugi stadij: unutrašnja oboljenja centralnog živčanog sistema; treći stadij su razne psihoze. I oni koji su skloni minimizirati posljedice samobluda moraju ipak priznati, da je "onanija vrlo često stalan pratilac skoro svih seksualnih abnormalnosti, kao i većine duševnih oboljenja. U tom slučaju može da važi kao bolesni simptom"/48/. Očito je, da navika samobluda može proizvesti loše učinke, koje ne će proizvesti samo slučajna ili iznimna pojava samobluda/49/.

h/ Profilaksa. Potreban je pravilan odgoj, stvaranje povjerenja kod pacijenta, odgoj volje, umjereni sport, šetnja na svježem zraku, zdravo društvo, savjet liječnika, nadnaravna sredstva, bijeg od samoće, sve to prema uzrocima, iz kojih nastaje, ili prilikama, u kojima se kod pojedinaca ta mana razvija.

lol/ Sodomski grijeh (sodomia). Pod tim grijehom razumijevamo "concubitus ad indebitum sexum vel in indebito vase". Prema tome razlikujemo:

a/ Potpunu sodomiju, ako se spolni čin pokušava izvršiti izmedju istoga spola, tako imamo homoseksualnost, ako se taj pokušaj odvija izmedju muškarca i muškarca; zovemo pederastijom, ako izmedju odrasloga i dječaka; lezbizmom pak ako ženska pokušava izazvati zadovoljenje s drugom ženskom. Izraz "sodomija" uzet je iz Gen. 19,13, jer se tu navodi, da je taj grijeh harao Sodomom. Izraz "lezbizam" dolazi od otoka Lezbos u egejskom moru, gdje je živjela pjesnikinja Šafo, pa se zove i safizam.

b/ Nepotpunu sodomiju zovemo onu, kada protivni spol pokušava spolni čin u nespolni organ kao u "vas praeposterum" ili u usta (irumacija). Kakogod se sodomistički tražilo spolno zadovoljenje uvijek je po srijedi neka perverzija ili inverzija spolnog nagona, o čemu govori seksualna patologija.

Sodomski je grijeh vrlo težak: on je izazvao od Boga kaznu vatre nad Sodomom i Gomorom, kako opisuje Gen. 19; o ovom grijehu piše sv.Pavao, da je najočitiji dokaz zalutalosti uma (Rimlj.1,28); protivi se razumu, naravi te i životinje redovito od toga zaziru; protivi se ljubavi i poštovanju, koje čovjek mora gojiti prema drugom čovjeku.

/47/ Aplikacije vidi na pr. kod Merkelbach, II str.lol8.
/48/ N.Sučić, PSIHOLOGIJA NAGONA I LJUBAVI, Zagreb 1937, str.97.
/49/ MORALE SEXUELLE (razni auktori), Paris 1953, str.243-291.

Napose ističemo kazne predvidjene od Kodeksa proti ovoga grijeha. Za lajičke osobe odredjene su kazne u k.2357; za kleričke osobe u kan. 2358, 2359; osim toga, po odredbi sv.Oficija, dužan je svatko, tko zna, javiti Ordinariju ili direktno sv.Oficiju svaku duhovnu osobu, koja počini sodomski ili pederastijski grijeh. Za svaki bludni čin s osobom istoga spola sv.Oficij rezervira sebi odluku o kaznama "in foro externo"/5o/.

1o2/ Životinjski grijeh "bestialitas". Zove se još i "zoophilia erotica", a sastoji se u tome, da čovjek traži spolno zadovoljenje sa životinjom. U ovu perverznost upadaju ponekad pastiri, neke ženske osobe odane životinjama. S ovim je grijehom srodna i "necrophilia" t.j. spolno zadovoljavanje muškarca na mrtvoj ženskoj osobi, jer mrtvo tijelo čovjeka nije čovjek.

Bestialnost je najteži grijeh na području seksualnih grijeha. U St. Zavjetu kažnjavao se smrću čovjek, a životinja se ubijala (Lev. 2o,15-16). Taj grijeh najviše vrijedja razum, jer se čovjek tjelesno povezuje s bićima, koja nemaju razuma, time se degradira ispod svoga i njihova stupnja bivstva.

Bilješke: 1/Vrst se grijeha bestialnosti ne mijenja, kakavgod bio spol životinje, zato nije potrebito u ispovijedi iznositi tu okolnost spola.

2/Tko želi sebe zadovoljiti dodirom životinja bez izravnog afekta seksualnosti prema životinji, taj samo počinja poluciju, i dosta je nju u ispovijedi očitovati.

3/ Kazne su iste kao za sodomiju. Ako je bestialnost rezervirana kao grijeh, razumije se ona potpuna, t.j. koja se ostvaruje izbacivanjem "seminis" u životinjski spolni organ.

4/ Dozvoljeno je venerički ekscitirati životinje, koliko je potrebno za životinjski rasplod, jer životinje medjusobno nijesu subjekti grijeha; čovjek pak može sagriješiti, ako time drugoga sablažnjuje ili sebe i drugoga izlaže teškim komocijama ili seksualnoj nasladi. Do toga je lako doći, zato se traži težak razlog, da bude opravdano seksualno dražiti životinje medjusobno.

1o3/ Onanizam. Onanizam je grijeh bludnosti, koji nastaje kada muška osoba prekida spolni čin, da onemogući začeće, a pri tom, po primjeru Onama (Gen. 38,9-1o), seminira izvan spolnog organa. Svaka je polucija donekle onanizam, ali onanizam u pravom smislu jest ovaj, koji smo definirali. Budući se taj način zadovoljavanja ostvaruje najčešće u braku, o njemu ćemo raspravljati u drugom dijelu.

1o4/ Seksualne perverzije. Neki razlikuju seksualne anomalije od grješnih seksualnih perverzija. Anomalije bi bile na pr hipoerotizam ili frigidnost nekih osoba tako, da su seksualno neosjetljive, dok je naprotiv hipererotizam ili seksualna hiperestezija fenomen seksualne pretjerane ekcitabilnosti.

Anomalija postaje perverzijom kada se radi o paresteziji, t.j. ekscitiranju seksualnosti pomoću predmeta posve tudjim seksualnom području, n pr. narcizam, po imenu Narkissos iz priča, kada se na svom vlastitom tijelu nadju načini spolnog izživljavanja; fetišizam, ako se netko spolno na

/5o/ Živković, III, str.334.

dražuje predmetom, koja pripada drugoj osobi, na pr. komadićkom kose; sadizam, po markizu de Sade (174o-1814), koji to opisuje u svojim romanima, a sastoji se u tome, da se netko zadovoljava seksualno time, da drugu osobu grize, udara i sl.; mazohizam, t.j. spolno uživanje u vlastitim bolima uslijed zlostavljanja po spolnom partneru, koji nosi ime po Sacher-Masochu, austrijskom književniku (1835-1895), protivno od sadizma; eksihibicionizam ili sklonost denudiranju u svrhu spolnog samozadovoljenja; travestizam, nagon za oponašanjem drugog spola odijevanjem, a u svrhu spolnog zadovoljenja i t.d./51/.

1.12. 64

§ 4. Seksualne misli - želje

lo5/ Misaono grješno uživanje. To je primjena nauke iz sv.I,br.157, na područje seksualnosti. Tko misli ili mašta o spolnom zadovoljenju, toga postaje svijestan, nasladjuje se, odobrava i sl., taj griješi, jer to je pristanak na ono, što je zlo, na grijeh. Često puta u sličnim maštanjima nema dovoljno svijesnosti i voljnosti, pa je laki ili nikakav grijeh. U dvoumici da li se radi o pristanku, ili ne, treba gledati na raspoloženje penitenta, jer, ako se radi o onomu koji rijetko griješi na području bludnosti, presumira se, da nije pristao, protivno pak sudimo, ako se radi o onomu, koji često griješi grijehom bludnosti.

Tko misli, mašta, misaono uživa zato, što je doznao za bludni grijeh, o kojemu prije nije ništa znao, ili zato što mu se predočuje ingeniozan način počinjenja toga grijeha, ili zato, što je grijeh bludnosti proizveo dobar učinak, taj ne griješi. Kako se čovjek mora vladati pri nastupu sličnih misli - želja rekli smo u sv.I, br.185.

lo6/ Grješna spolna želja. To je primjena načela iz sv.I,br.158. Efikasna želja spolnog čina je grijeh, kao i spolni čin, koliko se ne radi o bračnom činu. I hipotetska ili neefikasna želja grješnog spolnog čina ili žalost radi neobavljenog grješnog spolnog čina je težak grijeh, jer hipotetska je želja odobravanje grijeha, odluka počiniti grijeh, koji se izostavlja radi zapreka. Što se tiče uvjetne želje vrijedi što je rečeno u sv.I, br.158, jer dozvoljenost uvjetne želje ovisi o dozvoljenosti uvjeta.

lo7/ Grješno spolno radovanje. Ovo je treći način unutarnjih grijeha bludnosti, a sastoji se u zadovoljstvu, odobravanju počinjenog grijeha bludnosti, kako smo rekli u sv.I, br.158. Ovaj je grijeh iste vrsti kao i čin, radi kojega se netko raduje, zato i okolnosti mogu specificirati taj grijeh, kako smo rekli o grješnom radovanju općenito.

Bilješka: Nastanak spolnih uzbudjenja uvjetovan je mnogim faktorima. Sve što smo rekli o genezi svijesno-voljnog čina u sv.I, br.27, o aktiviziranju ili dinamiziranju voljne djelatnosti (br. 32), najočitije se konstatira na području spolnosti. Seksualnost je duboko ukorijenjena u totalitetu ljudskog bića. U čovjeku nastanu i fiziološka seksualna uzbudjenja prije kontrole razuma i volje, a poznaju se po komocijama spolnih organa, penis-a, odnosno klitoris-a. Koliko su hotična, izravno ili uzročno, toliko su

/51/ DIZIONARIO, str.lo83; N.Sučić, PSIHOLOGIJA NAGONA I LJUBAVI, str.lo9-128.

i grješna. Kako treba postupati prema nastalim uzbudjenjima rekli smo u sv.I, br.185. U smislu tih načela pamti: laka i prolazna uzbudjenja prezri. Teška i žestoka odstrani bijegom, t.j. predji na drugi posao. Ako ne prijeti pogibelj pristanka, pusti da prodju. Ako imaš važan razlog da se izložiš njihovu nastanku, na pr. pri ispovijedanju, nastavi posao, ali uvijek tako, da otklanjaš od sebe pristanak.

§ 5. Nepotpuna bludnost

108/ Pojam. To je izvanjski početak potpune bludnosti, koji se realizira u činima, koji predstavljaju početak, dio ili okolnost potpunog spolnog čina, kao što su dodiri, poljubci, zagrljaji, pogledi, nepristojni venerični razgovori. Ovim se činima bavi krepost stidljivosti, kako smo rekli pod br.56.

109/ Opće načelo. Spomenuti čini po svojoj naravi ili po objektu nisu venerični ili grješni, ali postaju grješni bilo radi cilja (ako bi netko izvan braka u njima tražio venerično zadovoljenje), bilo radi izazivanja venerične komocije i naslade (neovisno, dakle, od zle nakane nijesu dozvoljeni baš radi ovog utjecaja na komociju, osim ako postoji opravdani razlog), bilo radi stanja subjekta t.j. radi pogibli (koja nije za svakoga ista).

Ovdje osobito vrijedi ona opaska sv.Tome: "Usus temperantiae variatur secundum diversa tempora... et secundum diversas hominum leges et consuetudines" kako smo rekli u sv.I,br.202/52/. Prije svega, dakle, te čine ocjenjujemo prema tome kako utječu na seksualnu komociju, zatim prema pogibli pristanka na tu nasladu, nadalje prema sablazni, koju mogu prouzročiti. To će varirati prema individuima, mjestima, prema blizini čina s teškom spolnom nasladom, prema mentalitetu epohe/53/.

110/ Bezstidnost. Tko traži spomenute čine bez relacije s potpunom bludnošću počinja grijeh bestidnosti, koji se razlikuje od bludnosti kao nesavršeno od savršenoga, nepotpuno od potpunoga. Ako se pak ti čini povežu s činom potpune bludnosti, tada s njim čine jedan grijeh. Tražiti u tim činima neko spolno zadovoljenje jest grijeh, jer svaka je venerična naslada izvan zakonita braka neki grijeh. Zloća se povećava s raznih okolnosti, na pr. ako se radi o zavjetovanoj osobi, o posebno grješnoj unutarnjoj nakani na pr. iz preljubnog afekta, o suuzročnosti s osobom drugoga spola, jer tada je po srijedi sablazan i suuzročnost.

111/ Primjena općeg načela. Teolozi primjenjuju gornje načelo, navedeno pod br.109. na konkretne situacije: poljubce, poglede, dodire, čitanje knjiga i t.d., ali smatramo, da takve primjene teologa nijesu uvijek mjerodavne, jer ima mnogo iznimaka, u vezi s rečenim uvjetima, a osim toga ta su odredjenja jednostavno primjene više puta iznesenih načela, osobito onoga iz sv.I, br. 55. Navedimo samo primjer bestidnih razgovora.

Započimati bestidne razgovore s libidinoznim afektom predstavlja težak grijeh, bilo u sebi, bilo kao pogibelj pristanka na veneričnu nasladu, bilo radi sablazni. Govoriti iz površnosti, znatiželje, šale i sl. redovito ne

/52/ Sv.Toma, II-II, q.170, a.1 ad 3.
/53/ Haring, III, str. 422.

prelazi laki grijeh. Govoriti iz potrebe ili koristi uopće nije grijeh. Slušati takve razgovore iz libidinoznog afekta jest grijeh, i to teške naravi; slušati takve razgovore iz površnosti, znatiželje i sl. po sebi je laki grijeh, ali može lako postati teški grijeh radi pogibli; slušati ih iz nužde i bez odobravanja nije uopće grijeh/54/.

3. 17

DRUGO POGLAVLJE: BRAČNA SPOLNA ČISTOĆA

Mi shvaćamo brak kao ustanovu u službi života, za radjanje i pravilno odgajanje djece. Taj se cilj ne može polučiti, ako medju bračnim drugovima ne vlada sloga, neka podredjenost ili hierarhijsko uredjenje u jedinstvu, nerazrješivosti i vjernosti, u ljubavi koja cijeni, osjeća, žrtvuje se, oplemenjuje i pobožanstvenjuje u sakramentu. Iz ove perspektive govorimo o bračnoj spolnoj čistoći, jer bračnim drugovima nije ništa dozvoljeno, što onemogućuje začeće ili radjanje djece, što uništuje vjernost i nerazrješivost, ili što ruši sakramentalni karakter te ustanove.

§ 1. Bračno pravo - dug

112/ Pojam. Sv.Pavao govori o bračnom dugu (I Kor. 7,3), grčki "ofeilén", latinski "debitum", što nije dovoljno prevesti "dužnu ljubav", već bračni "dug", koji je korelat bračnog prava. Žena nije gospodar svojega tijela, ni muž svoga, jer ženidba prenosi pravo s jednoga na drugoga (I Kor. 7,4).

Jasno je, da kršćanski moral ne zazire od spolnog čina iz nekog nerealizma ili pseudosupernaturalizma, već ga smatra činom umjerenosti, budući "temperatus concupiscit quae oportet, sicut oportet et quando oportet, prout ordinat ratio"/55/. Kako je potrebito uzimanje hrane za sačuvanje pojedinca, tako je potrebit bračni spolni čin za sačuvanje i širenje vrste.

Načela kršćanskog morala o bračnom pravu su ova: 1.Bračni čin mora biti u skladu s razumom i vjerom, dostojanstvom čovječje osobe kao čovjeka i posinka Božjega te dostojanstvom tijela kao hrama Duha Svetoga. 2.Bračna postelja mora ostati neokaljana (Heb. 13,4), jer naslada je sredstvo i popratna vlastitost a ne smije biti jedini cilj. 3.Bračni čin prvotno cilja na umnažanje čovječanstva, pa se prema tom cilju prosudjuje i njegova vrijednost, dozvoljenost i sl. 4.Bračni je čin simbol i faktor ljubavi, znak i faktor jedinstva tijela i duha. Dva se tijela stapaju u jedno, kao u jedan cvijet, koji će dati plod života za dobro čovječanstva.- Ljubav kršćanskog braka je ona "što se ne oslanja samo na putenu sklonost, štono i preveć brzo izčezava; niti se sastoji od laskavih samo riječi, nego i od osjećanja duboko u srcu, dokazano vanjskim djelima, jer djelom se dokazuje ljubav" (Pijo XI u "Casti connubii").

/54/ Merkelbach, II, br. 1027-8; Fanfani, III, br. 243-249; Haring, III, str. 423-427.
/55/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br. 647; II-II, q.153, a.2.

113/ Dozvoljenost bračnog čina. Dozvoljen je, jer je u skladu sa sv.Pismom, kako nas to jasno uči Gen. 1,28; I Kor 8, 3-5 i t.d. - Dozvoljen je, jer odgovara finalitetu prirode, koja je dala spolove i zakon fiziološke i psihičke medjusobne atrakcije. - Crkva ne samo da govori o tom pravu i dužnosti, dapače o potpunoj jednakosti prava (k. 1o91, § 2; 1111), već predpostavlja da taj čin može biti zaslužan (Denz. Index syst. XII o). Zapamtimo, medjutim, da je taj bračni čin neko sredstvo, zato razne okolnosti mogu unijeti u nj zloću.

Bitnost se bračnog spolnog čina ostvaruje tako, da iz toga čina "per se et ex natura rei" može uzslijediti začeće i rodjenje djeteta, iako "per accidens" to izostane radi sterilnosti, starosti, graviditeta ili drugih uzroka. Moralisti to preciziraju tako, da je potrebito: "Ut maritus membre virili penetret vaginam mulieris; ut in vagina semen effundat et ibi deponat; ut mulier semen virile recipiat in vagina atque illud retineat"/56/

Zaključak: Tko obavlja bračni čin tako, da pozitivno isključi prvotni cilj prirode: začeća djeteta, te zato upotrebljava sredstva, griješi teško proti naravnog i Božjeg zakona. Tko obavlja bračni čin prvotno i glavno radi spolnog zadovoljenja, ali ne onemogućuje začeće, griješi lako, jer izvrće red, kakav je Bog ustanovio (D.1159).

114/ Koje okolnosti čine bračni čin nedozvoljenim? Nije dozvoljen bračni čin onoj stranci, koja ne može udovoljiti bitnim zahtjevima spolnog općenja, koje smo naveli u prošlom broju; niti je dozvoljeno tražiti bračni dug stranci, koja pozitivno sumnja u valjanost ženidbe; niti ima pravo tražiti bračni dug stranka, koja je učinila zavjet spolne čistoće, ali može dopustiti bračni čin, dapače i tražiti, ako bi opazila, da druga stranka boravi u pogibli pada u bludni grijeh s drugom osobom, ili da se boji pitati bračni dug.

Pitanje položaja pri bračnom činu ne ulazi u interitet ispovijedi, jer bitno je, da položaj omogućuje začeće; položaj može biti pitanje poštovanja, shodnosti i sl., drugim riječima to je pitanje sporedno.

Što se tiče mjesta očito je, da je obavljanje toga čina nedozvoljeno pod težak grijeh, ako bi se vršilo u prisustvu drugih, radi sablazni i pogibli za grijeh drugih.

Ni vrijeme ne stavlja granice obavljanju bračnog čina, t.j. dozvoljen je i u vrijeme menstruacije, i trudnoće, i čišćenja po porodu, i dojenja, i bolesti, ali "per accidens" postaje nedozvoljen na pr. ako bi postao bliskom i teškom pogibli za život druge stranke, zato je potrebito razboritosti i umjerenosti, dosljedno savjeta iskusnog i kreposnog liječnika.

Bilješke: 1/Zabranjena je umjetna oplodnja u pravom ili potpunom smislu, t.j. zabranjeno je uzeti "sperma" i oploditi žensku osobu, ili prouzrokovati seminaciju "extra", pa onda drugim, različitim potezom umjetno unijeti "sperma" u žensko spolovilo, ili punkcijom izvaditi "sperma" i oploditi žensku osobu. Sve je to u protivnosti s bitnim komponentama bračnog čina, o kojima gore pod br.113. Dozvoljeno bi bilo stimulirati ženski organ, ako je slab, ili pravilno odloženi "sperma" potisnuti, da se pomogne prirodi,

/56/ Merkelbach, III, br.938.

ali to nije umjetna oplodnja u pravom smislu već liječenje/57/. Pijo XII. je općenito osudio umjetnu oplodnju medju ljudima kao nemoralnu i nedozvoljenu/58/.

2/Treba odbaciti i "copulam dimidiatam" ili "incoeptam" t.j. postupak, kojim se "sperma" tako odloži, da ono ne prodre dovoljno u vaginu. Tko bi tako postupao, da izbjegne začeću, griješio bi teško; tko bi pak tako postupao da otešča oplodnju, jer ne želi djece, ali oplodnja ostane moguća, griješio bi lako. Opaža Merkelbach: "Copula autem dimidiata non est si ad orificium aut inter labia semen deponatur, quia ita nulla nec dimidiata est copula; sed si, in introitu vaginae eamque, licet parum, penetrando, semen effundatur"/59/. Neka se nitko ne usudi tu metodu savjetovati, na pr. onanistima, jer je nju i sv.Oficij osudio (23.XI. - 1.XII.1922).

3/Dozvoljen je bračni čin i za vrijeme ageneze. Po teoriji ageneze normalna bi ženska u normalnom ciklusu menstruacije bila nesposobna za začeće nekoliko dana poslije svršene i nekoliko dana prije započete menstruacije. Drugim riječima: bila bi plodna na pr. izmedju šest poslije i osam prije, t.j. u intermezzu od 14 dana. Na to primjećujemo: a/normalna ženska osoba, izgleda, može uvijek začeti; b/mnogo ovisi u pojedinoj osobi, da li ostaje i koliko ostaje neplodnom, ali svakako je dosta teško izvršiti taj proračun; c/tko bi sklopio ženidbu tako, da bi drugoj strani dao pravo na bračni čin samo u danima ageneze, ne bi sklopio valjane ženidbe; d/dozvoljeno je da bračni drugovi spolno opće samo u danima ageneze, ako zato imaju liječničkih, eugeničkih, ekonomskih ili socijalnih razloga, i ne bi griješili makar tako postupali kroz čitav život; e/ako bi koji put i bez razloga obavljali spolni čin samo u danima ageneze ne bi griješili, ali bi griješili, ako bi jedino, i to bez razloga, i trajno, u te dane obavljali bračni čin, jer bi time izigravali prirodu; f/nije dužnost svećenikova bračne drugove poučavati o biološkom i tehničkom vidu ageneze/60/.

4/ U svijetlu iznesenih načela jasan je odgovor na pitanja, da li je dozvoljeno liječniku da bračnom drugu, koji pokazuje seksualni debilitet, dade neko afrodizijsko sredstvo, da pomogne prirodu. Bez summje, da je dozvoljeno, dapače se može i savjetovati, osobito jačanje ili aktiviziranje na bazi hormonalne terapije, koja bi pokrenula seksualnu funkciju/61/.

5/Zabacujemo i partenogenezu. U našem bi pitanju partonogeneza označivala oplodnju žene ne muškom spermom već umjetno, proizvodeći segmentaciju jajašca fizičkim ili hemijskim stimulansi-

/57/ Fanfani, IV, br. 696-699. U starijim izdanjima Noldina navodio se tekst iz Vermeerscha, u kojemu se punkcija smatrala dozvoljenom za oplodnju, dok je Merkelbach to uvijek osudjivao (III, str. 945, br. 938), ali su izdavači Noldina u kasnijim izdanjima to mjesto jednostavno izostavili (DE SEXTO, br. 77). Vidi PERFICE MUNUS, 1959, str. 21 i 97.

/58/ AAS, 1949, str. 560.

/59/ Merkelbach, III, br. 938, u bilješci.

/60/ Pijo XII. u govoru primaljama 29.X.1951; DIZIONARIO, str. 347; ispravi Noldina u br. 75, gdje niječe mogućnost rajnog agenetičkog bračnog prava.

/61/ DIZIONARIO, str. 33-34.

ma. Istina je, da u tom slučaju, ne bi bilo govora o nedozvoljenoj poluciji, ali bi takva oplodnja bila proti prirode, koja pretpostavlja jedino spolni čin kao prirodno sredstvo roditeljske i očinsko-materinske časti. To zaključujemo iz gornjih načela, koja zabacuju svako umjetno oplodjivanje u pravom smislu /62/. Tako rodjeno dijete ne bi posjedovalo oca, što znači da bi partenogeneza rušila strukturu prirode i ljudskog društva. Ne zaboravimo spomenuto načelo sv.Tome, da uvijek moramo slijediti prirodu, osim pouka "quae auctoritate divina traduntur, quae sunt supra naturam"/63/.

6/Što o kontroli radjanja? Bez sumnje nije pojedinac dužan stupiti u brak, niti je bračnim drugovima naredjeno koliko moraju imati djece. Bračni se drugovi mogu uzdržavati od prava na bračni čin, što prima karakter nadnaravne zasluge, ako se ostvaruje uz sve uvjete nadnaravnog čina. Kada se pak raspravlja o kontroli začeća ili radjanja ("birth control") razumijeva se ono grješno ograničenje poroda bilo radi grješne nakane bilo radi grješnih sredstava kao što su onanizam, sterilizacija i sl.Uzbuna je započela s Malthus-om, a nastavila se i pogoršala njegovim sljedbenikom Fr.Places, koji su se pobojali, što se čovječanstvo znatno umnaža. Budući se o sterilizaciji, onanizmu i sličnim sredstvima raspravlja na drugim mjestima, ovdje nije potrebito ponavljati ista načela/64/.

115/ Popratne okolnosti bračnog čina. I bračni su drugovi dužni na bračnu spolnu čistoću, nije ni njima sve dozvoljeno. Nema ni bračne spolne čistoće bez neke žrtve, jer svaka je krepost donekle teška. Neke od tih okolnosti ili djelomičnih čina pomažu prirodu za bračni čin, kao što su tjelesne nježnosti ili milovanja, neki pak čini mogu biti štetni, kao polucija ili pogibelj samotne polucije, a ima ih koji su izvan finaliteta radjanja na pr. beskorisni dodiri.

Načela su jasna: Bračnim je drugovima dozvoljeno činiti sve ono, što je potrebno ili korisno za obavljanje bračnog čina, kako se dolikuje čovjeku i kršćaninu.- Postupak bračnih drugova, koji je mimo spomenutog cilja, ali nije proti njega, odnosno proti radjanja, ne prelazi laki grijeh, jer se radi o pretjeranosti ili zloupotrebi dozvoljenog postupanja.- Štogod bračni drugovi rade proti spomenutog cilja, t.j. proti radjanja, nije dozvoljeno, te prelazi ili u preljub ili označuje kršenje vjernosti.

Ova načela možemo konkretnije ovako izraziti: Dozvoljeni su oni spolni pomoćni čini, kao organsko-spolni dodiri, koji bračni čin pripravljaju ili dovršuju i upopunjuju, jer su tada kao sredstvo za postizavanje daljnjeg cilja, naime normalnog obavljanja bračnog čina.- Nepotpuni pak spolni čini, kao što su dodiri vlastitih organa i eventualne neke komocije, realizirani bez bračnog partnera, nijesu dozvoljeni, dapače su ili teško grješni (ako pružaju blisku pogibelj polucije, splasnuća naslade, pristanka na nasladu) ili barem su lako grješni, jer barem se protive, odnosno ne odnose "hic et nunc" na bračni čin. Bračni pak drugovi mogu misliti, zamišljati i željeti bračni čin, jer im je i dozvoljen, ali im to nije do-

/62/ DIZIONARIO, str.1o36.
/63/ Sv.Toma, I P, q.99, a.1.
/64/ DIZIONARIO, str.355-7.

zvoljeno, ako bi uslijed tih misli i želja uslijedila polucija ili samozadovoljenje u punom smislu. Koliko im je dozvoljen sam čin, dozvoljena je i misao i želja, koliko zabranjen i kako zabranjen čin na isti način zabranjena je i grješna misao i grješna želja. - Svi nepotpuni spolni čini, koje obavlja svaka stranka napose ili medjusobno, a koji nose sa sobom pogibelj polucije, i to blisku pogibelj polucije, i potpunog, separatnog samozadovoljenja, po sebi su i teško zabranjeni, jer su proti spolne čistoće, t.j. to su čini bludnosti.

Bilješka: Govori se o ispravnoj nježnosti, milovanju, kao čistom izražaju ljubavi i poštovanja, koja drži na uzdi strast, a označuje i drži budnom ljubav. Tim u vezi se govori i o "tehnici ljubavi", u borbi proti monotonije, koja lako izjeda zajednički bračni život. Bez sumnje ne možemo sve to jednostavno osuditi, ali krepost je pozvana, da u svemu tome nadje zlatnu sredinu.

116/ Bračni čin kao pravo - dug. Kadgod jedan bračni drug traži svoje bračno pravo razumno i ozbiljno, drugi ga je pod težak grijeh dužan dozvoliti, jer to uči sv.Pavao I Kor. 7,3-5, kao i kan.1111.- To uči i razum, jer se ta obaveza temelji na ugovoru u vrlo teškoj i važnoj stvari. Griješio bi, dosljedno, onaj bračni drug, koji bi uporno ili trajno i bezrazložno odbijao svoj bračni dug. Uvijek se predpostavlja da bračni partner traži svoje pravo razumno i ozbiljno.

Iz ovoga se zaključuje, da nerazumno traži bračni dug onaj bračni partner, koji bezobzirno, prečesto, protuzakonito, pogibeljno po zdravlje, postupa, i time umanjuje i diže dužnost na drugoj strani, da ova zahtjevu udovolji. Svakako žena se ne smije pozvati na teret materinstva, da mužu odbije traženje bračnog duga, jer, kada je stupila u brak, pravom se smatra, da je na sebe preuzela i bračne dužnosti.

U slučaju brojne obitelji najbolje je, da se uzdrže, složno, dogovorno i razumno. Muž, koji se ništa ne brine za prehranu obitelji, gubi pravo tražiti bračni dug, pa mu ga žena može bez grijeha zanijekati. Ako pak roditelji predvidjaju, da će im djeca biti bolesna, morali bi biti razumni te se uzdržavati od spolnog čina. Nijesu, ipak, na to dužni, a što se tiče bolesne djece, možda bi se moglo reći, da je bolje za djecu "sic esse quam penitus non esse", iako je taj sud metafizičke naravi(65), a suhi razum teško sam riješava vitalna i bolna pitanja konkretnog života.

§ 2. Zloupotreba bračnog prava

Zloupotreba može nastati na više načina, na pr. ako netko traži bračni čin isključivo radi naslade. Zloupotreba može nastati radi neispravnih okolnosti, na pr. ako se čin obavlja u protuprirodnom položaju, ili na protuprirodan način. Svi se pak ti načini zloupotrebe mogu svesti na onanizam (Gen.38,9). Bračni onanizam nastaje, kada se začeće pozitivno isključuje, bilo jer se muž prije seminacije povlači, bilo jer on ili žena upotrebljava sredstva, kojima se onemogućuje prodor "sperme" do mjesta oplodnje. Ta se praksa često zove i neomaltuzianizam, jer Malthus (1798) je ograničenje poroda preporučivao pomoću zakonitih sredstava, radi ekonomskih razloga, dok neomaltuzianisti predlažu nedozvoljena sredstva. Razumije se, da o to-

/65/ Sv.Toma, SUPPL., q.64, a.1 ad 4.

me govorimo sa stanovišta katoličke moralke, te da ove riječi upućujemo katolicima kao takvima. Malthus je umro god.1834., ali neopreznost mu se osvećuje, jer se po njemu danas naziva pokret, koji vrijedja razum, kako to shvaća katolička moralka. Katoličko je stanovište jasno u svijetlu iznesenih načela, naime: "Svaka upotreba ženidbe, ako se vrši tako, da joj se ljudskom nakanom oduzima njezina prirodna snaga radjanja života, krši zakon Božji i naravni, a oni koji tako što čine, kaljaju se ljagom teškog grijeha" (Pijo XI. u "Casti connubii").

117/ Teškoća bračne problematike. Ova teškoća izvire iz činjenice, da je brak naravna i nadnaravna institucija, a čovjeku je teško izmiriti ili uskladiti ta dva svijeta. Brak je sakrament, mora biti odraz milosnog života; ne smije se promatrati izolirano od totaliteta kršćanskog života. S naravnog stanovišta bračni život predstavlja osobitu poteškoću radi stambenih, ekonomskih i drugih problema javnog života, osobito radi širenja krivih ideja o spolnom nagonu, radi smanjivanja čovječje odgovornosti. Bez sumnje u mnogim je slučajevima pitanje seksualnosti pitanje patologije, ali, dok ostaje u čovjeku moć samoodredjenja, dotle i ta djelatnost spada pod kvalifikaciju morala.

118/ Za ispravnu orijentaciju u pitanju bračnog onanizma. Načelno se pitanje bračnog onanizma lako riješi, ako se nastoji steći nauku o zlu činu "ex obiecto", odnosno o dozvoljenosti čina s dvostrukim učinkom, kako smo rekli u sv.I, br.55. Teškoća pitanja bračnog onanizma u pastoralnoj praksi neke ispovjednike navodi da traže razne "izlaze". Potrebno je držati na umu neka pravila za ispravno stanovište u tom pitanju. Ističemo, da tko dobro pozna načela morala u ovom pitanju, niti će se pozivati na neke "svoje" teorije i mišljenja, niti će proglasiti da načela moralke ne mogu rukovoditi praksom, već će slijediti "probatos auctores" te ispravno primijeniti nepromjenljiva, opća načela morala i na ovo pitanje.

Jedno od neispravnih stanovišta u pitanju jest ono, koje slijede neki ispovjednici tako te svu pažnju posvećuju grijesima DE SEXTO, kao da nema drugih, i to težih grijeha. Sv. Penitenciarija opominje, da o grijesima spolnosti treba voditi računa "aeque ac de aliorum peccatorum mortalium gravitate" (16.III.1886). Dapače, jer grijesi na području seksusa smanjuju i svoju težinu, zato opominje Billuart: "Ad haec attendant non pauci, qui spirituales haberi volunt et caeteros propter quosdam lapsus humanos supercilio pharisaico despiciunt, dum ipsi gravioribus peccatis superbiae, invidiae, detractionis etc. inficiantur"/66/

Ispovjedniku je osobito potrebna pastoralna razboritost, krepost ekvilibrija, ravnoteže. Proti ove kreposti griješe oni ispovjednici, koji se ne osvrću na stupanj vjerskog i duhovnog života penitenta, već od njega traže nasilna, nagla odreknuća, herojska djela, kao da se je lako riješiti okova navike i trajno svladavati prohtjeve seksusa, potencirane neposrednom blizinom poticaja na grijeh.

Ispovjednik mora znati, da ispovijed ne smije biti njemu na duhovnu pogibelj niti penitentu na sablazan. U tom slučaju, što se tiče intervencije ispovjednika u vezi s postavljanjem upita "melius est deficere quam

/66/ Billuart, OPERA, vol.I, br.151, str.94.

cum ruinae periculo excedere" (sv.Oficij 16.V.1943). Kao generalno načelo vrijedi opomena sv.Oficija, da ispovjednik neka ne zalazi na polje onanizma, osim ako postoji "positiva atque firma suspicio" (ist.mj.), niti smije pitati sve već samo one "in quos cadit firma suspicio seu prudens dubium" (sv.Pen.lo.III.1886). Lakomisleni postupak ispovjednika ne samo da može pružiti sablazan penitentu već i učiniti odurnim sakrament ispovijedi.

119/ Popustljivo, laksno stanovište u pitanju bračnog onanizma. Laksist je onaj koji potvrdjuje, odobrava onanističku metodu; onaj koji zlonamjerno šuti; tko načelno nikoga i nikada ništa ne pita o tom zlu; tko svakoga odriješi i uvijek odriješi; općenito ništa ne govori proti "zločinačke slobode" onih, koji onemogućuju prirodni tok zbivanja, t.j. začeće, a pribjegavaju onanizmu. Slično ocjenjujemo kao laksistu i onog ispovjednika, koji "altum silentium" uzima kao rješenje ili izbavljenje od neugodnosti, kada penitent ispovjedi taj grijeh, drugim riječima, takav ispovjednik šuti, kada čuje penitenta, da iznosi grijeh onanizma.

Jasno, da ovakve postupke moramo osuditi. Onaj ispovjednik, koji bi sebi povjerene vjernike ili sam naveo na zabludu onanizma ili barem ih u njemu potvrdio, odobrio ili o njemu zlonamjerno šutio, neka zna, da će "Vrhovnom Sucu za to izdajstvo svoje službe polagati strogi račun" (Pijo XI, CASTI CONNUBII). Ako penitent ispovjedi grijeh onanizma, a ispovjednik kao rješenje odabere "altum silentium", neka zna, da "suo muneri non satisfacit" (Sv.Pen.14.XII.1876; lo.III.1886). Tko bi ustvrdio, da uopće nije uputno pitati bračne drugove o pitanju, makar ispovjednik temeljito sumnjao da je po srijedi taj grijeh, ustvrdio bi što je "falsum, nimis laxum et in praxi periculosum" (Sv.Oficij, 21.V.1851). Laksistički ispovjednik postaje na svoj način sudionik u zlu, odgovoran za grijeh penitenta.

120/ Rigoristično stanovište. Rigorist se poznaje po tom, što: vrlo lako zanijeće odrješenje, računajući, da je to najlakše, pa neka se penitent misli; on traži izvanredne znakove pokajanja, kao gorke suze ili stvarne rezultate, t.j. da se penitent odjednom ostavi zle navike onanizma i to zauvijek; on svakoga pita o ovom grijehu; on svoju metodu smatra jedino ispravnom i t.d.

I ovaj postupak osudjujemo. Ispovijed nije definitivno posvećenje niti definitivno obračunavanje sa zlim navikama. Prava bol za grijeh i iskrena odluka penitenta, da se ne će na grijeh onanizma povratiti, mogu vrlo dobro stati s mogućnošću, dapače s predvidjanjem, i kao s nekom sigurnošću penitenta, da će ponovno upasti u grijeh/67/. Rekli smo u br.118, kada je opravdano postavljati penitentima upit o onanizmu. Za roditelje, koji imaju četvero i više djece, može se pretpostaviti, da im je u pitanju savjest čista; isto tako možemo pretpostaviti, da je savjest čista onom penitentu, odnosno da je taj svoj postupak regulirao pred sudištem savjesti, ako svake sedmice ili svakih petnaest dana pristupa svetoj ispovijedi/68/. Da li pak današnja dekadencija u pitanju onanizma daje solidnu bazu ispovjedniku, da uputi pitanje svakom penitentu, da dozna kako se odnosi na području ovoga grijeha? Jasno, da ne bi bilo uputno taj upit uputiti svakomu; niti je svako mjesto na isti način zaraženo tim grijehom. Svakako grad je više zaražen nego selo. Neka odgovori razboritost pojedinca.

Ispovjednik mora dati odrješenje penitentu, ako je ovaj "hic et nunc"

/67/ Boschi S.J., u reviji PERFICE, god.1960, str.27.
/68/ Isti, ist.mj.str.35.

dovoljno raspoložen. Svi se moralisti slažu u tome, da "absolutio conditionata licite impertitur et impertiri debet... si fundatus timor adsit ne dubie dispositi, si dimittantur sine absolutione, amplius non redeant" /69/. Ako je, dakle, penitent dovoljno raspoložen, mora se dati odrješenje u apsolutnoj formi, ako je pak dvojbeno raspoložen, ali se ispovjednik boji, da će penitent, ako ga otpusti bez odrješenja, raskrstiti s ispovijedi, može mu ispovjednik "pro sua prudentia", ili odgoditi odrješenje ili dati "sub conditione". Jedno dovoljno izvjesno očitovanje raspoloženja penitenta sastoji se u tome, da se prepusti ispovjednikovu vodstvu, jer to dokazuje dobru volju penitenta. Pastoralna je razboritost pozvana, da u pojedinim slučajevima odluči: da li dati odrješenje bezuvjetno ili uvjetno, da li odgoditi ili ne, da li pitati ili ne, ali iznesena načela vrijede za svakoga.

121/ Ispravno stanovište u pitanju bračnog onanizma. Potrebno je držati na umu, da opstoje objektivno dobri ili objektivno zli čini neovisno o našem mišljenju. Opstoje čini "qui habent deformitatem inseparabiliter anexam", rekao bi sv.Toma/7o/, a mi smo to iznijeli u sv.I,br.39. Ovu nauku ističemo osobito u doba situacionizma, relativizma, oportunizma kao i "moralis emergentiae", jer sve te zablude zanemaruju red objektivnog morala. Iz ovoga slijede neka prevažna načela:

A. Prvo načelo: Onanizam prakticiran na umjetni način, t.j. tako, da se upotrijebi kondom, tampon, pesarij, psudovagina, okluzorij i slična sredstva, i to, bilo inicijativom muža ili žene, proglasuje se po svom objektu teškim grijehom. Protivi se naravi u vrlo teškom pitanju; - takav postupak postaje izvorom tolikih i teških posljedica; - često je puta oštrim riječima osudjen od Crkve; - protivi se medjusobnom poštovanju i pravoj ljubavi i t.d.

Iz ovog načela slijede tri osobito važna zaključka: prvi, da nitko ne smije na ovaj način tražiti bračni dug, jer od početka i potpuno onemogućuje prirodni proces začeća; drugi, da ispovjednik ne smije dati odrješenje onom penitentu, koji nije spreman odreći se toga načina spolnog općenja;
3. treći, da prisiljena strana mora pozitivno reagirati i ponašati se kao "virgo opressa", t.j. ne samo u unutarnjosti ne pristati već se mora pozitivno opirati, koliko je fizički moguće i moralno dozvoljeno/71/, t.j. neka se ne opire, ako je ili kad je opiranje postalo uzaludnim, niti tako da izazove javnu sablazan, ali svakako se mora odupirati tako, da na licu, riječima i pokretima dokaže svoju odvratnost, a neki teolozi tvrde, da može preći i "ad corporalem pugnam, pugnis, alapis"/72/.

Moderni teolozi predvidjaju, da bračni drug, osobito i prvotno žena, može u slučaju umjetnog onanizma kapitulirati, recimo "cedere", popustiti kao svladana od jače sile, Noldin piše "pati"/73/, Häring još blaže piše o pasivnom stavu/74/, prema tome, po njihovom načinu izražavanja, žena može u tim slučajevima pripustiti bračni čin, ali samo "ex gravissimis causis" na pr. u slučaju da je muž naprosto fizički siluje, ili ako radi toga nastaju teške prijetnje, razmirice, ili pogibelj, da će muž tražiti druge žene i sl.

/69/ Fanfani, IV, br.322, str. 415.
/7o/ Sv.Toma, QUODLIBETUM 9, a. 15.
/71/ Lumbreras, CASUS, I, str. 42 i 28.
/72/ Isti, ist.mj.
/73/ Noldin, DE SEXTO, br.71.
/74/ Häring, III,str. 462.

Konstatirajmo, da se u ovom pitanju terminologija ili način izražavanja evolvirao, jer je sv.Penitenciarija, u slučaju kondomističkog općenja sa strane muža, tražila od žene, da nikako ne kapitulira već da se mora pozitivno opirati (3.VI.1916) na pr. agitirajući se, rukama gurati i sl.; u slučaju pak da muž pokušava sodomistički obavljati bračni čin "nulla plane de causa ne mortis quidem vitandae, licite potest uxor hac in re impudico suo marito morem gerere" (3.IV.1916).

B Drugo načelo: Onanizam prakticiran po prirodnoj proceduri t.j. tako, da se muž prije seminacije povuče ili da žena poslije koitusa nastoji vaginalnim pranjem ili kemijski odstraniti spermatozoe, ne predstavlja čin, s kojim bi odmah od početka, nužno bila združena zloća kao kod umjetno prakticiranog onanizma.

Prije svega dužnost je nevine strane, da ne odobri postupak druge strane, koja na taj način onemogućuje začeće. Nevina strana mora opomenuti, upozoriti drugu stranu, pokazati neslaganje s takvim postupkom, koliko je i dok je taj postupak grješan. Medjutim, u slučaju da se muž povuče prije seminacije, čin nije od početka "ex obiecto" zao, još manje je zao čin za muža, ako žena poslije koitusa nastoji odstraniti spermatozoe, a osim toga ljubav ne obvezuje uz veliku neugodnost, zato može biti opravdano, da nevina strana tolerira neispravan postupak druge strane, ako postoje važni razlozi, kao nasilje, strah od preljuba, prijetnje, svadje, psovanje i t.d. (Sv.Pen.15.XI.1816; 23.IV.1822 i t.d.). Tada se nalazimo na terenu nauke o činu s dvostrukim učinkom, o čemu u sv.I, br. 55.

U ovakvoj situaciji nevina strana, poslije nego je pokazala svoje negodovanje, može tolerirati postupak kao neko nužno zlo, zato može tražiti i dozvoliti bračno pravo, jer ona ne sudjeluje u formalnom grijehu zle nakane svoga partnera već se služi svojim pravom, a grijeh tolerira s teških razloga. Nevina strana, rečemo, drži se "passive", t.j. ne odobrava, ali se ne opire pozitivno kao u slučaju umjetnog onanizma, koji je od početka proti prirode, vrijedan osude kao uvijek zao čin.

U vezi s ispovijedi stanovište je jasno. Ako je nevinoj strani dozvoljeno pitati i dozvoliti bračno pravo (isključivši formalnu suradnju s protivnom stranom), ona se nije dužna više o pitanju ni ispovijedati, a ispovjednik je dužan toj nevinoj strani dati odrješenje, jer se radi o grijehu njena partnera, a ne o njezinom grijehu.

Bilješka: Neki teolozi naglasuju, da se muž, u slučaju da žena nekorektno postupa, mora poslužiti auktoritetom, pa i silom, da ženu odvrati od takva postupka/75/, drugi, naprotiv, teolozi upućuju na to, da je za muža dovoljan i manji razlog, da traži i dozvoli bračno pravo, jer je u slučaju spolno općenje za muža od početka do kraja ispravno/76/. Čini nam se, da onanizam u smjeru prirode i kod muža i kod žene treba prosudjivati po istom mjerilu, jer "utrique coniugi ab ipso matrimonii initio aequum ius et officium est quod attinet ad actus proprios coniugalis vitae" (kan. 1111).

122/ Kamo se danas pomiče težište problema bračnog onanizma? Opaža se, da teolozi nastoje dati definiciju spolnog čina, jer nije bez važnosti, da li se spolni čin bitno ili sa-

/75/ Merkelbach, III, br.955, str.960.
/76/ Boschi, S.J., u PERFICE, 1960, str.45.

NB! Sv. Pio XII. Zašto je molio Boga da bi liječnici pronašli način kako bi ljudi mogli zadovoljiti svojim seksualnim nagonima, a da se ne ogriješe o Božji zakon.)

mo integralno sastoji od suradnje obih partnera ili ne. Do sada smo imali osobito fiziološka sredstva proti začeća, kao "coitum interruptum" ili "reservatum", "copulam dimidiatam", i to smo zabacili kao proti Božjeg i proti prirodnog moralnog zakona. Imali smo i imamo mehanička sredstva, kao što su kondomi, vaginalne diafragme, kapsule, pesariji, "annuli intrauterini" i sl. I danas se prakticiraju razna kemijska sredstva kao pranja poslije akta, razne kreme, prašci, ali, dok je onanizam spriječavao i spriječava začeće "hic et nunc", danas se širi dublje zlo: sistematsko steriliziranje na lagan način. Postoje esperidine, koje onesposobljuju žensko jajašce, imobiliziraju ga, te ono ne može primiti muški spermatozoon. Postoje istamine, koje onemogućuju ugnjezdavanje ženskog jajašca, te ovaj izlazi netom se formirao. Poznati su razni progestogeni, koji odgadjaju ženski ciklus, izigravaju prirodu, onemogućuju oplodnju. Težište se, dakle, problema pomiče mnogo ispred bračnog čina.

Odgoditi mjesečno pranje s valjanih razloga, kao na pr. za glumice ili pjevačice ili športašice, ne moramo načelno osuditi, ali takav postupak postaje grješan, ako se prakticira u sklopu antikoncepcionalnih sredstava /77/.

U pitanju periodičkog uzdržavanja ili Knaus-Oginove metode (vidi gore br. 114, bilj.3) danas se upotrebljavaju možda sigurniji aparati za izračunavanje ciklusa plodnosti kod žene. To su aparati za mjerenje bazalne temperature, koja se mjeri netom se žena probudi. Opaža se, da se ta temperatura u doba ovulacije spušta, a u doba menstruacije podiže. Ti su aparati: termometar, dojilja zvan OVULA, Ziklotest, fiziotermijski termometar i dr./78/. Jasno je, da katolički moralist nema ništa proti uporabe ovih aparata kao ni proti menstruacionog kalendara, jer dozvoljava i periodičko uzdržavanje. Za sve je to potreban savjestan liječnik, a nije ga uvijek lako naći.

Bilješke: 1/Kada rečemo, da je nevinoj strani dozvoljeno "negative" ili "passive se habere" ne izričemo svu istinu. Nevina je strana dužna barem "interius repugnare", a to je nešto pozitivno, aktivno. Ne smije pristati na prisilu, ne smije pristati na veneričnu nasladu (iako je prirodno da osjeti neku fiziološku draž), zato "negative seu passive se habere sic est intelligendum quod, importans positivum dissensum interiorem, unam significet omissionem resistentiae externae seu obstaculi. Ideo melius est loqui de passive vel negative se habere EXTERNE, cum externe fas sit non obstare sive non resistere"/79/.

2/Isti moralist, Lumbreras/8o/, piše, da izrazi "corporis copiam facere" i "morem gerere" znače pozitivnu, formalnu suradnju, pristanak na čin zlobnog partnera, podlaganje tijela perverznoj njegovoj volji, dočim, da izrazi "negative sive passive se habere" uključuju samo materijalnu, negativnu suradnju, koja izuzima od grijeha, ako postoje vrlo teški razlozi za takvo stanovište. Neka lingvisti raspravljaju o pravom značenju izraza, ali nam se čini, da bi očita razlika, koju je sv.Penitenciarija 3.IV.1916. te 3.VI.1916. označila izmedju kondomističkog i sodomističkog

/77/ Boschi S.J., u PERFICE, 1959, str.5oo.
/78/ Isti, ist.mj. 196o, str.147.
/79/ Lumbreras, CASUS, I, br. 67, str.42.
/8o/ Isti, ist.mj., br.69, str.43.

Enovid – Anovlar (žena bi uzimala 20 dana u mjesecu, a njezin bi ciklus bio uređen od 28 dana kroz for mjeseci)
žene koje su upotrebljavali ove filule, pačeli su ženama sasti bikovi itd
Najnovije „Duphaston" bez ikakvih pasljedica!

načina spolnog općenja bila uzaludna, jer za svaku formalnu suradnju s grijehom drugoga može se reći, da nevina strana ne smije pristati "ne mortis quidem vitandae causa". Zar se u sodomističkom postupku ne krije neki viši stupanj protuprirodnog djelovanja nego u kondomističnom? Svakako, postoji neka nejasnoća u izrazima.

123/ Posljedice bračnog onanizma. Ne govorimo o zlim posljedicama za izumiranje obitelji i naroda, ističemo, da "najbolji specialisti sve više i više upozoruju na kobne posljedice za ženin organizam i njezine živce. To spolno varanje prouzročuje kod žene: funkcionalna poremećenja, boležljivu ekscitabilnost, nervozu srca, seksualnu averziju, uskraćuje joj djelovanje spermatske apsorpcije i t.d."/81/

124/ Da li se "amplexus reservatus" ubraja u onanizam? Bračni drug, muž, započme spolni čin, ali se unaprijed tako fiziološki i psihički susteže, da spriječava seminaciju ili poluciju. Navodno, s vremenom takav partner stekne vještinu, koja ga čuva od seminacije, a time od oplodnje. - Prije svega opažamo, da neki teolozi ovaj postupak nepravilno svode na pitanje nepotpunih spolnih čina, o kojima krepost stidljivosti, kako, izgleda, čini i Noldin/82/, jer spolni čin po svojoj naravi ide prema oplodnji-začeću-radjanju, dočim nepotpuni čini spolnosti, kao dodiri, nijesu neposredno finalizirani tim ciljem ili objektom. Radi se o započetom spolnom činu, a neki ga zovu "amplexus reservatus", da ga prikažu u blažoj formi, jer, ako bi ga prikazali kao "copula incoepta" ili "dimidiata" lako bi bilo uvidjeti neispravnost takve teorije, kako smo rekli gore pod br. 114, bilj.2.

Odbacujemo taj "amplexus reservatus" ili "copula sicca" s više razloga: a/ uključuje pogibelj polucije ili seminacije, a ova ima svoju naravnu svrhu, koja joj pripada po objektu, naime, da je opravdana jedino u prirodnom spolnom općenju u braku; b/promiče venerične naslade, seksualni hedonizam; c/odvraća bračne drugove od pomisli na bračne dužnosti i terete, a razvija kod njih pretjeranu nježnost, mlitavost; d/iskrivljuje smisao uporabe spolnih organa, koji su u službi života, a ne u službi naslade; d/Crkva se o pitanju vrlo strogo izrazila/83/.

14.IV.1964

TREĆE POGLAVLJE: POJEDINAČNO - SKUPNA PITANJA

Dok smo u prvom poglavlju raspravljali o spolnoj umjerenosti pojedinca u drugom pak o spolnoj čistoći u braku, ostaje nam, da bacimo pogled na neka pitanja, koja se tiču i pojedinaca i bračnih drugova.

/81/ Lavaud O.P., u SEKS.PROBLEMI, Zagreb 1939, str.119.
/82/ Noldin, DE SEXTO, br. 93.
/83/ MONITUM S.OFFICII, u AAS od 4.VIII.1952, str.546; vidi Haring O.P. ESTNE ANPLEXUS RESERVATUS INTRINSECE MALUS, Rim 1956.

125/ Da li je spolni nagon neodoljiv? Ima bolesnih tipova, ima seksualno baštinjenih perverznosti, ali ni navike ni nasljedja ne mogu opravdati onoga koji je svijestan i voljan svojih čina, jer dok svijesno i voljno postupa, dotle je i odgovoran. Potrebno je umanjiti snagu seksualnih prohtjeva, i postati gospodarom svih svojih nagona, napose najtežih, a to su ti seksualni.

126/ Da li spolna suzdržljivost škodi zdravlju? Neki govore, da neiskorištavanje spermatozoa navlači na organizam odrasloga neke bolesti. To je površno rečeno, jer se narav sama brine za rasterećenje na pr. nesvijesnom polucijom. Nijedna neuropsihička, psihoneurotična pojava, nijedna psihoza ne nastaje radi spolne suzdržljivosti, osim ako se radi o tipu koji je "aliunde" bolestan ili je sam popuštanjem u mašti došao dotle, da je postao malo sposoban upravljati spolnim nagonom. Što se ne izlučuje spontanom seminacijom, na pr. u snu, apsorbira se od limfatskih sudova, te se krv ponovno obogaćuje.

Niti je istina, da spolno suzdržavanje radja spermatoreu ili čestu spontanu seminaciju, jer ta se bolest najčešće pojavi kod onih, koji popuštaju samobludu a ne kod onih, koji se razumski suzdržavaju. Spermatorea dolazi takodjer kao posljedica drugih bolesti na pr. anemije, skrufula ili tuberkuloze žlijezda i t.d. Činjenica pak dokazuje, da celibatari žive zdravije i duže. Koga neprestano uznemiruje putena požuda neka se ženi ili uda, ali nikada ne smije popuštati neobuzdanom nagonu (I Kor 7, 8-1o). Spolna je umjerenost krepost, prema tome postupa po diktatu razuma uvijek i svugdje.

127/ Nije li katolički seksualni moral prestrog? Strog je, kako je strog i naravni moral. Uostalom, bolja je i strogost ondje, gdje i manja popustljivost može imati tragičnih posljedica. Katolički naime seksualni moral razlikuje ove tri stvari: a/ sakramentalnost ili ženidbu vjernika, koja je nerazrješiva i jedinstvena, i to spada na božansko pravo; b/ redovnički zavjet spolne čistoće, na temelju savjeta iz Evandjelja, i to se regulira zakonima crkvenoga prava; c/ spolnu čistoću bilo u braku bilo van braka, i ta spada na naravno ili prirodno pravo, i tu spolnu čistoću traži katolički moral od svakoga, jer to traži prirodni moralni zakon.

128/ Kat. seksualni moral u pravoj mjeri. On ne mimoilazi seksualna pitanja, on nije moral "smokvina lista", već gleda tim pitanjima ravno u lice. Ne potcjenjuje spolni nagon, jer zna za njegovu razornu snagu; ne proklinje ga, jer je djelo Božjih ruku u evoluciji čovječanstva; ne igra se tim nagonom, jer zna kako je pogibeljan, ako mu se popušta. Nadasve pak ističemo, da je kat. seksualni moral upućen teocentrijski: sve prema Bogu, u podredjenosti duhu i milosti. Nije li veliki uspjeh kršćanstva u tome, da i samu milost Božju nekako prisiljava da dodje i pobožanstveni spolnu snagu u čovjeku? Čovječje tijelo doživljuje svoju veličinu u podložnosti duhu, svoje pobožanstvenje u službi milosti.

129/ Seksualni odgoj. Prije svega spominjemo, da iluminizam luta izvan staze istine, kada zastupa mišljenje, da je o seksualnim pitanjima dovoljno "znanje", pa da će grijeha nestati. To znači ignoriranje stvarnosti, voditi moral u propast. Pi-

tanje seksualnog morala jest prvotno pitanje volje i milosti, kako je očito na pr. iz govora Pija XII. dne 2.XI.1950. te iz drugih dokumenata Crkvenog Učiteljstva. Katolički moral upućuje na opasnosti spolnog nagona,na teškoću odgoja djece. On osudjuje preventivno i nediferencirano upućivanje mladosti u seksualna pitanja, a potiče najprije na ljubav prema spolnoj čistoći, na potrebu suzbijanja spolnog nagona, na upotrebu naravnih i nadnaravnih sredstava seksualnog odgoja/84/. Medju raznim štetnim pojavama odgoja možemo ubrojiti koedukaciju, o kojoj govori instrukcija "De iuvenum utriusque sexus promiscua institutione" od 8.XII.1957. Općenito možemo reći, da spolni odgoj moraju dati roditelji i odgojitelji; odgoj mora biti individualan, u povjerenju, postepen prema dobi i spolu, prirodan, spontan, usmen; svećenik ne smije taj odgoj davati kod ispovijedi.

Bilješka: Razna pitanja o seksualnoj problematici na pr. o seksualnoj iniciaciji ili o stanovištu ispovjednika prema tim pitanjima prebacujemo na pedagogiju i na pastoral; pitanja pak o sterilnosti, seksualnim psihoneurozama i sl. spadaju na pastoralnu medicinu/85/. Upućujemo na kratak prikaz "De causis et remediis luxuriae" na Merkelbacha O.P., koji je u svojim "Quaestiones pastorales" sv.I, DE CASTITATE ET LUXURIA" raspravio i to pitanje na str. 82-98.

---

14. IV. 1964

V. KREPOSTI SUDIONICE UMJERENOSTI

Koje su to kreposti? Naveli smo ih gore pod br. 57. Navesti ćemo ih redom Sume i onim redom, kojim ih obično navode tomisti kao Merkelbach i drugi. Ako ih kratko obradjujemo ne znači, da im je neznatna vrijednost, već da prilike nekako prisiljavaju na kratkoću, a s druge strane njihova se problematika lako svodi na problematiku glavne kreposti, naime umjerenosti.

§ 1. Otpor nasrtajima požude

130/ Pojam. "Continentia" je dispozicija volje, da odolijeva osobito teškim požudama na polju nagona za hranom i spolnošću. To pretpostavlja da se u čovjeku odvija borba, da na nj jurišaju faktori ili tamne snage nagona, koje idu za tim, da zauzmu mjesto vodiča, a to mjesto pripada samo razumu i milosti. Budući je spolni nagon najjači, to otpor nasrtajima spolnosti ukrasuje čovjeka pravim nazivom "continens" - izdržljiv. Bolje bi bilo da uopće nije potreba odolijevati, da se te snage uopće ne bune, ali, ako se bune, dobro je da im se odoli. Ta se krepost nalazi u volji ili htijemju, koja vodi borbu za prevlast razuma.

/84/ Vidi literaturu u DIZIONARIO, str.489; Haring, III, str.428 i t.d.
/85/ DIZIONARIO, str.1175.

131/ Izvor. Zašto u čovjeku nastaje ta borba? Bez sumnje nasrtaji požude nijesu kod svakog čovjeka isti. Mnogo ovisi o temperamentu, o okolnostima odgoja i ambijenta, u kojemu se živi. Tko griješi proti kreposti izdržljivosti ili "continentiae" na seksualnom području redovito manje griješi, jer strast umanjuje svijesnost i voljnost; strast uključuje prolaznu neurednost, ona lako prodje i donekle se lakše liječi.

132/ Sredstva odgoja. Za uspješan otpor nasrtajima požude treba se latiti naravnih i nadnaravnih sredstava. Higijenska su sredstva: umjerena hrana, izbjegavanje besposlice, zaposlenost, umjereno spavanje, eventualna liječnička njega i kontrola. - Moralna borba: kloniti se odgojnog promiskuiteta, kako smo rekli, i kako se može vidjeti i u enciklici Pija XI. o kršćanskom odgoju od 31.XII.1929, bježati od prigoda, odlučno i brzo odbaciti te nasrtaje.- Nadnaravna su sredstva: sakramenti ispovijedi i sv.pričesti, pobožnost prema bl.Djevici,vježbanje u praksi prisutnosti Božje, povjeravanje duhovnom vodstvu i t.d.

Svakako ova borba ima svoju dobru stranu, jer pohota je u čovjeku ostala i poslije krštenja "ad agonem". Znamo pouzdano, da "nocere non consentientibus et viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet. Quin immo qui legitime certaverit, coronabitur" (Denz.792).

Bilješka: Ova krepost posjeduje neke elemente kreposti umjerenosti, jer slijedi diktat razuma, koji naredjuje, da se čovjek opire pohoti, ali podnosi nasrtaje pohote, što nije znak potpune kreposti/86/. Ima ih, kod kojih je spolna pohota nikakva, nema je (seksualna anestezija), kod drugih je smanjena (hipoestezija), nijesu rijetki s pretjerano naglašenim spolnim instinktom (hiperstezija), dok ima i deviacije toga nagona (parestezija).

§ 2. Umiljatost

133/ Pojam. "Mansuetudo" ili umiljatost regulira srdžbu, reagiranje na neugodne podražaje. Reagirati kako razum diktira to je dužnost kreposti umiljatosti. Njena je uloga dvostruka: suzbijati srdžbu, ako nema opravdanja za srdžbu, opravdanu pak srdžbu moderirati, da ne predje granice. Kao što je apatija ili indiferentnost neki minus, tako je bijes eksces umjerenog reagiranja, opravdane srdžbe.

134/ Odlike. Naravni moralni zakon zahtijeva,da afekt srdžbe bude u granicama razuma, jer njemu je najteže odolijevati. Nije li Krist pozvao da ga slijedimo u toj umiljatosti srca? (Mat.11,29). Iz gorkih plodova ili zlih posljedica srdžbe najbolje možemo uvidjeti veličinu umiljatosti, jer srdžba po sebi nagoni, da se slijedi afekt, a ne razum. Ova krepost mora biti osobita odlika svećenika, jer najbliže dovodi Kristu, koji je bio blaga i ponizna srca, a osim toga ona je moćno sredstvo osvajanja duša.

135/ Sredstva sticanja. Sredstva, koja služe za obuzdavanje oholosti,služe za sticanje umiljatosti. Nije li poniznost najjače sredstvo, da čovjek bude umiljat? Nije potrebita duhovna jakost, da čovjek ne podlegne nasrtajima srdžbe? Kao što je potre-

/86/ Sv.Toma, IN ETH.AR. br. 883.

bito živine gladiti, da se stišaju, da ne budu bijesne ("manu-assuetus"), slično je potrebito samosvladavanje, suzbijanje poriva srdžbe, da ne nastaje kada ne smije, te da ne predje mjeru, kada je opravdana.

§ 3. Blagost

136/ Pojam. "Clementia" označuje krepost, kojom se moraju odlikovati nadležni da radije blaže kažnjavaju nego strože, ako je to u skladu s razumom. Bez sumnje potrebito je i kažnjavati, ali razumijevanje, opraštanje, blagost mnogo je Kristu svojstvenija (Iv. 4,2).

137/ Oprečne mane. Eksces se nalazi u okrutnosti, t.j. kada se kažnjava više nego je krivac zaslužio; ako pak netko kažnjava i bez krivnje te se nekako nasladjuje što drugi pati, govorimo o saditmu ("feritas" ili "saevitia").

Defekt je u popustljivosti, koja otpušta zločin, kada ne bi smjela otpustiti. Popustljivost će biti laki ili teški grijeh prema lakoći ili težini štete ili sablazni, što slijede iz njena postupka. Zajedničko dobro traži, da se zločini ne ostave nekažnjenima. Mir zajednice traži, da se disciplina čuva pazeći budnim okom na rušitelje mira. Mudrac će znati ujediniti blagost sa zahtjevima pravde, umiljatost sa zahtjevima discipline. Pravi će starješina ipak više biti sklon na milosrdje nego na kažnjavanje, jer i Bogu je "proprium misereri semper et parcere".

§ 4. Poniznost

138/ Pojam. Kao moralna krepost uključuje obuzdavanje težnje za neurednim isticanjem vlastitih odlika. To se dogodi, ako netko smatra da ima sam od sebe, što je od Boga (I Kor. 4,7), ili da je te odlike od Boga zaslužio (II Kor. 3,5), ili se hvali da ima, što nema (Apok. 3, 17), ili svijestan svojih odlika druge prezire i nastoji se izdizati iznad ostalih (Tit. 2,15). Ne radi se, dakle, o tome da poniznost laže, već da, kao krepost, traži, da se istina prizna, ali sklanja na to, da radije uoči tudje odlike, zato sebe smatra manje zaslužnim.

139/ Temelj duhovnog života. Ona drži na uzdi egoizam, najjaču zapreku na putu savršenstva. Ona rado sluša, rado se povjerava vodstvu svetih duša, napose vodstvu Božjih nadahnuća (Mat. 18,4). Nije ipak poniznost najviša od svih kreposti, po objektu su teološke uzvišenije, po službi je nadvisuje razboritost. Poniznost se ističe iznad ostalih kreposti moralnoga reda, jer dok druge kreposti spremaju čovjeka da slijedi razboritost na odredjenom području, na pr. dok duhovna jakost sprema čovjeka da odolijeva teškoćama ili pogiblima, poniznost čovjeka podlaže vodstvu razuma ili razboritosti na svim područjima.

140/ Kako se manifestira? Ponizan čovjek priznaje, da je pred Bogom ništa, jer je Bog punina savršenstava (Iz. 40,17); on priznaje svoju grješnost (I Kor. 10,12) i osjeća dužnost da bude budan; osjeća, da nije vrijedan Božjih darova, da je nesposoban za nadnaravne darove (II Kor. 3,5); on se u sretnim časovima ne uznosi, u bolnim ne očajava (Filip. 4,12); radije podnosi da ga drugi preziru nego hvale, ali budno pazi, da i poniznost ostane u granicama kre-

posti, da ne predje mjeru, na pr. da isticanje svojih nedostataka ne bude drugomu na sablazan.

141/ Stupnjevi. O tome govore knjige duhovnog života. Sv.Bernard ovako sintetizira te stupnjeve: "Humilitas alia sufficiens, alia abundans, alia superabundans: sufficiens, subdi maiori nec praeferre se pari; abundans, subdi pari nec se praeferre minori; superabundans, subdi minori"/87/.

142/ Oprečne mane. Eksces se nalazi u onom neurednom potcjenivanju samoga sebe, kao u nekoj abdikaciji svoje časti i dobra glasa; defekt pak se nalazi u oholosti, o kojoj u sv.I,br.132.

§ 5. Umjerena težnja za znanjem

143/ Pojam. U čovjeku se nalazi želja za znanjem, ali se nalazi i neka tromost, sklonost da izbjegava napor. Potrebita je krepost koja će regulirati želju za znanjem i poticati na ustrajnost u traženju istine. To je "studiositas" ili umjerena težnja za znanjem.

144/ Oprečne mane. Eksces se ostvaruje i na području intelektualne i na polju sjetilne spoznaje. Pretjeruje intelektualac:koji zapostavlja ono što mora znati, a posvećuje se samo onomu što mu je koristno; koji traži znanje od onoga, od koga ne smije na pr. gatanjem; koji proučava stvorove, ali tu spoznaju ne usmjeruje niti podredjuje spoznaji Boga; koji nastoji doprijeći do istina, koje nadilaze njegov um, što lako dovede do zabluda. Pretjeruje čovjek na području spoznaje sjetila na pr. ako posvećuje rad spoznajnih sjetila promatranju nekorisnih ili štetnih predmeta, kako pretjeruje onaj koji želi doznati tajne, da može koga ozloglasiti, ili onaj koji gleda osobu, da je požudno zaželi.

Defekt se nalazi kod onoga, koji hotice ne nastoji znati, što mora znati prema svom staležu. To neznanje zove grješnim neznanjem, jer mu se čini, prouzročeni tim neznanjem, ubrajaju kao grješni "in causa".

145/ Kvalifikacija. Znatiželja po svojoj naravi ne prelazi laki grijeh, jer je zloupotreba dobre sposobnosti, želje za znanjem. Lako postane smrtnim grijehom; a/ako netko iz neuredne ljubavi za znanjem krši pozitivne zakone na pr. slušanje Mise, ili gleda uzbudljive slike te se izlaže pogibli grijeha, ili čita ljubavne romane i škodi svojoj duši; b/ako netko nastoji doznati ono, što će mu služiti da drugomu teško naškodi; c/ako se služi nepoštenim sredstvom na pr. otvarajući pisma, sileći da drugi prekrši strogu tajnu.

Lijenost u znanju, manjak znanja biti će laki ili teški grijeh prema tome, koliko je netko dužan znati, i u kolikom je stupnju odgovoran za neznanje; tako može teško sagriješiti ispovjednik koji ne zna riješavati obične slučajeve savjesti, advokat ili sudac koji ne zna riješavati što mora znati, pa tako drugomu naškodi.

/87/ Sv.Bernard, SENTENTIAE, br. 37.

§ 5. Čednost

146/ Pojam. Čednost je krepost koja regulira vanjski čovjekov nastup, vanjske njegove kretnje. I one mogu preći granice razuma. Krepost čednosti kao da nam predočuje poseban stil, harmoniju vanjštine.

147/ Na što se odnosi? Njezin je objekt osobito vanjski nastup u hodu, glasu ili govoru, gestikulaciji, a proteže se dalje i na igru te na odijevanje i ukras tijela.

Krepost koja regulira težnju za odmorom i zabavom u igri zove se eutrapelija. Ta krepost navodi na to, da se ne igra na način koji vrijedja stidljivost; da se ne troši u igri vrijeme potrebito za poslove svoga staleža; da igra odgovara spolu, službi, položaju. Ta ista krepost potiče da ne odbijaš svaku igru, da ne smetaš preko mjere one koji žele igrati u granicama razuma.

Čednost u nošnji nameće ženskim osobama mnoge dužnosti. Dozvoljeno im je da se ukrasuju prema običajima svoga kraja, čuvajući uvijek jednostavnost i ponos (I Tim. 11,9). Ako se ženska osoba pretjerano ukrasuje, uljepšava i sl. redovito može lako sagriješiti, a može i teško, ako to čini, da druge zavede na grijeh, ili ako tim postupkom druge sablazni. Mnogo treba računati na običaje mjesta i vremena kao i na druge prilike ili okolnosti. Što je veća pogibelj grijeha ili sablazni, to je manje dozvoljeno pretjeravanje u odijevanju ili uopće u nastupu.

Bilješke: 1/Ples, kino, kazalište, cirkusi i t.d. ne mogu načelno ili apriorno biti osudjeni, ali po naravi postaju zabranjeni, ako navode na zlo i koliko navode na zlo ili sablažnjuju. Na upit, dakle, da li je dozvoljeno pohadjati te plesove, balete i sl. ne može se apriorno odgovoriti, već treba gledati na narav igre, na cilj pohadjanja, na sve okolnosti mjesta i osoba, u kojima se te zabave priredjuju. "Et cum valde difficile sit choreas, etiam inter bonos, totaliter impedire, optimum remedium erit choreas pro posse moralizare, id est curare quod, saltem pro bonis, choreae modo honesto exercitae habeantur"/88/.

2/Pitanje sporta predstavlja u današnjici vrlo akutno pitanje, jer se danas može govoriti o sportomaniji. Rekli bi stari, da manjak zanimanja za igrom označuje neku primitivnost ("agroichia"), dok pretjeranost u igri zaslužuje naziv "bomolochia", jer kako je soko (bomos) letio iznad žrtvenika bogova, da nešto uhvati, slično pretjerani šaljivdžija ili igrač uvijek ide za tim, da sve okrene na šalu ili u igru/89/.

3/Mnogi su nastupi u modernom životu stavili pred moraliste dužnost, da ih ispitaju u svijetlu moralnih načela, na pr. natječaji ljepote. Lako je načelno riješiti pitanje, jer koliko ti natječaji vrijedjaju koju krepost, sablažnjuju ili pružaju prigodu grijeha toliko su i vrijedni osude, t.j. za rješenje je dovoljno dovesti u pamet već poznata načela.

4/Kolika je važnost kreposti umjerenosti za život ne može se ni izreći. Pojedine pak kreposti, koje sudjeluju u njenom

/88/ Fanfani, III, br.185.
/89/ Sv.Toma, IN ETH.AR.br.353; DIZIONARIO, str.394, 1388, 1392.

objektu zasijecaju u suštinu života i djelovanja. Nije li oholost na čelu tolikih sistema, pokreta, nastupa modernog čovjeka? Nije li humanizam, racionalizam i drugi sistemi pretjerano isticanje čovjeka ili pojedinih njegovih odlika? Nije li luksus, kozmetika, parfemomanija i t.d. zalutalost, način uzaludnog trošenja, način izazivanja "ad libidinem"? Ne uvijek, ali često.

5/Sv.Toma pita da li postoje posebne zapovijedi u sv.Pismu u odnosu na krepost umjerenosti. Odgovara, da je izričito samo zabranjen preljub, jer očito vrijedja vanjski ili društvemi život. O detaljima u Dekalogu nema izričita spomena, dapače: "Non poterant aliqua praecepta communia affirmativa de temperantia dari, quia usus eius variatur secundum diversa tempora, sicut Augustinus dicit, et secundum diversas hominum leges et consuetudines" /9o/. Isto tako neka u Dekalogu zapovijedi o nošnji, jer nijedna nošnja ne vrijedja čast bližnjega, ne unosi nered u ljudske odnose, kao što unosi kradja, ubojstvo i t.d.

6/Ovim traktatom završavamo izlaganje moralnih kreposti. Iznijeli smo ih po njihovu dostojanstvu. Tko želi steći krepost mora postupati protivnim redom: najprije obuzdati strasti požudnog područja, onda strasti gnjevnog ili otpornog, poslije toga urediti odnose prema drugomu, i tako će i razboritost biti potpuna. Moralne kreposti osposobljuju čovjeka da provodi savršen život. Praksa tih kreposti sačinjava aktivan život, ali time disponira na kontemplativan život, koji se osobito sastoji u praksi bogoslovskih kreposti i darova D.Svetoga/91/

==========

/9o/ Sv.Toma, II-II, q.17o, a. 1 ad 3.
/91/ Isti, II-II, q.18o, a.2.

T R E Ć A K N J I G A

KRŠĆANIN U POSEBNIM ŽIVOTNIM SITUACIJAMA

Sv.Toma, II-II, q. 171-190

Prva knjiga u posebnoj moralci raspravljala je o počelima ljudskih čina općenito t.j. o komponentama ljudskog čina u sebi. Druga knjiga je promatrala ta počela napose, t.j. o bogoslovskim krepostima kao i o krepostima moralnoga reda posebno. Sve te kreposti spadaju na sve ljude i na sve njihove situacije. Život pak pruža neke posebne prilike ili situacije, zato sv.Pavao piše: "Milosni su darovi različiti... i različite su službe... i različna su djelovanja... svakomu se daje objava Duha na korist" (I Kor. 12,4-6). Iz ovih riječi vadimo nauku o različitim karizmima ili "gratiis gratis datis".- Osim toga nalazimo u sv.Pismu dva karakteristična načina života: aktivni i kontemplativni život, Martu i Mariju (Luk. 10,38-41).- Konačno, različite su u Crkvi službe i staleži (Efež.4,11; I Kor.12,5). Zato ovaj zadnji dio moralke dijelimo na tri poglavlja: karizmi-aktivni i kontemplativni život-razni staleži i službe.

Moderni mnogo govore o profesionalnoj moralci, pod koju svrstavaju na pr. liječničku, farmaceutsku, sudačku, advokatsku deontologiju/1/,ali to nije otkriće novih vremena, nov je samo naziv. Bez sumnje potrebno je ustvrditi, da svaki kršćanin u Crkvi posjeduje posebnu hierarhijsku situaciju, svaki zaprema posebno mjesto, prima neke posebne darove. Uloga vjernika, uloga laikata mora sve više doći do izražaja u Crkvi, jer oni su Crkva, zajednica duša na zemlji/2/. Ne smije se dogoditi, da vjernici budu samo kao smjerni jaganjci, koji puštaju da se strižu i blagoslivljaju,njihova uloga mora postati sve aktivnija.

Nije, dakle, potrebno na ovom dijelu previše insistirati, jer krepposti pojedinca to su aplikacije zajedničkih kreposti, aplikacije na posebnu situaciju, koju mu donosi život. Koja je krepost toliko potrebita jednom starješini ili nosiocu vlasti, ako ne upravna razboritost i razdiobna pravednost. Tako i o drugima. Korisno je, ipak, posebno promotriti neke od tih situacija, da opća nauka primi svoju konkretniju jasnoću.

PRVO POGLAVLJE: O KARIZMIMA

Pod tim razumijevamo duhovne darove ili posebne milosti, udijeljene od Duha Svetoga odabranim pojedincima, ali u vidu zajedničkog dobra ili interesa Crkve. Jasno je, da rasprava spada na ovaj dio moralke, jer se ovdje raspravlja o odlikama ili krepostima, koliko spadaju na pojedine ljude ili kršćane kao nosioce posebnih vrednota. Ovaj se dio bavi dinamizmom, finalitetom konkretnog života. Nauka se bazira osobito na I Kor. 12,4-11; 28-30; Ef.4,11.

/1/ DIZIONARIO, str. 1451.
/2/ R.Aubert, LA TH.CATH.AU MILIEU DU XX SIECLE, 1954, str.52.

148/ Na zasadama naravi. Općenito je poznato, da se ljudi radjaju s različitim sposobnostima. To je dokaz bogatstva naravi. Davno su pogani opazili, da ima ljudi, koji su obdareni od prirode, i koji su stekli takve kreposti, da su izgledali kao neka nadljudska bića, ne obični smrtnici. U staroj Grčkoj, od udivljenja prema izvanrednim krepostima kojeg pojedinca, rekli bi: "Iste est vir divinus"/3/, jer je u njemu osobito odsijevala neka krepost na nadnormalni način.

§ 1. Porijeklo - razvoj karizama

149/ Porijeklo. Sv.Pavao iznosi (I Kor.12), da se na mnoge prve kršćane bio izlio Duh Sveti na svetom krštenju, te ujedno da ih je obdario posebnim darovima, kao darom jezika, darom tumačenja, darom da uzmognu valjano upravljati općinom vjernika. U Korintsku su se Crkvi bile uvukle neke neurednosti u upotrebljavanju ovih darova, udijeljenih za dobro Crkve. Sv.Pavao iznosi nauku o pravoj vrijednosti tih darova. Oni izgledaju kao pratnja kršćanskog života, u odnosu su sa stupnjom i žarom toga života, odgovaraju njegovim potrebama. Razumljivo, da je na početku kršćanskog života bilo kolektivnih karizama, ali ovi su postepeno ustupili mjesto pojedinačnima.

150/ Razvoj nauke. U XII. i XIII. stoljeću teolozi konstatiraju, da ti karizmi ili duhovni darovi nijesu povezani. Osim toga opažaju, da su isti darovi bitno uvjetovani time, da služe na dobro vjerske zajednice. Iz ovih konstatacija teolozi zaključuju, da preko tih darova ne dolazi Duh Sveti kao preko posvećujuće milosti. Oni su manje vrijednosti od posvetne milosti. Uza sve to, oni nadilaze narav, zovu se "gratiae gratis datae", jer svaki od njih "supra facultatem naturae et supra meritum personae homini conceditur"/4/.

151/ Apologetsko-povijesni moment. Čudesa, proroštva i drugi duhovni darovi služe kao znakovi božanstva Objave. U mistici ih gledamo kao znakove svetosti ili kao pozive na puninu milosnog života. Imaju li vrijednosti u moralci? O njima sv.Toma raspravlja u moralci, i to o darovima proroštva ili spoznaje u II-II, q.171-176; o darovima u vezi s govorom u q.176-177; o darovima djelovanja u q.178. Znači, da ti darovi posjeduju neku životnu dinamiku, neku relaciju prema zadnjoj svrsi. Vrijeme je nekako ovu raspravu bilo zapostavilo. God. 1920. piše jedan teolog: "Les charismes pouvaient en jour disparaitre sans priver l'Eglise d'aucun organe indispensable"/5/. Danas se ovaj dio teologije ne smatra arhaizmom, već se o njemu pišu komentari i izvan pozitivne teologije. Osobiti je inpuls dobila ova nauka o karizmima poslije enciklike "Mystici corporis Christi" Pija XII. od 29.VI.1943. Karizmi igraju ulogu u unutarnjem rastu i u vanjskoj ekspansiji Crkve. Ti su karizmi kao dokaz imanentne, žive djelatnosti Duha Svetoga u Crkvi, zato ih ne će nikada nestati.

/3/ Sv.Toma, IN ETH.AR. br. 1300-1303.
/4/ Sv.Toma, I-II, q.111, a.1; II-II, q.172, a.4.
/5/ Prat, LA THEOL.DE S.PAUL, 1920, I, str. 521.

§ 2. Klasifikacija

152/ Analitički pogled. Karizmi su jeka kolektivnog života i djelovanja u zajednici Crkve. Zato ih dijelimo na tri područja:

a/ Područje kulta. Tu imamo osobito dar "jezika". Ovaj dar (I Kor.14) nije onaj dar Duhova (Dj.Ap. 2,11), jer Pavlov dar zanosi pojedinca, njim on govori tajanstvene riječi, drugi ga ne razumiju, on slavi Boga, daje oduška nagomilanim osjećajima, ispoljuje intimne religiozne emocije, to je mistična pojava slavljenja Boga. Nije li u tom, kao i kod drugih darova, očit dokaz rasta i sjaja Crkve? Nije li ta pjesma duše kao početak nebeske pjesme u viziji Trojednoga? Prvi zov u vječnost?

Broj se vjernika umnažao. U zajednici je vjernika dolazilo do nekih neurednosti, konfuzija. Bilo je potrebno da se disciplinom urede ti nastupi. To se i sredilo. Dar se jezika i danas nalazi u mnogim djelima pisanim pod darom mudrosti i znanja. Nalazi se u molitvama nadahnutim Duhom Svetim, napose u proroštvima i u čudesima, jer svi ti darovi otkrivaju veličinu i slavu Božju.

b/ Područje propovijedanja - naučavanja. Propovjednik najprije mora znati, što ima propovijedati. Propovijedanjem poučava. Nauku potvrdjuje čudesima, ako ga ne razumiju, potrebit mu je dar raznih jezika. Neki od karizama ga osposobljuju, da naviješta božanske istine (dar vjerske izvjesnosti, dar riječi mudrosti i znanja), neki darovi potvrdjuju te istine (dar liječenja, dar čudesa, proroštvo i razlikovanje ili spoznavanje duhova), neki mu pomažu u propovijedanju (dar jezika i dar tumačenja).

Tih darova i danas ima u Crkvi. Oni omogućuju ispravno shvaćanje, nepogrešivo naučavanje, efikasno provodjenje božanskih istina. Ne govori li u Crkvi karizam infalibiliteta? (D.1837). Zar nije svakom kršćaninu potrebit dar propovijedanja, kad svaki vjernik mora donekle poučavati, braniti, zastupati, tumačiti i svjedočiti za vjerske istine?

c/ Društveno područje. Sv.Pavao govori o karizmima "pomaganja, upravljanja" (I Kor. 12,28). Oni priskaču u pomoć osobito u društvenim nevoljama, u komplikaciji društvenih odnosa. Onoga pozivaju u svećenički stalež, onoga osposobljuju za razne službe u Crkvi, orijentiraju pojedince na razne radove korisne Crkvi, daju zajedničkom vjerskom životu normu, ritam, zanos, oplodjuju djelovanje, daju efikasnost riječima apostola božanskih istina. Ako se ponosimo načinom širenja, plodovima bratske ljubavi u Crkvi, to moramo pripisati djelovanju ovih božanskih darova (D.1794). Crkva se tim darovima ukrasuje, učvršćuje, ujedinjuje, širi.

§ 3. Sintetički pogled

153/ Narav tih darova. Nijesu ni entitativni ni operativni habitus: i, ne posvećuju bitnost duše, već spadaju na "esse intentionale", oni su prolazno djelovanje na riječi ili kretnje obdarenika, da ove posluže kao sredstvo za postizavanje cilja: zidanje i rast Crkve u vjeri i ljubavi (Ef. 4,13-15). Propovjednik govori, Duh Sveti obraća srce, karizmi su kao "causae dispositivae" u tom poslu obraćenja i kolektivnog posvećenja Crkve. Ti darovi predstavljaju "ens fluens", ili "ens transiens", pokret, impuls ili djelovanje kao što na pr. onaj koji piše daje impuls peru, s kojim piše, koje služi za postizavanje učinka, koji nadilazi proporciju njegove naravi.

154/ Veliki radius. Svakako su neodjeljivi od Duha Svetoga, koji rasvjetljuje, oživljuje Crkvu, jer čini plodnim propovijedanje i djelovanje propovjednika ili sijača Božje riječi. Propovijedanjem dolaze novi članovi u Crkvu, karizmi, dakle, imaju socijalno značenje. Imaju i neko kozmičko značenje, jer andjeli čovjeka iluminiraju, čovjek djeluje na čovjeka pomoću ovih karizmatičnih darova, time se ostvaruje neka interakcija/6/. Razlikovanje duhova osobito služi za sredjivanje medjusobnih odnosa, za neki kolektivni stil Crkve, za zdravlje njenog organizma.

§ 4. Vrijednost

155/ Darovi i svetost. Oni su pratnja kolektivne, globalne svetosti, a ne moraju biti jeka individualne svetosti, zato je u početku Crkve bilo više ovih darova, jer je trebalo izgradjivati Crkvu. Karizmi ne čine sveca, ali je ipak istina, da što je viši stupanj svetosti u nekoj vjerskoj zajednici, to je povoljnija podloga za brojnije karizme. Većem žaru ljubavi Bog nadodaje više darova, većoj revnosti dijeli više plodova.

Postoji veza izmedju svetosti obdarenika i darova. On je prvi obdarenik, on postupa ispravno, i Crkva razlikuje pseudokarizmatičare od pravih. Osim toga obdarenik sluša Duha Svetoga, drži se pravila ili reda, ne zalazi na polje drugih darova ili drugih obdarenika, osjeća za duhovnim dobrima zajednice, zajednici podredjuje svoj rad. Sve se to nalazi u okviru svetosti, to je znak kolektivne svetosti, ali bez sumnje ima veze takodjer i s individualnom svetošću obdarenika.

156/ Darovi i hierarhija. Ne smiju se stavljati u suprotnost te dvije stvari; karizmi i hierarhija, jer i hierarhija je neki dar, karizam. Jedan te isti Duh-Sveti nadahnjuje kršćane i hierarhiju; on isti pobudjuje spontanost i kontrolira odvijanje reda i zajedničkog rada. Istina je, da se karizmi kod pojedinih obdarenika prikazuju u posebnim individualnim karakteristikama, kao kod Jeanne D'Arc, ali to ne znači da se sukobljuju, već popunjuju, i dok karizmi označuju impuls, hierarhija daje direktive, prema tome darovi su kao bujica, hierarhija je kao brana.

Bilješke: 1/I kreposti moralnoga reda igraju svoju ulogu u ovim duhovnim darovima. Jasno je, da na pr. dar proroštva traži, da se duša slobodno vine u sfere viših istina. To je nemoguće, ako bi strasti obdarenika sapinjali, ili ako bi se neuredno posvećivao zemaljskim poslovima/7/. Moralne kreposti spadaju na svetost, zato i s te strane postoje veze izmedju svetosti i tih darova. Ako je pak proroštvo udijeljeno samo na korist drugih, onda je čovjek više kao "instrumentum divinae operationis".

2/Medju raznim darovima ističemo dar govora/8/. Ovaj se dar daje tako, da se realizira u trostrukom stadiju ili fazi: "docere" - "delectare" - "flectere". I psihologija nas uči, da prije

/6/ Sv.Toma, C.GENTES, III, pogl.154; II-II, q.172, a.2.
/7/ Isti, II-II, q.172, a.4.
/8/ Isti, ist.mj. q. 177.

nego drugoga u nešto uvjeriš, moraš mu istinu predočiti, zainteresirati ga, a to je sve uvjet, da ga predobiješ za istinu, koju mu predočuješ. Možemo reći, da svaki propovjednik mora i sam nastojati oko toga, da predočuje, zainteresira t.j. da se suživljuje, da uzmogne duše obratiti ili privesti k svijetlu Evandjelja.

3/Dar apostolata zaslužuje posebnu pažnju. Apostol je značio "biti poslan od Krista". Služba je apostola bila dvostruka:nastaviti djelo Kristovo u utemeljivanju Crkve i predati drugima vlast. Apostol je upravljao, poučavao te poučavanje potvrdjivao čudesima. Kasnije se ova uloga nekako više razdijelila, ali u svakom slučaju na svakog vjernika, dosljedno i na lajičke osobe, spada dužnost apostolata, onoga u širem smislu/9/. Svaki je vjernik dužan suradjivati u upravi Crkve barem molitvom, žrtvom i dobrim primjerom.

DRUGO POGLAVLJE: KONTEMPLATIVNI - AKTIVNI ŽIVOT

Sv.Toma vrlo sistematski obradjuje ovo pitanje tako, da najprije raspravlja o diobi životnih oblika na kontemplativni i aktivni, poslije toga napose ispituje komponente kontemplativnog života, za tim aktivnog, da konačno završi raspravu komparativnom studijom o obim životnim oblicima (II-II, q.179-183). Izrazi, kojima se sv.Toma služi, kao i struktura misli, kojima istinu izrazuje, nosi biljeg grčkog porijekla, ali se ta nauka kod njega razvija u susretu s duboko ljudskom i religioznom stvarnošću, te je kršćanska nauka modificira i daje joj svoj kršćanski specificum.

157/ Na izvorima Biblije. Evandjelje ne govori o kontemplaciji u današnjem značenju riječi, jer izraz "theorein" označuje samo gledati, vidjeti. Nalazi se jedanput kod Luke, a pedesetak puta u N.Zavjetu. Niti sv.Pismo pozna izolaciju kontemplativnog života od aktivnog, Pavlov je ideal "agape" ili djelotvorna, aktivna ljubav (vidi sv.II,br.2,loo). Ovaj nastup ljubavi jest djelo teologalnog života, teologalnih kreposti. Origen, izgleda, prvi uzima primjer Marte, koja prima Krista, uznemiruje se da ga lijepo primi, radi, te Marije, koja "sjedeći kod nogu Gospodnjih slušala je njegov govor"(Luk. lo,38-41). I drugi usvajaju tu razliku. Marija predstavlja takav duhovni život, u kojemu se čovjek združuje što tjesnije s Bogom (kontemplativni), Marta nastoji svoju ljubav zasvjedočiti bližnjemu u radu (aktivni).

Nije li u ovoj koncepciji defiguriran evandjeoski ideal? Prvotna je kršćanska koncepcija u tome, da se čovjek osjeća jedno s bližnjim,jedno s Kristom i s braćom u Kristu, a sada se, izgleda, duša povlači od svijeta i vidljivosti u sebe, "agape" kao da ustupa mjesto nekoj "gnozi" ili "erosu". Ne prevladava li filozofska duhovnost, osnovana na grčkoj psiho-

/9/ Tako je 14.X.1951. održan kongres lajičkog apostolata u Rimu, te je Pijo XII. održao govor. Vidi: Häring, III, str.99-116; sv.Toma, EP. AD ROM., pogl. 12, str.359; DIZIONARIO str.76. Opširniju nauku o karizmima vidi u INITIATION, III, str. lo79-llo9.

logiji i antropologiji? Doista, osobito sv.Klement Aleksandrijski opisuje kontemplaciju kao "gnozu Božje bitnosti".

158/ Autentična izvorna misao. Nije ispravno reći, da je grčki pojam kontemplacije suho filozofski. Za Grka sva je filozofija duboko religiozna. Cilj filozofije nije suha spekulacija već jedinstvo i životna veza s Bogom. Možemo reći, da kao što u sv.Pismu postoji spoznaja Krista kao života, spoznaja vjere prožete ljubavlju, vjere kao životnog i slatkog iskustva, slično i kod Grka spoznaja ide prema dubokom i životnom ujedinjenju. Kršćanstvo je svetu ljubav unijelo u središte kontemplacije. Svesti kršćanstvo samo na "gnozu" znači helenizirati ga u najgorem smislu, svesti ga samo na "agape" te zanijekati mu intelektualni element, znači osiromašiti ga.

§ 1. Dva života

159/ Temelj diobe. Ako usporedimo na pr. diobu životnih oblika Sprangera s ova dva života: aktivnim i kontemplativnim, lako ćemo uvidjeti, da je dioba Sprangera, koji tipizira ljude prema dominanti vrednota (koristi, spoznaje, ljepote, socijalnosti, moći i religioznog smisla za životnu cjelinu) nesavršeniji, t.j. da je naša dioba istovremeno općenitija i praktičnija. Općenitija, jer se svodi na "esse-agere", praktičnija, jer svi Sprangerovi tipovi (ekonomski, teoretski, estetski, socijalni, politički, religiozni) još podnose poddiobu na teoretski i praktični, jer ne slijedi, da tip, kod kojega prevladava vrednota koristi, bude takav i na teoretskom i na praktičnom području/10/.

Temelj je diobe u tome, što je život približavanje onomu, za čim se teži, spokoj u onomu, što se postigne/11/. Koji je specifikum čovjeka? Njegov razum, spoznaja. U čovjeku se nalazi spekulativni i praktični razum; čovjek realizira ili samo znanje ili aplicira znanje na praksu; on se posvećuje spoznaji istine ili izvanjskom djelovanju; afirmira se na planiranju ili na izvedbi. To je eto temelj ove diobe.

Bilješka: Od sv.Grgura potječe ideja, da su predstavnici kontemplativnog života Rahela i Marija, aktivnog pak Lia i Marta. Osobito je očita aktivna uloga Marte, da što bolje primi Krista, i Marije, koja je do nogu Kristovih slušala njegove riječi.

160/ Razlika od grčke koncepcije. Filozof predstavlja spekulativni život, posvećen spoznaji Istine - dobrote - ljepote, te aktivni život roditelja u obitelji, zanatljija, gradjanina. Grčki filozof se oslanja na snage svoga razuma, kršćanstvo pak ističe skromnost (Mat. 11,25), očekuje objavu malenima, a akciju ovozemnog života podredjuje vrednotama vječnosti (Mat. 2,25), ljubavi.

§ 2. Kontemplativni život.

161/ Pojam. Ovaj se život poglavito bavi promatranjem istine, odnosno svim onim, što promiče taj cilj. Kontemplativni su Redovi oni, u kojima je glavna svrha i zanimanje kontemplativna djelatnost, kao

/10/ E.Spranger, OBLICI ŽIVOTA, Zagreb 1942, prijevod.
/11/ Sv.Toma, II-II, q.179, a. 1 i 2.

"opus Dei"; koji insistiraju na vrednote duha, uma, neba, intimnosti s Bogom, zato se posvećuju koralnoj molitvi, redovničkom opsluživanju.

Koje su, dakle, komponente kontemplacije? Sv.Toma nabraja četiri: a/kreposti moralnoga reda, koje su kao dispozicija za kontemplaciju, jer gdje vladaju strasti ili izvanjska rastresenost nije moguće govoriti o kontemplaciji; b/pripravne čine, kao uočavanje principa, deduciranje iz tih principa, razmišljanje, jer u tim se činima odrazuje razlika izmedju čovjeka i andjela, koliko naime andjeo intuira istinu, čovjek pak polazi od mnogostrukosti, postepeno, dok dopre do neke intuicije; c/promatranje Božjih stvorenja ili učinaka, koja predstavljaju sekundarni objekt kontemplacije, što odgovara strukturi ljudske duše i odredjenju stvorova; d/kontemplaciju istina o Bogu, t.j. neku intuiciju, uronjenje u tajne Božjeg života. Ta će se kontemplacija realizirati potpuno u nebu, na zemlji je čovjek može doživjeti u višem ili nižem stupnju, ali uvijek "per speculum in aenigmate" (I Kor. 13,12). Zadnju formu prima ljudski razum u spoznaji istina o Bogu, koje razum ne bi nikada uočio, da mu nijesu objavljene/12/.

162/ Uloga ljubavi. Kontemplacija je neka "slastna spoznaja". Ljubav pokreće na kontemplaciju, koja predstavlja neku uzvišenu vrednotu. Ljubav potiče čovjeka, da promatra i gustira božanske istine, jer gdje je blago, tu je i srce (Mat. 6,21). Ljubav slijedi spoznaju Božjih istina kao što plod slijedi stablo, učinak uzrok, jer tko Boga bolje pozna, više napreduje u njegovoj ljubavi. Iz ove spoznaje i ljubavi nastaje neka slast, radost. Na taj način kontemplacija na zemlji čovjeka prenosi na svoj način u predosjećaj nebeske sreće, koja će se sastojati u vječnoj kontemplaciji Boga licem u lice. Ljubav je na početku i na svršetku konteplativnog života.

Kontemplacija, dakle, označuje onaj "simplex intuitus veritatis", koja ima svoje pripravne stadije, ali se sastoji u nekom obuhvatu, nedjeljivom savršenom činu, koji zahvaća realnost objekta. Vjera i ljubav, spoznaja i afekt križaju se i upopunjuju po zakonu interakcije, a sve kulminira u djelatnosti darova Duha Svetoga: razuma, znanja a osobito mudrosti. Stvara se ona "connaturalitas", ono gustiranje nebeske stvarnosti, ono "osjećanje" Boga.

§ 3. Aktivni život

163/ Pojam. Ovaj se život posvećuje potrebama ovozemnog života u skladu s razumom i vjerom. Njegov je objekt "aliqua exterior actio", što spada na praktični ili aktivni razum. Bitna je komponenta toga života prakticiranje kreposti moralnoga reda, reda djelatnosti, osobito djelatnosti na području pravednosti ili pravilnog odnosa prema bližnjemu. Tko bi insistirao na vježbanju u krepostima u vidu kontemplacije, takvo bi prakticiranje moralnih kreposti pripadalo kontemplativnom životu. Svakako medju krepostima razboritost ima prvu riječ.

Iz ovoga zaključujemo, da na pr. znanost kao takva spada na konteplativni život, ali, ako netko umuje, da uzmogne djelovati ili ono što je naučio i meditirao primijeni na djelo ili predaje drugima, to spada na aktivni život, jer se pri tome nekako ekteriorizira unutarnji čovječji sadržaj.

/12/ Sv.Toma, II-II, q.180, a. 4 ad 3.

164/ Prolaznost aktivnog života. Zemaljski život traži izvanjsku zaposlenost, nebeski je ne treba. Na zemlji tijelo potrebuje afirmacije, razvija se u svojoj djelatnosti, na nebu će biti potpuno u službi kontemplacije. Zato je pisao sv.Grgur: "Cum prasenti saeculo vita aufertur activa; contemplativa autem hic incipitur, ut in caelesti patria perficiatur"/13/.

§ 4. Usporedba

165/ Prednost kontemplativnog života. Ovaj kontemplativni život dolikuje čovjeku s naslova razumnosti, duhovnosti. - Po svojoj naravi može duže trajati, kao da sudjeluje u vječnosti nebeske kontemplacije.- Prouzrokuje dublju, intimniju radost. - Dokaz je unutarnjeg bogatstva; čovjek kontemplacije manje trebuje drugih i izvanjskih stvari. - Taj život više posjeduje narav svrhe, dok aktivni više narav sredstva.- Označuje neku plodnu dokonost, mir, tišinu. Bavi se nebeskim ili Božjim poslovima, aktivni pak više ljudskim. - U kontemplativnom životu nemaju udjela niža bića.- Ovaj život ne prestaje već se nastavlja, aktivni prestaje. Zaključak je očit: po svojoj naravi, po objektu, aksiološki, kontemplativni život nadilazi aktivni, savršeniji je, Bogu bliži, časniji.

166/ Praktična prednost aktivnog života. Ova uloga aktivnog života izlazi iz raznih promatranja životne stvarnosti, naime: Potrebniji je aktivni život u pojedinim slučajevima, jer to traži ljubav prema bližnjemu. - Aktivni život bolje čovjeka upoznaje sa stvarnošću, čini ga boljim poznavaocem konkretnosti, bez čega nema razboritosti.- Aktivni život više aplicira sabranost pameti, čovjek je prisiljen na koncentraciju. - Dogodi se, da netko više zasluži u aktivnom životu nego onaj drugi u kontemplativnom, na pr. ako netko iz ljubavi prema bližnjemu odustane neko vrijeme od slasti kontemplacije, da bude od koristi bližnjemu.- Aktivni život dokazuje dubinu i čvrstoću kreposti, jer se na bojnom polju poznaju junaci.

167/ Zaključak. Po objektu ili dostojanstvu časniji je kontemplativni život, koji je pozvan da upravlja i vodi aktivni, ali obzirom na ljude ili potrebe ljubavi prema bližnjemu aktivni disponira na kontemplativni, dosljedno genetički je aktivni prije kontemplativnog. Recimo radije: iz akcije predji u kontemplaciju, da iz kontemplacije predješ u akciju, jer ljubav Kristova "urget nos" kako bi rekao sv.Pavao (II Kor. 5,14).

Dok je kod Grka aktivni život bio ograničen na "bios praktikôs" ili "politikós", u kršćanstvu on prima u zadatak imanentno i izvanjsko usavršavanje čovjeka u krepostima moralnoga reda. Oba su života potrebita, traže se, upopunjuju se; to su dva oblika iste ljubavi, ljubavi koja je "u pokretu"; koja sjedinjuje samoću kontemplacije i plodnost akcije; koja čezne "dissolvi et esse cum Christo" (Filip. 1,23), ali takodjer iz iste ljubavi ostati medju braćom i biti anatema za njih (Rimlj. 9,3). "Contemplata aliis tradere" ili lozinka mješovitih Redova predstavlja idejno savršenstvo. O svakom pojedincu ovisi, da li će stvoriti ekvilibrij, harmoniju, idealno jedinstvo života ili će doživjeti rascjep na štetu jednoga i drugoga.

/13/ Sv.Grgur, HOM, br.14.

Svakako savršenstvo se života sastoji u ljubavi a ne u kontemplaciji, u ljubavi, koja se realizira u kontemplaciji i u akciji. Iako je kontemplacija po objektu savršeniji oblik života nego akcija, možda je ovaj aktivac savršeniji od onog kontemplativca; uostalom, svaki kontemplativac mora biti spreman saći na polje akcije iz ljubavi prema bližnjemu. Time se dodirujemo pitanja o kojemu u sv.I, br.15, bilj.2. Potrebno je spojiti zahtjeve objektivne spoznaje i poleta ljubavi, eto bitnosti kršćanske kontemplacije.

Bilješke: 1/Leclercq daje prednost aktivnom životu, jer da je i Bog "actus", stvoritelj, i zato da kršćanstvo mora biti prije svega afirmacija kršćanina kao čovjeka akcije, čovjeka djelotvorne ljubavi. Andjeo nije stvaralac, čovjek je aktivnim životom iznad andjela. Na ovo pak mi primjećujemo: a/Bog je djelatnost, ali kao "actus perfecti", isti čin, imanentne djelatnosti, ne one djelatnosti koja je podložna promjeni, aktualiziranju, to bi bilo nesavršenstvo; b/po Leclercqu niže se izdiže iznad višega, akcija iznad kontemplacije, kao da "post hoc" znači "propter hoc" ili kao da "finis effectus" postaje isto što i "finis cuius gratia"; c/Krist je djelovao, ali uvijek u vidu duhovnih dobara, kod njega je kontemplacija bila na prvom mjestu; d/Leclercq zamjenjuje partikularno i prolazno s općenitim i trajnim, niječe usporedbu, koja se uzima s naslova objekta, bitno; e/gdje je našao potvrdu svojoj tvrdnji u učiteljstvu Crkve?/14/.

2/Aktivizam je karakteristika modernog čovjeka. Bez sumnje aktivni Redovi igraju prevažnu ulogu u životu kršćanstva, ali krivo misli onaj, koji stvara opoziciju izmedju kontemplacije i akcije, jer i pravi su mistici ljudi prakse i akcije, ne ljudi suhe teorije i besplodnog umovanja/15/. Danas neki teolozi razlikuju trostruku kontemplaciju: stečenu, ulivenu, mješovitu, kako čini Tanquerey/16/, ali u svim raspravama mistika ostaje istina, da je ljubav na zemlji, ljubav "u pokretu". Aktivni je život ljubav usluga, kontemplativni je ljubav intimnosti, ali ako je posljednja po objektu časnija, prva je urgentnija.

TREĆE POGLAVLJE: STALEŽI - SLUŽBE

"Služba" se definira u odnosu prema djelatnosti, tako govorimo o službi liječnika, župnika i t.d., kao da svaki od tih ima neku funkciju u odnosu prema kolektivu ili zajednici. - "Stalež" uključuje neki odredjeni način života, koji je po svojoj naravi nekako stabilan, tako govorimo o svećeničkom ili ženidbenom staležu. - "Stanje", kao kad govorimo o stanju grijeha ili o stanju milosti uključuje neku slobodu ili robstvo, jer tko robuje grijehu lišen je slobode, tko robuje pravdi, uživa slobodu duha (II Kor. 3, 17; Iv. 8,31-32). I "stanje", dakle, uključuje neku stabilnost, ali podložnu promjeni.- "Red" ili rang ili stupanj uključuje odnos višega i nižega, tako

/14/ Vidi članak P.Gillon u ANGELICUM, 1956, str.163-171.
/15/ Tanquerey,PRECIS,str.42; vidi INITIATION,III,str.1llo-1146.
/16/ Isti, nav.dj. br.1299.

govorimo o redu djakonata, prezbiterata i sl.

168/ Osnovanost ovih razlika. Bez sumnje ova raznolikost označuje raznoliku milost Božju (Efež.4,11), koja je bogata, pa se dijeli "difformiter et multipliciter"/17/.- Osim toga je potrebno da se funkcioniranje ili rad u organizmu Crkve odvija nesmetano, sredjeno, uspješno, a zato je potrebno, da se razni bave raznim poslovima prema sposobnosti, zvanju i ovlaštenju (Rimlj. 12,4). To je zahtjev hierarhijskog uredjenja.- Konačno ova raznolikost znači red, ljepotu, sjaj (II Tim, 2,2o), jer ljepota rezultira iz jedinstva, sjaja, proporcije mnogih dijelova. Duh Sveti ujedinjuje svu ovu mnogostrukost i čuva jedinstvo Crkve kao duhovne zajednice.

A/ SVJETOVNI STALEŽ

169/ Katolik. Kao takav dužan je gojiti onaj zajednički "duh" Crkve, koji će se afirmirati osobito o opsluživanju Crkvenih zapovijedi, a te su: a/Svetkuj zapovjedne blagdane; b/Slušaj pobožno sv. Misu u nedjelje i zapovjedne blagdane; c/Posti zapovjedne postove, ne mrsi se u dane nemrsa; d/Svake se godine najmanje jedanput ispovijedi,a pričesti o Uskrsu; e/Ne svadbuj svečano u zabranjeno vrijeme.

Neki auktori/18/ formuliraju malo različitije ove zapovijedi Crkve, ne nabrajaju napose svetkovanje blagdana, već to uključuju u slušanju Mise,a nadodavaju ovu:"Pritekni u pomoć potrebama Crkve davajući pomoć prema zakonima i prema običajima". Svakako je potrebito isticati dužnost katolika,da budu svijesni pripadnici Crkve kao vidljiva društva medju ljudima. Zar nijesu i katolici zaraženi neispravnim osjećajem manjka poštovanja, manjka obzira, dužnosti i društvenosti? Bez sumnje Crkveni zakoni ne znače prisilu niti robstvo (Mat. 23,4; II Kor. 3,6), ali i od svijesti katolika možemo očekivati procvat katoličke vjere medju narodima.

Bilješke: 1/O prvoj smo zapovijedi raspravljali u sv.III,br. 217-225, jer svetkovanje blagdana spada pod religioznost, kao njezin izvanjski čin, zahtjev njene osobne i socijalne naravi.

2/O drugoj zapovijedi raspravljali smo u sv.III,br.225-23o, jer prisustvovanje Misi spada na prinošenje žrtve, što takodjer spada na religioznost, t.j. na krepost dužnog štovanja Boga.

3/O trećoj Crkvenoj zapovijedi raspravljali smo gore pod br. 61-76, t.j. u raspravi o umjerenosti. Ti naime zakoni pomažu kršćanina, da na području umjerenosti lakše sačuva svoje dostojanstvo i svoju veličinu duha i kao čovjek i kao katolik.

4/Četvrta zapovijed traži,da se svaki katolik, poslije nego je došao do uporabe razuma barem jedanput ispovijedi i pričesti o Uskrsu (k.9o6). Ispovijed obvezuje pod težak grijeh one, koji su teško sagriješili, i zapovijedi se ne udovoljava svetogrdnom ispovijedi (D.1114). Po sebi nije odredjeno vrijeme ispovijedi, osim koliko je odredjeno vrijeme Pričesti. Svaki katolik mora

/17/ Sv.Toma, II-II, q.183, a.2.
/18/ DIZIONARIO, str. 1113.

pristupiti Pričesti o Uskrsu (k.859, § 1), osim, ako bi, po savjetu ispovjednika postojao razlog, da pristupi kasnije. Iako Uskrsno vrijeme teče od PALMARUM do IN ALBIS, Biskupi mogu anticipirati, ali ne prije IV.nedjelje Korizme; mogu i produžiti to vrijeme, ali ne poslije nedjelje presv.Trojstva/19/.

5/O petoj zapovijedi nema detaljnijih odredaba, osim propisa kanonskog prava (k.1101; 1108, § 2) što se tiče svečanog blagoslova, ali ovaj se ne daje izvan Mise. Općenito je naime pravilo, da se ženidba može sklopiti u svako doba godine (k. 1108, § 1) i u svaki sat. Duh pokore traži, da se u danima pokore ne svadbuje svečano.

6/Od katolika se traži, da omogući egzistenciju onima, koji se brinu za njegovu duhovnu sreću (Mat. 10,10; Luk. 10,7; I Kor. 9, 13). To traži i Kodeks (k.463, § 1). Kolikogod zakon Crkve bio jasan (k. 1496; 1502), ipak Crkva ne odredjuje ni vrijeme ni način ni količinu. Župnik mora postupati razborito, taktički, da ne povrijedi osjetljivost savjesti vjernika, a da neprijateljima ne dâde podloge, da napadaju pohlepu, škrtost ili druge mane duhovnih osoba.

7/Katolik će se čuvati da ne nasjeda krivim naukama, zato će slušati i slijediti nauku Crkve. Da spomenemo jedan primjer, naime pokret spaljivanja mrtvaca, koji Crkva zabacuje (k.1203, § 1). Katolik ne smije pripadati takvom društvu (D.1863), dapače, ako je to društvo kao filijala masonerije, katolik upada u odredjene kazne (k.2335). Katolik ne smije narediti, da mu se tijelo spali (D.1863). Nije dozvoljeno izvršiti naredbu onoga koji je za života odredio, da mu se tijelo spali (k.1203, § 2). Ne smiju se dati sakramenti umirućih onima, koji prije ne retraktiraju odluku kremacije, niti im se može dati crkveni pogreb, ako su u toj odluci ustrajali do smrti (k.1240, § 1 i 5). To je sve u skladu s odlukom sv.Oficija od 27.VII.1892, te Papinske Komisije od 10. XI.1925. Ako se spaljivanje obavlja ne po volji pokojnika već po tudjoj volji, mogu se obaviti potrebni obredi kući i u crkvi, ako nema straha od sablazni, ali nikako svećenik ne smije "ad cremationis locum". Svećenik može obaviti obred pokopa u kući ili u crkvi te ukloniti sablazan tako, da izjavi, da pokojnik nije odredio kremaciju. U pojedinim slučajevima najbolje je pitati za mišljenje Ordinarijat. Svakako pogreb se ne smije nikomu uskratiti, tko je prije smrti dokazao, da želi slijediti direktive Crkve, kao što se ne smije dati crkveni pokop onomu, koji je pod izvjesno i javno ustrajao u odluci kremiranja sve do smrti. U ovom se posljednjem slučaju ne smije za njega prikazati ni pogrebna Misa (k.1241). Vidi detaljnije kod Noldina/2o/.

17o/ Muž - žena. Na obojicu spada živjeti jedinstvenim, kućnim životom, životom obitelji; gojiti medjusobnu ljubav; čuvati bračnu vjernost. Svaki od njih ima i svoje posebne dužnosti, kako smo rekli u sv.III, br.287-291. Danas neki zastupaju potpunu jednakost muža i žene, ali katolička moralka stoji na stanovištu hierarhijskog uredjenja obitelji, zato, iako radi promijenjenih okolnosti "aliquid in favorem

/19/ Vidi reviju "PERFICE MUNUS", 1958, str.96.
/2o/ Noldin, DE PRAECEPTIS, br. 716-718.

majoris independentiae in muliere concedere hodie conveniat, minime aequalitatem perfectam"/21/.

171/ Roditelji - djeca. I o tom smo pitanju govorili u sv.III,br.279-287, jer te dužnosti spadaju na krepost pijeteta, koja se nadovezuje na krepost pravednosti. Jedna od dužnosti roditelja jest ta, da djeci ostave baštinu ili svoja dobra i to po naravnom i po civilnom zakonu, o čemu smo govorili u sv.III,br.153.

172/ Gospodari - sluge. O tim se odnosima raspravlja i u kat.sociologiji, kako smo i učinili/22/. Ovdje samo spominjemo, da su sluge s naslova pravednosti dužni potpuno i vjerno ispunjati uvjete radnog ugovora, s naslova pak ljubavi dužni su gospodari iskazivati poštovanje, posluh i vjernost. Gospodari su dužni s naslova pravednosti plaćati po ugovoru, s naslova pak ljubavi postupati blagohotno prema slugama i brinuti se i za njihovo duhovno dobro. Osobito gospodari moraju pokazati neku brigu za bolesne sluge, kao dokaz da i kućni pomoćnici spadaju nekako na obiteljsku zajednicu/23/.

173/ Domoljubi - vojnici i t.d. O ljubavi prema domovini vidjeli smo u sv. III, br. 277 i slijed. O dužnostima gradjana, izbornika i izabranih, vojnika i t.d. raspravlja se posebno u kat.sociologiji, a povrede se prava prosudjuju po već iznesenim načelima/24/.

174/ Sudac. Sudac, kao "ius dicens" jest javna osoba, odredjena od zakonite vlasti, da prema zakonima brani pravednost i da kazni prekršitelje. Bez sumnje profesionalna moralka u deontologiji suca i liječnika predstavlja svoju najosjetljiviju točku. Premnoga pitanja samo ćemo sumarno iznijeti, detaljnije se može naći kod raznih auktora/25/.

a/ Odlike suca. Bez sumnje on mora posjedovati kompetentnu vlast ili jurisdikciju, potrebno znanje, a medju krepostima osobito mora biti urešen krepošću razboritosti.

b/ Kako će suditi? Redovito mora suditi po postojećim zakonima, jer je njegova služba, da te zakone primijeni, ali ostaje mjesta i za epikeju, koja prelazi slovo zakona/26/. U pojedinim pak poslovima ili parnicama mora suditi "secundum allata et probata", t.j. on ne smije suditi po svom individualnom znanju već kao javni službenik, oslanjajući se na dokaze.

c/ Kad je dužan na povratu ili naknadu? Kada je bio doista nepravedni oštetitelj, ili kada je preuzeo dužnost svijestan svoga neznanja, ili kad je radi toga neznanja predvidio štetu za stranke, ili kad je bez razloga odugljio s donošenjem presude i time oštetio stranku. Ako je pogriješio "ex humana fragilitate" nije dužan u savjesti na povratu, ali, koliko može, neka očuva stranku od štete.

d/ Može li sudac suditi po nepravednom zakonu? Ako se zakon samo protivi Crkvenom pravu sudac može suditi uz potrebno crkveno ovlaštenje (k. 12o, § 2); proti naravnog ili božanskog zakona ne smije nikada direktno suditi, na pr. suditi da katolik zaniječe svoju vjeru; niti smije po ne-

/21/ Fanfani, III, br.258.
/22/ Vidi naš PREGLED KAT.DR.NAUKE, Zagreb 1957, br.16o-164.
/23/ Fanfani, br. 269-27o.
/24/ Isti, III, br. 271-28o.
/25/ Isti, III, br.28o-296; Merkelbach, II, br.635-645; INITIATION, III, str.8o9 i t.d.
/26/ Sv.Toma, II-II, q.6o, a.5, ad 2; vidi sv.I, br.225.

x/ Problem između roditelja i djece stoji u tome što oba nemaju što ostaviti u baštinu svojoj djeci. Ako roditelji rade, [illegible] više je manja briga - [illegible] svoju familiju. Ovo još nije sasvim riješeno.

pravednom zakonu nekoga kazniti na smrt ili mutilaciju, radije neka se odreče svoje službe; novčanu kaznu bi mogao nametnuti, da ne bude prisiljen uz veliku štetu napustiti svoju službu, ako ne bi sudio po postojećem zakonu, jer se pretpostavlja, da tako oglobljeni ustupa donekle svoje pravo, da oslobodi suca od težih posljedica/27/.

e/ Sudac ne smije osuditi onoga, koga privatnim putem pozna kao zločinca; naprotiv, ako zna da je okrivljeni nevin, ali kriva svjedočanstva ga dokazuju krivcem, mogao bi s naslova pravde okrivljenoga osuditi, ali s naslova ljubavi mora nastojati, da ne dodje do osude, na pr. neka oteže s osudom, neka predloži druga sredstva obrane, neka savjetuje i bijeg, i neka pri tome i pomogne i t.d./28/.

f/ Kako mora postupati sudac, ako je pravednost parnice sumnjiva? Ako se radi o kriminalnim ili penalnim parnicama neka krivca oslobodi, jer "delicto non probato, absolvitur reus", budući da "in dubio nemo praesumitur reus, nisi probetur"; ako je pitanje civilnih parnica te ostaje sumnja o tome, da li je doista nepravednost počinjena (dubium facti), treba aplicirati presumpcije prava, na pr. "Factum non praesumitur, sed demonstrari debet", ili: "In dubio standum pro valore actus" i t.d.; ako pak sudac sumnja u to što traži zakon (dubium iuris), da li se zakon proteže na taj slučaj, neka stane na obranu okrivljenoga, jer "in dubio melior est conditio possidentis"; koliko pak ne može zaključiti "quis possideat", neka predloži nagodbu ili neka formira savjest po pravnim načelima (D.1152; 1126).

g/ Očito nepravedna osuda ne obvezuje u savjesti, iako je "in foro externo" radi neugodnih posljedica treba opslužiti; očito pravedna osuda obvezuje u savjesti; osuda pak dvojbeno pravedna obvezuje takodjer u savjesti, jer se pretpostavlja, da je pravedna, a uostalom, kada bi se postupalo protivno, ne bi se nikada došlo do završavanja parnica. Proti krivnje sučeve slobodno je apelirati na višu instancu (OGZ § 1341).

Bilješka: Je li dozvoljeno da sudac vrši svoju službu i prema kleričkoj osobi, imajući u vidu privilegij "fori" u k.12o, § 1, 2341? Teoretski i praktički danas u mnogim zemljama pitanje kao da ne postoji/29/.

175/ Porotnik. U nekim je državama običaj, da se izaberu ugledne osobe iz naroda, koje na sudu reku svoje mišljenje o činjenici i o odgovornosti okrivljenoga, ali niti izriču presudu niti odredjuju kaznu. Zovu se porotnici. Oni donekle uzimaju na sebe obaveze sudaca, iako nijesu suci. Bez sumnje je potrebno, da budu kreposna života, ljudi razboriti.

Porotnici ne moraju suditi po "allegata et probata" već po svom uvjerenju, zato mogu suditi da se krivac otpusti, ako postoje dokazi da je krivac, a oni su privatno uvjereni, da nije krivac; ako pak privatno znaju da je okrivljenik doista kriv, ali iz dokaza to ne izlazi, oni mogu suditi, da se krivac oslobodi.

Praksa imenovanja porotnika nije u sebi zla, ali porotnici nijesu odgovorni za svoj sud, zato je pogibelj zloupotrebe očita, jer zloća i lakomislenost se mogu lako uvući u njihove duše, ako nijesu ljudi savjesti.

/27/ Sv.Toma, II-II, q.6o, a.1; q.67, a.3.
/28/ Isti, ist.mj. q.67, a.2; q.64, a.6 ad 3.
/29/ Jo.Aertnys, THEOL.MOR. I, br.1219.

176/ Tužitelj. "Denuntiator" samo javlja; "actor" podiže parnicu ili zove na sud, da mu se na pr. vrati dug; "accusator" optužuje, t.j. u kriminalnim postupcima predaje stvar u ruke kompetentnog suca, s nakanom, da se krivac kazni na dobro zajednice.

Tko je dužan optužiti? S naslova pravednosti su dužni tužiti svi oni, koji su se na to obvezali nekim kontraktom, za što primaju plaću, kao čuvari, a za svoje propuste snose dužnost povrate, ako se ostvaruju uvjeti za povratu ili naknadu (sv.III,br.79).- S naslova pak ljubavi svatko je dužan tužiti dokazani prestupak, koji bi nanio veliku štetu zajednici. - Isto tako postoji obaveza da se prijavi zločinac ili krivac, ako je starješina ili vrhovni upravitelj naredio, da se podigne tužba, ali ta zapovijed ne obvezuje, ako čin nije javan, ili ako nije štetan po zajednicu, ili ako se krivac popravio, ili se za krivnju zna "sub secreto commisso", ili ako prijavljivanje uključuje za prijavljivača veliku pogibelj, ili ako se radi o sebi ili svojima, jer nitko nije dužan difamirati ni sebe ni svoje.

177/ Okrivljenik. Okrivljenik je dužan s naslova posluha priznati istinu sucu, ako ovaj pita u okviru zakona i sudski. U današnjoj sudskoj praksi okrivljenici se ispituju i prije prikupljenih dokaza, zato "ordinarie non tenentur suum crimen manifestare; quinimmo, quia quoadusque crimen fuit sufficienter probatum, reus semper sperare potest suam criminis denegationem in animum juratorum aut judicum vim habere, ideo negare semper potest se esse reum; responsio enim illa, "non sum reus" mendacium non est, nam ex omnium consensu nil aliud significat, nisi reum nolle crimen fateri"/3o/.

Okrivljenik nikada ne smije drugoga krivo tužiti, jer bi klevetao, ali mu je dozvoljeno u svoju obranu očitovati pravoga krivca/31/. U slučaju nepravedne optužbe ili osude nepravedno osudjeni može se braniti kao i nepravedno napadnuti (Ezek. 22,27), jer u tom je slučaju nepravedna osuda kao lupež. Razumije se, da tako nepravedno okrivljen i osudjen mora izbjegavati sablazan i ne smije se braniti preko mjere "inculpatae tutelae". Vidi Denz. 1194, 1118.

178/ Svjedoci. Nitko nije dužan s naslova pravednosti spontano pristupiti kao svjedok, osim ako je na to dužan "ex officio", već može pobjeći, sakriti se ili sakriti istinu. U mnogim pak slučajevima opstoji obaveza ljubavi, zakonske pravednosti i posluha te je s tih naslova i dužnost svjedočenja, na pr. nekoga obvezuje ljubav, da oslobodi nevinoga, ili zakonska pravda, da spriječi neko zlo za zajednicu, ili posluh prema starješini, recimo Vizitatoru.

Svjedok, koji je zakonito zapitan, a nije ispričan od toga da ne odgovara, mora reći istinu. Sudac ne pita zakonito: a/ako nije kompetentan; b/ako se u pitanjima ne drži sudske procedure; c/ako je zlodjelo tajno ili niti djelomično dokazano, a od čuvanja te tajnosti ne prijeti zajednici nikakva šteta.

Tko je ispričan od svjedočenja? Iako sudac zakonito pita, ipak nisu dužni svjedočiti: 1/ svećenici koji za tajnu znaju iz ispovijedi, jer na tom su području svećenici nesposobni za svjedočenje (k.1757); 2/ oni koji znaju za zločin po naravnoj ili povjerenoj tajni, a od opsluživanja te

/3o/ Fanfani, III, br. 29o.
/31/ Sv Toma, II-II, q. 69, a. 2; q. 73, a.2.

tajne niti državi niti nevinome ne prijeti velika šteta; 3/oni koji ne mogu pristupiti kao svjedoci, a da time sebi ili svojima ne nanesu veliku neugodnost, ako tudja šteta ne bi bila još veća (k.1755, § 2, br.1); 4/oni koji su za stvar doznali od onih, koji ne zaslužuju da im se vjeruje, ili su stvar doznali nepravednim sredstvima na pr. otvarajući pisma; 5/oni koji znaju, da okrivljeni nije u savjesti kriv za djelo, na pr. jer nije znao; pretpostavlja se naime da sudac istražuje krivnju a ne ono što je nehotično učinjeno.

Svjedok je dužan reći istinu, t.j. što zna pod izvjesno, ne ono što on subjektivno misli, što sumnja, što vjeruje, što je čuo od drugih(osim ako je baš za to zapitan). Svjedok, koji bi hotice krivo svjedočio ili bi očitovao, što je dužan ne očitovati, te time efikasno prouzročio drugomu štetu, bio bi dužan na naknadu štete, jer je nepravedni oštetitelj. Takav bi svjedok teško sagriješio s tri naslova: kao krivokletnik, kao lažac i kao oštetitelj.

179/ Advokati - braniteljи. Pojam i služba advokata nijesu kroz povijest prolazili bez teškoća i bez promjena/32/. Svakako advokat ne smije uzeti u obranu parnice, za koje zna, da nijesu pravedne i dozvoljene, jer to bi značilo sudjelovati u tudjem zlu. Ako advokat sumnja,da li je parnica pravedna ili ne ipak može preuzeti i civilne parnice, jer parnice su zato i odredjene, da ustanove istinu,ali neka klijenta upozori o mogućnosti nepovoljna ishoda parnice. Kriminalne parnice može uvijek uzeti u službu obrane, jer se može nadati, da će barem kazna biti blaža, dapače, kod kulturnih je naroda običaj, da se svakom krivcu dade i advokat "ex offo".

Advokati ne smiju nepoštenim sredstvima braniti parnicu, makar bila i najpravednija, jer nikada nitko ne smije činiti zlo, da poluči dobro. Advokati mogu sagriješiti na više načina, osobito ako se dogovore, odnosno ako ugovore, da parnicu otkupe ("litis redemptio"), ili sklope ugovor, da parnicu moraju dobiti ("pactum de palmaris"), ili ugovore odredjenu svotu za prijeporno pitanje ("pactum de quota litis").

Razumije se, da advokati imaju pravo na nagradu prema poslu, vještini, težini, naporu i običajima mjesta, ali, ako se radi o siromašnim klijentima, dužni su iz ljubavi i besplatno obaviti svoju službu, jer tada se njihova služba promatra kao milostinja.

Bilješka: Svi ostali koji sudjeluju u sudu kao opunomoćenici, arbitri, bilježnici, izvršitelji i t.d. moraju vršiti svoju dužnost po zakonu i po običajima, a njihovi prestupci se prosudjuju po već poznatim načelima, osobito po načelu o zlobnom oštećenju (sv.III,br.75).

180/ Liječnici i kirurzi. Dužni su znati liječiti barem obične bolesti, odnosno izvršiti ljekovite operacije, u protivnom slučaju izložili bi se pogibli, da bližnjega teško oštete. Teško griješe ako bez dovoljno spremnosti poduzimaju liječenje teške bolesti, ili, ako u potrebi ne dopuste pozvati vještije liječnike. U službi moraju biti marljivi, i vjerni u čuvanju tajna svoje službe. Liječnici griješe,ako bez potrebe i bez koristi inspiciraju ili diraju pacijente, osobito protivna spola, a još teže griješe,ako savjetuju, što se protivi kreposti spolne čistoće.

/32/ DIZIONARIO, str. 144-147.

Ne smiju pružati lijekove niti poduzimati operacije, ako nijesu prudencijalno sigurni u uspjeh; u pomanjkanju sigurnih lijekova mogu dati i vjerojatne, ako time ne izlažu bolesnika pogibli smrti; ako se pak radi o desperatnom slučaju, a lijek bi mogao i koristiti i štetovati, mogu dati i lijek koji bi mogao proizvesti negativan učinak, jer u slučaju takav lijek sigurnu smrt čini nesigurnom; ako nije desperatno ili posve skrajno stanje neka ne upotrebljavaju nesigurne lijekove već neka bolesnika prepuste prirodi i Bogu. U nijednom slučaju pak ne smiju davati lijekove, koji ubrzavaju smrt. Ostala pitanja vidi na pr. u sv.III,br. 99, loo i t.d.

12. V.

B/ STALEŽ KLERIČKIH OSOBA

Ovdje govorimo o kleričkim osobama za razliku od lajikata i od osoba redovničkog staleža, iako dodirujemo zajedničke vlastitosti s redovničkim osobama. Premnoga su pitanja, koja nameće stvarni život, a odnose se osobito na regrutiranje pomlatka za klerički stalež. Kao ideja vodilja neka nam posluže riječi pisca Suplementa Sume, koji tvrdi, da Bog ne će pustiti Crkvu bez službenika, ako se dostojni prime, nedostojni odbace, a navodi misao sv.Klementa:"Melius est habere paucos minostros bonos quam multos malos" (q. 36, a. 4 ad 1).

181/ Povlastice (privilegia). "Kleros" označuje odabrani dio naroda, etimologijski "portio haereditatis", zato ne samo da posjeduje neke općenite povlastice (k.118, 491 i t.d.) već i posebne, a to su: "privilegium canonis, fori, immunitatis seu exemptionis, competentiae". O njima vidi k. 118, 12o-122 i paralelna mjesta/33/. Ove se povlastice protežu i na redovnike, redovnice, novice te članove zajedničkog života (k.567, 614,68o). Povlastice se gube kako je označeno u k.123.

182/ Dužnosti. Ove dužnosti osobito nameću pažnju oko zvanja za klerički stalež. Traži se naime unutarnje zvanje, da pojedinac zna,osjeća i hoće te može prigrliti kleričko zvanje. Zvanje je naime poziv s neba, zato griješi, tko zna da je pozvan, a ne će da slijedi taj poziv iz prezira ili iz drugih grješnih motiva. Isto tako griješi onaj, koji je svijestan svoje nesposobnosti, a ipak pristupa višim redovima.

POZITIVNE dužnosti, t.j. koje su im naredjene, osobito su ove: svetost života, celibat, recitiranje Oficija, nošenje posebnog odijela i tonzure.

a/ Svetost života. Općenito govoreći kleričke osobe su dužne prednjačiti drugima svetošću (k.124), napose pak da često pristupaju sakramentu pokajanja (k.125,br.1), da svaki dan neko vrijeme posvete meditaciji (k.125, br.2), da svaki dan posjete Presveto, izmole barem dio sv.Krunice, ispitaju savjest, te obave u propisano vrijeme duhovne vježbe (k.125,126). Stroga se zapovijed odnosi na obavljanje duh.vježaba u trogodištu (k.126), i na to su dužni u savjesti, ostala pak pobožna djela, koja smo naveli, preporučuju im se, ali ne izgleda, da su ih dužni obavljati u savjesti, drugim riječima,ne griješe, ako ih propuste.

b/ Celibat. Sve kleričke osobe od subjdakonata na više dužni su na celibat, dok je u istočnoj Crkvi različita praksa. Svakako celibat klerički

/33/ DIZIONARIO, str. 236-238; Fanfani, III, br. 298-3o3.

osobu čini bližom Kristu i Apostolima; odnose kleričke osobe prema Bogu čini čišćim, predanijim, u odnosu prema svjetovnjacima, osobito u administraciji sakramenata mogu postupati dosljednije, nepristranije, predanije, jer svu svoju brigu mogu posvetiti drugim dušama (I Kor. 7,33). Dužnost celibata uključuje to, da sklapanje ženidbe postaje nevaljano (k.132), a osim toga grijeh proti spolne čistoće uključuje i grijeh proti religioznosti, t.j. nosi sa sobom obilježje svetogrdja. Celibat nije samo "ex praecepto" Crkve, on je zahtjev zavjeta, koji se smatra položen u primanju subdjakonata. Toliko je zakon celibata strog, da kleričke osobe, koje pokušaju sklopiti civilni brak upadaju u ekskomunikaciju rezerviranu sv.Stolici (k.2388, § 1), a mogu biti i degradirane (k.238,§ 1).

c/ Recitiranje Oficija ili časoslova. Ta obaveza nastaje s naslova viših redova (k.135); nastaje i "vi beneficii" od časa primanja nadarbine; a "vi professionis" počinje od položene svečane profesije (k.1475, § 1; 61o, § 3).

Da li obaveza veže pod težak grijeh? Da, jer se radi o teškoj zapovijedi, koja se odnosi na kult iskazivan Bogu u ime svih vjernika, ali moguća je malenkost objekta, jer je u slučaju objekt djeljiv. Teška se stvar u pitanju smatra ona, koja sačinjava jednu malu Horu, na pr. Nonu. Tko hotice propusti Oficij jednoga dana počinja samo jedan grijeh, osim, ako bi pojedine Hore propustio zasebnim hotičnim činima nakane (sv.I,br.148-149).

Koja je forma propisana? Da se udovolji obavezi mora se recitirati Oficij po svom obredu. Detaljne propise odredjuju nove rubrike, koje su stupile na snagu 1.siječnja 1961, prema odredbi Ivana XXIII, u "Rubricarum instructum" od 25.VII.196o.

Kojega se reda treba držati? U recitaciji u koru mora se držati reda u brevirima, u privatnoj pak recitaciji dovoljan je svaki opravdani razlog, pa bio i lake naravi, da se red izmijeni, na pr. tko pri ruci ima samo Hore može ih recitirati prije Matutina.

Koje je mjesto odredjeno? U Koralnoj recitaciji mora se držati propisa, da se Oficij recitira u crkvi, odnosno u koru, koji je dio crkve, privatno pak može se recitirati bilo gdje i bilo u kojem položaju, osim ako je mjesto ili položaj nespojiv s pažnjom i s poštovanjem, koje zaslužuje tako uzvišen čin religioznosti.

Kako se mora recitirati Oficij? Mora se recitirati: CJELOVITO, jer svaki propust znatne stvari ili količine predstavlja težak grijeh; BEZ PREKIDA pojedinih zasebnih dijelova, ali i znatan prekid u privatnoj recitaciji ne predstavlja težak grijeh, jer glavno je, da se cjelovito recitira propisani Oficij; NA IZVANJSKI NAČIN, t.j. pokretajući usne, izgovarajući pojedine riječi, a ne samo mentalno/34/, jer se radi o činu vanjskog, socijalnog kulta; S NAKANOM, barem virtualnom, nekoć stvorenom a ne retraktiranom, već takvom, da sada djeluje na ovaj čin recitiranja; PAŽLJIVO ili pobožno, t.h. upotrebljavajući barem onu izvanjsku pažnju, koja ne dozvoljava obavljanje drugog posla nespojiva s recitiranjem Oficija(vidi sv.III,br. 2o7).

/34/ M.C.Coronata OFM.Cap., INSTITUTIONES IURIS CAN., I, str.8o1, br.617 piše, da je Lav X.dozvolio Franjevcima, da mogu recitirati Oficij mentalno, ali po njegovu mišljenju nije sigurno, da li taj privilegij još traje, dok Fanfani sa sigurnošću tvrdi, da je taj privilegij otišao u zaborav, izgubio vrijednost(III,br.314,str.444). Drugi smatraju, da je "privilegium practice certum"(Capoblanco OFM,PRIVILEGIA ET FACULTATES OFM,Salerni 1948), dosljedno da komunikacijom prelazi i na druge redovnike.

Što ispričava od recitiranja Oficija? TEŠKOĆA bilo fizičke bilo moralne naravi, na pr. ako je netko ostao bez brevira, ili je bolestan ili téško umoran ili neočekivano zaposlen, jer "ad impossibile nemo tenetur", i k tome još: "Lex positiva non obligat cum gravi incommodo"; KORIST bližnjega, t.j. svaki posao, koji se ne može odgoditi ili otkloniti, a da bližnji ne pretrpi znatnu neugodnost ili štetu, na pr. ako svećenik mora dugo ispovijedati, pa je poslije toga teško umoran; DISPENSA, koju daje Papa općenito, Ordinarij pak i redovnički Praelatus svojim podanicima, ali u hitnim slučajevima, s opravdana razloga i za kratko vrijeme (k.8o-81).

d/ Kleričko odijelo i tonzura. Sve kleričke osobe moraju nositi kleričko odijelo prema zakonitim običajima i prema odredbama Ordinarija mjesta (k.136, § 1), a redovnici odijelo svoga Reda (k.596). Obaveza je teška, ali postoji malenkost objekta. Ne griješi teško tko ne nosi kleričko odijelo i tonzuru kroz kratko vrijeme, na pr. kroz mjesec dana, bez zle nakane, bez sablazni, a s opravdana razloga. Samo "Ordinarius loci" može dozvoliti da netko trajno ne nosi kleričko odijelo.

Tko ne nosi kleričko odijelo kroz znatno vrijeme podliježe odredjenim kaznama (k.136, § 3; 188, br.7; 2379), ali, ako se radi o hitnom slučaju, za kratko vrijeme, bez pogibli sablazni, a s opravdana razloga, svaka klerička osoba je kompetentna, da prosudi taj valjani razlog (za redovnike razlog prosudjuje Superior maior, k.596), odnosno može obući civilno odijelo, na pr. da izbjegne velikoj šteti, teškoj neugodnosti i t.d.

Naredjeno je takodjer, da kleričke osobe imaju jednostavnu kosu, t.j. ne zapuštenu kao gorštaci ni pretjerano njegovanu kao ženske (k. 136,§ 1) već takvu, da pristaje Bogu posvećenim osobama. "Abusus ergo est in Clericis, si comam porectam gerant, eamve more saecularium vane inungant vel retro agant"/35/.

NEGATIVNE dužnosti t.j. zabrane odnose se na javne nastupe kleričkih osoba tako, da njihova veza s ljudima bude bez zamjerke, bez sjene mane ili grijeha. Zabranjuje im se:

a/ Trgovanje. Dozvoljeno je i naredjeno kleričkim osobama, da vode pametnu kućnu ekonomiju, ali im je strogo zabranjeno trgovanje u pravom smislu, t.j. kupovati predmet - čuvati ga u istom stanju - prodati skuplje, drugim riječima preprodavanje u svrhu dobiti (k.142). "Negotiatio habetur, cum res vel tituli emuntur, ut carius vendantur, nec una alterave vice tantum, sed pluries; agitur enim de delicto habituali, de quo in can.1705, § 3"/36/. Za takve je trgovce predvidjena ekskomunikacija "speciali modo" rezervirana sv.Stolici prema odredbi Kongr.Concilii od 22.III.1950/37/. U svim se naime ovim pitanjima treba ravnati po načelu: "Clerici non solum debent abstinere ab iis quae sunt secundum se mala, sed etiam ab his,quae habent speciem mali" /38/, a trgovanje je izloženo mnogim zloupotrebama. Zato je dozvoljeno kleričkim osobama kupovati "akcije" bilo države bilo privatnih društava, ali im je zabranjeno aktivno sudjelovati u upravi industrijskih ili trgovačkih akcionih društava (II Tim. 2,4), jer to je vrst trgovanja ili barem miješanje u čisto svjetovne poslove.

b/ Bavljenje nekim poslovima, naime onima, koji ne pristaju Bogu posvećenim osobama, kao mesarstvom, krčmarstvom, nošenjem oružja (k.138,139, § 1, 141).

/35/ J.Aertnys, I, br.1104.
/36/ Car.Holbock,TRACT.DE JURISPR.SRR,Graetiae 1957,str.26.
/37/ Fanfani, II,br.478-481; III,br.319.
/38/ Sv.Toma, II-II, q.77, a. 4 ad 3.

c/ Posjećivanje zabava. Zabranjeno im je prisustvovati svim vrstama priredaba ili zabava, ako bi to bilo na sablazan vjernika, na njihovu duhovnu ili tjelesnu štetu (k.138-14o), zato se ne smiju vidjati u svećeničkom odijelu a ni bez njega, u barovima, igraonicama, u bučnom lovu (k. 138).

d/ Stanovanje s ženskim osobama. Ne smiju kod sebe držati niti smiju pohadjati ženske osobe, o kojima može biti sumnje o moralnom životu (k. 133). Kod sebe neka drže bližu rodbinu, o kojoj ne može nastati sumnja zla (k. 133, § 2). U pojedinim slučajevima neka Ordinarij donese meritoran sud (k. 133, § 3 i 4).

Bilješke: 1/Od posebnih dužnosti treba istaknuti dužnost apliciranja Mise za narod ili vjernike/39/, koja tereti župnike; propovijedanje riječi Božje, misije, katehezu djece i odraslih/4o/, ali o tome detaljnije raspravlja Kodex i pastoralka.

2/O prodaji crkvenih dobara govorili smo u sv.III,br.167; o posjedovanju materijalnih dobara kleričkih osoba u sv.III,br.32-34, a važno je takodjer pitanje o ugovorima, koje sklapaju kleričke osobe u vezi crkvenih dobara, ali to više spada na područje crkvenog prava/41/.

3/Vrlo je teška, ali sveta dužnost, da se kandidati za klerička zvanja brižljivo ispitaju u odnosu na samo zvanje. Treba ispitati, da li su kandidati i fizički prikladni, jer je posljednji rat ostavio žalosnih posljedica i na tjelesno zdravlje mladog naraštaja/42/. Ivan XXIII. pisao je za rimsku Sinodu: "Qui ignorantia vel nimia mentis debilitate laborat, is ad sacerdotale capessendum munus promoveri nequit"/43/, zato se u kan.467 § 2 iste Sinode veli: "Sacerdotes, parentes, magistri nullo modo vanus utantur blanditiis, ut pueros vel adulescentes ad sacerdotium alliciant". Postoji uputstvo sv.Kongregacije za sjemeništa pod br. 419/43, o ispitivanjima kandidata s područja kreposti spolne čistoće. Za redovnička zvanja osobito je važna enciklika "Sedes Sapientiae" Pija XII. od 31.V.1956.

13. V

C/ REDOVNIČKI STALEŽ

Nešto smo raspravljali o redovničkom životu u sv.I,br.21o-214, a mnoga pitanja prepuštamo kanonskom pravu, odnosno redovničkom pravu.

183/ Pravo ulaza u redovnički stalež. Svaki katolik može biti pripušten u redovnički stalež, ako ga ne spriječava zakonita zapreka, ako ima pravu nakanu te ako je sposoban da snosi terete redovničkog života (k.538). U tim se naime elementima sastoji zvanje. O zaprekama govori k.542. Ispravna pak nakana je nadnaravna, t.j. motiv ulaska u redovnički stalež mora biti

/39/ Fanfani, III,br.328-331.
/4o/ Isti, III, br.331-336.
/41/ Holböck, nav.dj.str.279-298; Fanfani, II,br.472-476.
/42/ Pijo XII, PORUKA SVEĆENSTVU, str.31-32.
/43/ Synodus Romana, ACTA, str.37o.

na pr. želja za većim savršenstvom, želja da se ispravi minuli život, da se izbjegnu pogibli svijeta i t.d. Kandidat, koji ne posjeduje spomenute uvjete znači da ne posjeduje zvanje. U sumnji, da li kandidat posjeduje te uvjete može biti pripušten u novicijat, kao u mjesto i u vrijeme kušnje, ali ne smije biti pripušten na profesiju (k.571, § 2). Dobro organizirane redovničke zajednice budno paze, da li se kod kandidata nalaze traženi uvjeti. To je nauka teologa, to je mudrost i razboritost. "Adolescentem ad religionem recipere illicitum esset si constaret vel probabiliter crederetur de eius inconstantia, vel si quid aliud esset huiusmodi, quae diligenter considerantur in religionibus bene institutis"/44/. - Sve je ovo vrlo važno, jer se posvuda opaža da se daje prednost kvantumu na štetu kvalitete, a to je sudbonosno.

184/ Bit redovničkog zvanja. Tko posjeduje spomenute uvjete za ulaz u redovnički stalež može se smatrati, da mu se očitovala Božja volja, da se posveti redovničkom zvanju. Poziv u redovnički stalež spada na Providnost, koja se brine za svako stvorenje, napose za čovjeka, jer on raspolaže moću slobodna samoodredjenja."Distributio diversorum officiorum in diversas personas fit divina providentia, secundum quod quidam magis inclinantur ad hoc officium quam ad alia"/45/. Potrebite su razne sklonosti, razne službe, razne sposobnosti, jer svijet se sastoji od mnogih raznovrsnih, nižih i viših bića, što je potrebno za ljepotu, harmoniju i dinamizam prirode. Možemo dakle reći, da je zvanje: poziv Providnosti u redovnički život, a očituje se time, da kandidat posjeduje tražene uvjete, naime: da nema zapreka, da se rukovodi ispravnom ili nadnaravnom nakanom te da pokazuje sposobnost za vršenje dužnosti redovničkog staleža. Redovničko zvanje nosi obilježje nadnaravnosti (D.184), jer je objekt toga poziva nadnaravan.

185/ Opstoji li dužnost, da se slijedi redovničko zvanje? Po naravi same stvari nitko nije dužan pod grijeh slijediti svećeničko ni redovničko zvanje, jer: a/ nigdje u sv.Pismu nema spomena o toj dužnosti, dapače izgleda, da sv.Pismo uči protivno, kako se razabire iz Mat. 19,21, gdje se očito naglasuje "ako hoćeš"; b/ treba držati razliku izmedju zapovijedi i savjeta, a nema obaveze pod grijeh, gdje nema zapovijedi. Po objektu, dakle, nema stroge zapovijedi, da se slijedi zvanje, pa makar to zvanje izgledalo pravo i izvjesno.

U pojedinom pak slučaju, teolozi bi rekli "per accidens", vrlo lako se obistini grijeh, ako se ne slijedi redovničko ili svećeničko zvanje, i to grijeh nerazboritosti, nemarnosti, duhovne lijenosti, nedovoljne ljubavi prema sebi, bezbrižnosti za širenje kraljevstva Božjega na zemlji i t.d. Ovi nas razlozi nukaju da ustvrdimo, da će u slučaju izvjesnog zvanja u svećenički ili redovnički stalež, uvijek biti neka obaveza u savjesti, da se to zvanje slijedi, jer postupati proti razuma, bez dovoljna razloga, uvijek je u konkretnom slučaju neka vrst grijeha.

Bilješke: 1/Neki moderni smatraju, da je prihvaćanje kandidata, bilo sa strane Biskupa bilo redovničkog starješine, bitni element zvanja, njegova bitna komponenta.- Na to primjećujemo, da to mišljenje, osobito naglašeno od Lahigtona, predstavlja tipičan primjer brkanja pravnog i moralnog reda, odnosno pravnog i teološkog uopće. Osim toga to mišljenje svodi zvanje na kompetenciju ljud-

/44/ Sv.Toma, QUODLIBETUM III, art.11.
/45/ Isti, C.GENTES, III, cap.134; I P, q.22, a. 2 ad 4.

skog foruma, a zvanje je, kako smo rekli, očitovanje Božje volje. Nadalje, to mišljenje brka "uvjet" i to izvanjski, te "znak" sa bitnim, unutarnjim elementom, jer prihvaćanje sa strane Crkve je uvjet i neki znak zvanja, ali bitna je komponenta zvanja unutar čovjeka, to je Božja kompetencija.

2/Izbor zvanja mora biti čin čovječjeg samoodredjenja. Neka budno paze ispovjednici i duhovne vodje, da ne učine "ex non volente-volentem". Poznato je, da "timor reverentialis" može biti uzrokom, da se zavjet proglasi nevaljanim (k.1307, § 3), isto tako da se i ženidba proglasi nevaljano sklopljenom, kako naučava Kodex (k.1087). Bog zove u redovničko zvanje, ne ispovjednik, ne duhovni vodja. Ispovjednik, odnosno duhovni vodja, ne smije prvi sugerirati redovnički život. Nikomu! Neka savjetuje, neka riješava teškoće, neka sokoli, i ništa više. "Quot confessarii in hac re falluntur! quot vocationes infelices, texte experientia, inde habentur"/46/.

3/Izmedju Redova ima ih kontemplativne, ima ih aktivne naravi, ali po sv.Tomi izgleda, da prvenstvo ima mješoviti oblik redovničkog života. Po uzoru Krista i Apostola mješoviti oblik redovničkog života je najsavršeniji. "Sicut enim maius est illuminare quam lucere solum, ita maius est contemplata aliis tradere, quam solum contemplari"/47/.

4/Tko drugoga prisili, da udje u redovnički život, teško griješi, i pada samim tim u ekskomunikaciju (k.2352); griješi takodjer onaj, koji nepoštenim sredstvima drugoga odvraća od ulaska u redovnički život; lako griješi tko drugoga samo molbama ili savjetima odvraća od redovničkog života, dapače i ne griješi, ako to čini iz pretjerane ljubavi ili jakog afekta.

5/Nitko ne smije ući u redovnički život, ako je potrebit roditeljima, jer se nalaze u teškom imovinskom stanju (k.542, br.2; dapače, ako se roditelji poslije njegova ulaska nadju u skrajnoj potrebi, morao bi izaći iz samostana, dok ne bi bio dužan izaći, ako se nadju u običnoj potrebi; ako se poslije njegova ulaska u samostan nadju u teškoj potrebi, najbolje je, da se roditeljima pomogne suradnjom njegovom i samostana/48/.

6/Odrasli sinovi i kćeri nijesu dužni poslušati roditelje, koji bi ih spriječavali, da ne udju u samostan, jer izbor je zvanja slobodan; roditelji ne smiju nametati zvanje djeci, ali mogu i moraju dati pametne savjete.

186/ Redovnici su dužni težiti prema savršenstvu. Redovnici se zovu "Religiosi, quasi se Deo et sua in modum cuiusdam sacrificii dedicantes, et quantum ad res per paupertatem, et quantum ad corpus per continentiam, et quantum ad voluntatem per oboedientiam"/49/. Redovnički zavjeti predstavljaju vrlo uzvišene vrednote duha/50/, zato se

/46/ Vidi kod Plazzini-Jorio, I, str.585.
/47/ Sv.Toma, II-II, q.186, a.6.
/48/ Isti, II-II, q.101, a.4 ad 4.
/49/ Isti, C.GENTES, III, cap.130.
/50/ Isti, ist.mj.III, cap.138.

savršenstvo redovnika osobito mjeri po opsluživanju zavjeta, koji obvezuju pod težak grijeh (k.593), ali može se raditi o lakom grijehu bilo radi nedostatka pristanka na grijeh bilo radi malenkosti tvari (u zavjetu siromaštva, eventualno i posluha). Savršenstvo prema kojemu redovnici teže ne postizava se bilo kojim sredstvima već opsluživanjem Pravila vlastitim svakom Redu (k.593). U prekršaju se Pravila ne nalazi uvijek ni nužno grijeh.

187/ Prekršaj zavjeta siromaštva. Po zavjetu siromaštva zavjetovanik se odriče zemaljskog posjeda ili barem uporabe zemaljskih dobara. Duhovna dobra, kao čast, dobar glas, nadnaravna milost i t.d. ne spadaju pod objekt ovog zavjeta.

Prekršaj zavjeta siromaštva može vrijedjati sam zavjet, na pr. ako redovnik raspolaže primljenim stvarima kao svojim vlasništvom, ali može vrijedjati i zavjet i pravednost, na pr. ako ih griješno uništi ili s njima raspolaže proti volje starješine.

Kada se ostvaruje teška količina u prekršaju siromaštva? Ako redovnik povrijedi zemaljska dobra što pripadaju osobama izvan samostana težina se prekršaja mjeri prema općim pravilima kradje ili štete, ako pak prekrši odnos prema imovini samostana, težina se prekršaja mjeri kao što se mjeri krivnja sinova prema roditeljskom imanju (sv.III,br.123).

188/ Prekršaj zavjeta spolne čistoće. Ovaj zavjet uključuje, da se redovnik čuva svakog veneričnog akta uopće. Taj zavjet spada na bit redovničkog staleža (k.487). Učinak je ovog svečanog zavjeta taj, da invalidira sklapanje ženidbe (k.579 i 1073), riješava prije sklopljenu ženidbu, ako nije konsumirana (k. 1119), te svečanom profesijom riješava zaruke. Ako pak zavjet nije svečano položen, ne invalidira sklapanje ženidbe, ali sklapanje ženidbe čini nedozvoljenim (k.579 i 1058) te riješava zaruke (k.1017,§ 3).

Prekršaj ovog zavjeta uključuje dva grijeha: proti spolne čistoće i proti religioznosti, zato taj prekršaj uključuje značaj svetogrdja. To vrijedi i za svećenike ne-redovnike, biskupe i t.d.

Redovnik svečanih zavjeta upada u ekskomunikaciju pridržanu sv.Stolici, ako pokuša sklopiti civilnu ženidbu (k.2388, § 1), dočim redovnik prostih zavjeta upada u ekskomunikaciju pridržanu Ordinariju (k.2388, § 2). Redovnici, vezani bilo svečanim bilo prostim zavjetom spolne čistoće, koji pokušaju sklopiti pa i samo civilnu ženidbu "sunt irregulares ex delicto" (k.985). Što uključuje ta iregularnost, vidi kk.985-986, 968 i 983/51/.

189/ Prekršaj zavjeta posluha. I ovaj zavjet spada na bitnost redovničkog života (k.487), dapače je glavniji i bitniji od druga dva zavjeta, jer ovim zavjetom redovnik Bogu prinosi volju, time uključuje potpunu žrtvu, uključuje ostale zavjete/52/. Objekt je ovog zavjeta: zapovijedi starješina unutar granica Pravila pojedinih Redova. Dovoljno je pak da zapovijedi starješina i samo indirektno padaju pod Pravila, da budu uključene u objektu ovog zavjeta. Pojedina pravila ne spadaju po sebi pod zavjet posluha; niti pod taj zavjet po sebi spadaju zakoni Crkve, koliko su zajedničke svim vjernicima.

/51/ Detalje vidi kod kanonista, ili kod Merkelbach, III,br.742-746.
/52/ Sv.Toma, II-II, q.186, a.8.

Koga su redovnici dužni slušati? Papu i starješine, i to sve "vi voti", koji su položili (k.499, § 1). Da li su dužni slušati Biskupa, i to na isti način, naime "vi voti"? Vjerojatnije, da nijesu poslušni Biskupu "vi voti", jer se u formuli polaganja zavjeta Biskup nigdje niti ne spominje.

Koji su učinci ovoga zavjeta? Svečanim zavjetom posluha redovnik postaje nesposoban uzeti na sebe bilo koji teret u suprotnosti sa zavjetom (k.579), dok prosti ili jednostavni zavjet posluha čini postupke, koji su protivni redovničkom životu, "irritabiles" (k.579 i 1312, § 1).

Prekršaj zavjeta uključuje dvostruku zloću: proti posluha i proti religioznosti, ali prekršaj posluha ne uključuje uvijek i prekršaj zavjeta, na pr. redovnik je dužan slušati civilnu vlast, ali ne "vi voti", već samo s naslova posluha, zato prekršaj uključuje grijeh proti posluha, ali ne proti religioznosti.

Poželjno je da redovnik uvijek posluša formalno, t.j. da ima nakanu, da posluhom udovoljava zapovijedi, ali udovoljava zavjetu ako i samo materijalno posluša, t.j. da jednostavno izvrši, što mu je naredjeno, iako ne izvrši s nakanom, da ispunja zapovijed. Zašto ovo tvrdimo? Jer redovnik nije zavjetom obećao, da će ispunjati zapovijedi iz ovog ili onog motiva, on je samo obećao, da će ispunjati sve, što mu starješina naredi u granicama Pravila.

Objekt posluha može biti težak i lak, zato i prekršaj redovničkog posluha može biti teške ili lake naravi prema objektu ili materiji. Nije, medjutim, dovoljno da materija ili objekt bude težak, da prekršaj bude smrtni grijeh, već se zahtijeva da je i starješina namjeravao obvezati redovnika pod težak grijeh, jer starješina može i u teškom predmetu obvezati pod laki grijeh. Kako će poznati nakanu starješine? Iz formulacije zapovijedi, ili iz teksta Pravila ili po običaju.

Crkveni zakon ne predvidja kazne proti prekršitelja posluha, to redovito odredjuju Pravila, koja daju vlast starješini, da izriče kazne u pojedinim slučajevima.

Bilješka: Najpraktičnije pitanje redovničkog života jest pitanje njihova odnosa prema Pravilima, naime, da li griješe prekršavajući ta Pravila. Redovnička pravila propisuju neke postupke, koji su po sebi, po naravnom zakonu naredjeni, na pr. čuvati se neumjerenosti, pa je jasno, da takvi propisi obvezuju pod grijeh. - Zavjeti po sebi obvezuju pod težak grijeh, zato prekršaj propisa, koji uključuju prekršaj zavjeta, razumljivo, obvezuje kao i zavjeti.- Kada Pravila izričito iznose o nekim pravilima da obvezuju pod grijeh, ta pravila obvezuju pod grijeh.- Kada se pravila krše iz prezira, tada se, kako je jasno, radi o grijehu, jer takav se postupak protivi redovničkom opsluživanju, na koje se redovnik zavjetovao. - Konačno onaj redovnik, koji često, kao iz običaja, krši Pravila, teško se opravdava od grijeha, jer čestim kršenjem pravila nanosi štetu zajednici, daje zao primjer, izlaže se pogibli da sagriješi iz prezira ili iz nemarnosti/53/.

19o/ Privilegiji ili povlastice. Povlastica je kao privatni zakon, koji dozvoljava da povlašćenici postupaju proti ili mimo zakona. Osobite povlastice, koje su redovnici kroz povijest primili, jesu:

/53/ Sv.Toma, II-II, q.186, a. 2 i 9 ad 3.

a/ Viši starješine izuzetih Redova mogu u svojim kućama otvoriti polujavne bogomolje (k.1192); dozvoliti celebriranje Mise na svakom pristojnom mjestu u svojim kućama (k.822, § 4); u kućama i ljetnikovcima otvoriti bogomolje, u kojima i vjernici mogu zadovoljiti zapovijedi slušanja Mise.

b/ "Regulares", dakle ne svi redovnici (pa bili i izuzeti) već Regulares mogu, s valjana razloga, u svojim crkvama celebrirati od dva sata poslije pola noći, do dva sata poslije podne, a u njihovim kućama to mogu i drugi svećenici. "Regulares" su redovnici, koji polažu zavjete u kojem Redu (k.488, br.7), a dijele se na "mendicantes" i "non mendicantes". "Religiosi" pak općenito zovu se oni, koji polažu zavjete "in aliqua religione" (k.488, br.7) ili redovničkoj zajednici.

c/ Regularni redovnici, dakle koji polažu svečane zavjete u kojem Redu, mogu biti zaredjeni i izvan zakonskog vremena, ali uvijek da to bude u nedjelju ili blagdane; ako diecezanski Biskup ne će obaviti redjenje u bližnje zakonsko vrijeme, starješina tih Redova može svoje podanike poslati na redjenje drugom Biskupu (k.966, § 1).

d/ Svaki Red ima privilegij podijeljivanja raznih blagoslova. Starješine izuzetih Redova mogu osobno ili preko delegata blagosloviti crkve, bogomolje, zvona, kamen temeljac crkve, pribor oltara, i to ne samo svoje zajednice već i "monialium", koje su im podložne ("Moniales" su redovnice, koje polažu svečane zavjete, na pr. benediktinke, dok "sorores" su redovnice prostih zavjeta). Vidi kk.1155-6, 1163, 12o5, 13o4 i t.d.

e/ Ispovjednici "regulares": imaju privilegij dispensiranja svih penitenta, bilo u ispovijedi bilo izvan nje, od svih privatnih zavjeta, osim onih rezerviranih Papi, i onih koji prejudiciranju trećoj osobi; isto tako mogu dispensirati od prisege; takodjer mogu dispensirati od svih tajnih irregularnosti "ex delicto", osim onih koje su kazna hotičnog ubojstva; mogu takodjer odriješiti penitente od slučajeva, koji su "iure communi" rezervirani Biskupu, na pr. od abortusa/54/.

Bilješka: Pitanja klauzure, zajedničkog života u redovničkim zajednicama kao i druga specifična pitanja prepuštamo kanonistima, a pretpostavljamo, da redovnici o svemu tome posebno uče. Neki teolozi iznose još neke privilegije, kako spominjemo niže pod br. 194, bilj.2, dok ih drugi smatraju zastarjelim.

191/ Redovnički apostate i bjegunci. Redovnički su apostate zavjetovani redovnici, koji nezakonito ostave samostan ili, makar i zakonito ostavili samostan, ne vraćaju se, kada moraju, da izbjegnu posluhu (k. 644, § 1). Bjegunci pak su oni, koji ostave samostan s nakanom, da će se vratiti, ali samostan su napustili bez dozvole (k. 644, § 3).

Prva je dužnost starješina, da takve pozovu, očinski opomene, i, ako se odlutali pokaje, da ih očinski prime (k. 645, § 2). Ako pak spomenuti apostate i bjegunci ustraju u svojoj odmetničkoj nakani, starješine će podignuti juridički proces. Dovoljan je taj čin, naime da je netko apostatirao od Reda, da iz njega bude izbačen (k.2385).

Obaveze redovničkih apostata i bjegunaca su očite: Nijesu oslobodjeni od opsluživanja zavjeta i Pavila, te se moraju odmah vratiti, a dok se nalaze izvan posluha, krivci su smrtnog grijeha. Od cenzure, u koju upadaju,

/54/ Vidi detaljnije: Prummer, MANUALE IURIS CAN, str.318-333; Fanfani III, br.387; Isti, DE IURE RELIGIOSORUM, str.363.

ne mogu biti odriješeni dok se ne vrate ili dok ne prime dispensu ili dok ne budu zakonito izbačeni.

Kojima, dakle, kaznama podliježu? Redovnički apostate:upadaju u ekskomunikaciju pridržanu višem starješini; lišavaju se svih privilegija;nijesu sposobni za službene crkvene čine; kada se vrate ostaju lišeni aktivnog i pasivnog glasa (kk.2385); ako su pobjegli sa ženskom osobom ili atentirali civilni brak, samim tim se smatraju, da su otpušteni iz Reda (k.2385 i 646). Redovnički bjegunci: lišavaju se službe, ako su koju obavljali; upadaju u suspensiju rezerviranu starješini "maiori"; kada se vrate snositi će kaznu, koju će odrediti taj isti starješina (k.2386).

192/ Eksklaustracija. Ovom redovnik prima dozvolu, da za neko vrijeme boravi izvan samostana, suspendirajući ovisnost o starješinama (k.638-9). Kroz to vrijeme ostaje redovnik vezan zavjetima i ostalim dužnostima, koliko su spojive s njegovim stanjem, ali vanjsko odijelo Reda mora odložiti (k.639). Razumije se, da je redovnik kroz to vrijeme podložan Biskupu i to "vi voti oboedientiae" (k.639).

193/ Sekularizacija. Ovom se redovnik potpuno, zauvijek rastaje od redovničkog života (k.638, 64o § 1). Prestaje biti redovnikom; odlaže habit Reda; oslobadja se zavjeta, ali ne svetih redova, ako je zaredjen; nije dužan opsluživati Pravila Reda; u celebriranju i Oficiju asimilira se svjetovnom kleru. Redovnici, koji na taj način napuste Red, nemaju prava tražiti od Reda naknadu ili platu za bilo koji rad. Redovnicima prostih zavjeta, koji napuste Red, moraju se vratiti dobra, kojih su vlasnici (kk. 64o, 643 § 1, 58o § 3). Ako ženska osoba primi eksklaustraciju, treba se ravnati po kan. 643, § 2.

Bilješke: 1/Moraliste raspravljaju i o raspršenim redovnicima, t.j. o onima, koji su napustili svoju domovinu/55/, ali to pitanje ne tretiramo, jer za naše prilike nije aktuelno.

2/Raspravu o redovničkom staležu iznijeli smo posve sumarno, jer interesira samo dio slušača. Spominjemo na pr. da je popis privilegija takodjer sumaran. Važno je spomenuti, da je Inocent IV. udijelio neke povlastice Franjevcima, a te se komuniciraju drugim redovnicima. Tako: 1/Redovnici,koji nijesu zaredjeni višim redovima, mogu dozvolom starješina i s opravdana razloga zamijeniti Oficij s molitvama braće suradnika ili konverasa; 2/redovnici, kad su bolesni, mogu, po sudu ispovjednika, mjesto Oficija, recitirati 7 Ave i 1 Očenaš; 3/starješine mogu i bolesnicima i studentima zamjeniti Oficij sa 6 ili 7 psalama, 7 Očenaša i dva simbola/56/. Ovaj posljednji privilegij udijelio je Klement VII, a ne obuhvata samo studente već sve one "qui praedicatione, confessionibus, aegrotorum cura, vel uti studentes aut docentes s.theologiae occupantur"/57/.

Rekli smo, da starješina može, s opravdana razloga, zamijeniti Oficij s molitvama propisanim za braću suradnike. Taj razlog ne smije biti tako težak, da bude kao opravdanje od recitiranja,niti pak smije biti tako neznatan, da dužnost Oficija postane smiješ-

/55/ Fanfani, III, br. 387.
/56/ M.C.Coronata OFM, INSTITUTIONES I.CANONICI, I,str.8o7,br.617.
/57/ Peeters Hermes, OFM, FACULTATES pro ordinariis et missionariis,Mechliniae, 195o, str.143.

na, nikakva. Razboritost mora u svemu tome igrati glavnu ulogu, izreći odlučnu riječ.

3/Spomenuli smo u sv.I,br.213,da je obnova redovništva redovito ili predznak ili logična posljedica obnove vjerskog života u Crkvi. To vrijedi osobito u naše vrijeme, kada je potrebito dokazati prvenstvo duha nad materijom, duše nad tijelom, duhovnih vrednota nad materijalnima. Istina je, da je redovnički ideal vrlo uzvišen, ali i sporije napredovanje prema tako uzvišenom cilju predstavlja značajniji pothvat nego li brže napredovanje u poslovima niže vrste. Makar onaj koji polaže zavjete ne napredovao tako brzo, ipak "erit actus eius virtuosior ratione maioris boni intenti , etsi in executione alius videatur ferventior"/58/.

Zaključak

S ovim, četvrtim sveskom, završavamo Bilješke katoličke moralke, koje smo izradili za uporabu slušača Bog.fakulteta u Zagrebu. Kratke su, zbijene, jer je i vrijeme vrlo kratko, zbijeno, pa nije moguće opširno iznositi propisano gradivo. Mišljenja smo, da studenti imaju pravo čuti nešto o propisanoj materiji tako, da se predavač ne smije zadržati na specijalnim pitanjima premnogo, na teret cjeline.

Pretpostavljamo, da će svaki student nastojati dobaviti koji priručnik, u kojemu su pojedina pitanja opširnije iznesena. Često puta smo citirali neke auktore, na pr. Fanfania, jer smatramo, da je to priručnik sastavljen na najlakši način, istovremeno praktičan i teoretičan. Naveli smo ga više puta, ne toliko da apeliramo na njegovo mišljenje, koliko da čitaocima označimo mjesto gdje o pitanju opširnije raspravlja.

Još jednom spominjemo, da pojedinu literaturu nijesmo označivali, jer smo rekli u sv.I, str.146 pri dnu, da se o svim pitanjima morala nalazi u onim trima djelima obilna literatura i to na njemačkom, francuskom i na talijanskom jeziku. To ponavljamo i sada Potrebno je konsultirati i proučavati posebne rasprave o pojedinim pitanjima, jer kratkoća je doista ekspeditivna, ali je često po sebi uzrok nejasnoće, prema onoj "brevis esse intendo, obscurus fio". Ipak smatramo, da ove Bilješke sa Svetim Pismom i s kolekcijom Denzingera u ruci mogu biti od velike koristi svima, koji su ih pažljivo proučavali.

Još jedan razlog našoj kratkoći jest u tome, što mnoga pitanja napose iznosimo u seminarima, koji su za slušače ovog Fakulteta obvezatni. U tim seminarima nastojimo iznijeti ona najsuvremenija pitanja moralke, bilo teoretske, bilo praktične naravi. Uvijek idemo za tim, da slušači budu upućeni u strujanje suvremene problematike moralke. Potrebu i kriterij obnove moralke napose smo istakli u članku "Theologia moralis renovanda", ali,dok ovo pišemo, članak, još nije tiskan, iako se nalazi već u tisku.

Kao mjerilo nauke i života završimo riječima sv.Tome: "Hoc habet sacrae Scripturae (et sacrae theologiae) doctrina, quod in ea non tantum tra-

---

/58/ Sv.Toma, C.GENTES, III, cap.138.

duntur speculanda sicut in geometria, sed etiam approbanda per affectum; unde Math. 5,19 dicitur qui autem "fecerit et docuerit", hic magnus vocabitur in regno caelorum. In aliis ergo scientiis sufficit quod homo sit perfectus secundum intellectum: in ista vero requiritur quod sit perfectus secundum intellectum et secundum affectum"/59/.

^^^^^^^^^^

15 V. 1964

/59/ Sv.Toma, IN AD HEBRAEOS, cap. 5, lect.2.

S a d r ž a j

TREĆA RASPRAVA:O KREPOSTI DUHOVNE JAKOSTI..... 1
I. O KREPOSTI DUH.JAKOSTI U SEBI..... 3
§ 1. Duh.jakost u sebi..... 3
§ 2. Mučeništvo,čin jakosti..... 4
§ 3. Mane oprečne jakosti..... 7
II. KREPOSTI PRATILICE..... 8
§ 1. Krepost velike duše..... 8
§ 2. Krepost velikih pothvata..... 1o
§ 3. Strpljivost 1o
§ 4. Ustrajnost-postojanost..... 11
III. ŽIVOTNA ULOGA 12
§ 1. Zapovijed jakosti..... 12
§ 2. Jakost u čovječjem životu..... 13
§ 3. Jakost kao dar D.Svetoga..... 14

ČETVRTA RASPRAVA: O KREPOSTI UMJERENOSTI..... 15
I. O KREPOSTI UMJERENOSTI OPĆENITO..... 17
§ 1. Umjerenost u sebi..... 17
§ 2. Oprečne mane..... 18
§ 3. Dioba umjerenosti..... 18
II. UZDRŽLJIVOST U HRANI:POST I NEMRS..... 19
§ 1. Ne-uzimanje hrane općenito..... 19
§ 2. Crkveni zakon posta..... 19
§ 3. Nemrsa..... 21
§ 4. Posta i nemrsa zajedno..... 22
§ 5. Koji razlozi ispričavaju..... 22
§ 6. Proždrljivost..... 23
III. UMJERENOST U PIĆU-TRIJEZNOST..... 23
Pijanstvo..... 23
IV. SPOLNA UMJERENOST..... 26
Prvo poglavlje:kod pojedinca..... 26
§ 1. Spolna čistoća..... 26
§ 2. Povreda spolne čistoće..... 3o
§ 3. Razne vrste bludnosti..... 33
A/ U smjeru prirode..... 33
b/ Proti smjera prirode..... 37
§ 4. Seksualne misli-želje..... 41
§ 5. Nepotpuna bludnost..... 42
Drugo poglavlje:Bračna spolna čistoća..... 43
§ 1. Bračno pravo-dug..... 43
§ 2. Zloupotreba bračnog prava..... 47
Treće poglavlje: pojedinačno skupna pitanja..... 53
V. KREPOSTI SUDIONICE UMJERENOSTI..... 55
§ 1. Otpor nasrtajima požude..... 55
§ 2. Umiljatost..... 56
§ 3. Blagost..... 57
§ 4. Poniznost..... 57
§ 5. Umjerena težnja za znanjem..... 58
§ 6. Čednost..... 59

T R E Ć A K N J I G A

KRŠĆANIN U POSEBNIM ŽIVOTNIM SITUACIJAMA

Prvo poglavlje: o karizmima..... 61
§ 1. Porijeklo-razvoj karizama..... 62
§ 2. Klasifikacija..... 63
§ 3. Sintetički pogled..... 63
§ 4. Vrijednost..... 64
Drugo poglavlje:kontemplativni-aktivni život..... 65
§ 1. Dva života..... 66
§ 2. Kontemplativni..... 66
§ 3. Aktivni..... 67
§ 4. Usporedba..... 68
Treće poglavlje: staleži-službe..... 69
A/ Svjetovni stalež..... 7o
B/ Stalež kleričkih osoba..... 76
C/ Redovnički stalež..... 79
Zaključak..... 86
Sadržaj..... 88

XXXXXXXXXX

I S P R A V C I

str.	redak	stoji	ispravi
1	11 i 12 mora biti: Raspravu dijelimo u tri dijela,u prvom o duhovnoj jakosti u sebi,u drugom dijelu o krepostima - pratilicama ili sudionicama te krepósti,u trećem pak o njenoj životnoj ulozi.		
1	12 odozdo	kršćanstva	kršćanstvo
5	8 odozdo	zanemare	zanemari
5	9 odozdo	rapina,bonorum	rapina bonorum
7	19 odozdo	strah	straha
8	11 odozgo	imamo:ustrajnost...	imamo:strpljivost i ustrajnost(postojanost).
16	6 odozgo	Kol.3,4	Kol. 3,5
18	16 odozgo	SRAMOTE	SRAMOTE toga grijeha
18	19 odozdo	svodi	svodimo
21	10 odozgo	a prije te ?	a ne prije te niti poslije šezdesete ?
27	5 odozdo	ingibicije	inhibicije
38	15 odozgo	prolicitum	prolificum
52	24 odozdo	termometar,dojilja	termometar dojilja
57	11 odozgo	saditmu	sadizmu
60	14 odozgo	neka	nema
62	7 odozdo	en	un
62	9 odozgo	(I Kor.12)	(I Kor.12 i 14)
72	13 odozdo	slovod	slovo
75	21 odozdo	palmaris	palmario
76	16 odozgo	minostros	ministros
79	14 odozdo	vanus	vanis
84	15 odozdo	br.194,	br.193,